

SUETONIUS

KEJSARBIOGRAFIER

I

GAJUS JULIUS CÆSAR

ÖVERSÄTTNING AV
FIL. D:R LEONARD WISTÉN

STOCKHOLM
MAGN. BERGVALLS FÖRLAG

som nästan saknar motstycke i den romerska historielitteraturen. Redan historieskrivaren Vopiscus kallar honom »den ärligaste av alla skriftställare (candidissimus scriptor)» och räknar honom till dem, som i sin framställning taga större hänsyn till sanningen än till det konstnärliga utförandet. Även den omständigheten, att Suetonius icke gick längre än till Domitianus, för att ej genom sin samtids partilidelser förledas till brott mot sin sanningskärlek, är betecknande för denne författare, om vilken det sagts, att han i hela sitt verk ej med vett och vilja nedskrivit något osant.

Vid översättningen har använts Maximilianus Ihms edition av år 1908 (Leipzig, Teubner). Dock har jag ej dragit i betänkanke att taga någon av de av denne anförda andra läsarterna, där en sådan tyckts mig giva bättre mening och i övrigt ur handskriftssynpunkt lätt kunna försvaras.

För värdefull hjälp med genomseende och granskande av manuskriptet ber jag få tacka min vän och kollega, Fil. Dr. Åke Blomgren.

GAJUS JULIUS CÆSAR

FÖRSTA KAPITLET.

Julius Cæsar var femton år gammal, då han förlorade sin fader. När han året efter faderns död blivit designerad till jupiterpräst, slog han upp förlovningen med Cossutia, som visserligen blott tillhörde en familj av riddarståndet, men som var ganska rik och med vilken han redan som gosse blivit förlovad, och hemförde såsom maka Cornelia, dotter till Cinna, som varit konsul fyra gånger. Hon skänkte honom sedan dottern Julia, och diktatorn Sulla kunde omöjligen förmå honom att låta skilja sig från hustrun. Till straff därför dömdes han förlustig sitt prästämbete, hustruns hemgift och sitt släktarv samt ansågs tillhöra Sullas motståndare, så att han till och med såg sig tvungen att lämna Rom och trots en svår tredjedagsfrossa nästan varje natt byta om gömställe samt med pengar köpa sig fri från Sullas spårhundar. Tack vare medling av Vestalerna, av MamerCUS Æmilius och Aurelius Cotta, hans anförvanter och släktingar, lyckades han dock slutligen utverka sin benådning. Det är en ganska känd historia, att sedan Sulla en längre tid vägrat att lyssna till sina bästa vänners och de förnämsta medborgares böner, han slutligen lät sig bevekas av deras enträgna föreställningar och utropade — vare sig på grund av intuition eller endast gissningsvis: »Nåväl, I skolen få eder vilja fram; men det mån I veta, att den man, vars liv I gören eder så stor möda att rädda, förr eller senare kommer att bliva det partis bane, vars förkämpar I

haven varit jämte mig, ty i Cæsar finns ämne till mer än en Marius.»

ANDRA KAPITLET.

Sina lärospån i krigstjänsten gjorde han i Asien under pretorn Marcus Thermus' ledning. Då han av denne skickades till Bithynien för att hämta en flotta, kvarstannade han över hövan länge vid Nikomedes' hov och det var icke utan att ett rykte gick, att han kastat all blygsamhet över ända i sitt förhållande till konungen. Vad som gav detta rykte ny näring, var den omständigheten att han inom kort återvände till Bithynien under förevändning att utkräva en penningssumma, som en hans klient, en frigiven, hade att fordra. Under fälttågets senare del var hans rykte bättre; ja, Thermus tillerkände honom medborgarkransen vid stormningen av Mitylene.

TREDJE KAPITLET.

Han tjänstgjorde även under Servilius Isauricus i Cilicien, men blott för en kort tid. Ty vid underrättelsen om Sullas död återvände han skyndsamt till Rom, varvid han även hyste vissa förhoppningar på grund av de nya partistrider, som Marcus Lepidus hade satt igång. Men trots lockande och förmånliga anbud, ville han ej sluta sig till Lepidus och det icke blott av misstro till denne mans begåvning, utan ännu mer emedan han fann den politiska ställningen mindre gynnsam än han väntat.

FJÄRDE KAPITLET.

Sedan Lepidus' uppror blivit kuvat, anklagade han emelertid f. d. konsul Corn. Dolabella, vilken till och med firat en triumf, för penningutpressning; som den anklagade blev frikänd, beslöt Cæsar att för någon tid draga sig tillbaka till Rhodus, både för att undvika det hat han väckt och för att samtidigt i lugn och ro studera under ledning av Apollonius' Molo, som på den tiden var den mest berömde läraren i vältalighetens konst. På färden dit, som han företog redan under vintermånaderna, blev han i närheten av ön Pharmakusa tillfångatagen av sjörövare och måste till sin stora harm kvarstanna hos dem nära fyrtio dagar med blott en läkare och två kammartjänare till betjäning, ty sitt övriga följe och sina andra tjänare hade han genast i början skickat av för att anskaffa den nödiga lösesumman. När han sedan betalat de femtio talenterna till piraterna och blivit satt i land av dessa, lät han fortast möjligt en flotta löpa ut till deras förföljande, och sedan han fått dem i sitt våld, lät han, såsom han ofta på skämt hotat dem med, avrätta dem. När Mithradates därpå började härja i de angränsande landskapen, begav han sig från Rhodus, dit han styrt färden, över till Asien, för att det icke skulle kunna sägas, att han förblev överksam, medan romerska bundsförvanter svävade i fara; där sammandrog han hjälptrupper, fördrev ur provinsen konungens hövitsman och kvarhöll i deras trohetsplikt mot Rom de redan vacklande och opålitliga staterna.

FEMTE KAPITLET.

Utnämnd till överste — den första hederspost, som genom folkets val kom honom till del vid hans återkomst till Rom

— understödde han av alla krafter dem, som strävade att återupprätta folktribunernas makt, som Sulla hade försvagat. Åt såväl sin svåger L. Cinna som dennes partikamrater i konsul Lepidus' uppror, vilka efter dennes död hade flytt till Sertorius, utverkade han tillåtelse att återvända till Rom i enlighet med Plotiska lagförslaget och höll t. o. m. ett tal till folket i denna angelägenhet.

SJÄTTE KAPITLET.

Såsom kvestor höll han enligt gammal sed från talarestolen på forum liktal över sin faster Julia och sin hustru Cornelia. I minnestalet över fastern talade han om dennas och sin faders dubbla stamträd i följande ordalag: »På mödernet härstammade faster Julia från konungar och på fädernet från de odödliga gudarna; ty från Ancus Marcius stammade Marciernas konungaätt, vilkas namn bars av hennes moder, från Venus åter stammar juliska ätten, till vilken vår familj hör. I vår släkt finns således både det okränkbara majestät, som tillkommer konungar, vilka på jorden hava största makten, och den heliga vördnad man är skyldig gudar, vilka själva konungarna äro underdåniga.»

Cornelias plats intogs av Quintus Pompejus' dotter, Lucius Sullas dotterdotter Pompeja, från vilken han sedan lät skilja sig på grund av misstankar, att hon pläгат olovligt umgänge med Publius Clodius. Ryktet att denne under en offentlig religionsfest i kvinnodräkt hade skaffat sig inträde hos henne höll så envist i sig, att senaten beslöt anställa undersökning om detta vanhelgande av den religiösa högtiden.

SJUNDE KAPITLET.

Såsom kvestor fick han på sin lott provinsen Bortre Spanien. Medan han där på uppdrag av pretorn for omkring på ting för att skipa rättvisa, kom han till Gades (Cadiz); då han där vid Herkules' tempel fick se en staty av Alexander den store, började han sucka och liksom äcklas åt sin dådlöshet, alldenstund han ännu ej uträttat något minnesvärt vid en ålder, då Alexander redan underkuvat världen. Han anhöll därför genast ivrigt om avsked för att med det första i Rom kunna gripa varje gynnsamt tillfälle att utmärka sig. Hans förhoppningar spändes till det yttersta av drömtydarne — han hade nämligen föregående natten drömt, att han våldtog sin moder, och han var ännu helt förvirrad — i det de tolkade drömmen så, att han skulle bli va herre över hela världen, alldenstund den moder han sett ligga under sig icke var någon annan än jorden, allas vår moder.

ÅTTONDE KAPITLET.

Han lämnade således provinsen före den bestämda tiden och styrde kosan till de latinska kolonierna, som då starkt agiterade för att förvärva medborgarrätt, och han hade kanske eggat dem till något vågsamt företag, såvida icke konsulerna just därför hade låtit de för tjänstgöring i Cilicien utskrivna legionerna stanna någon tid.

NIONDE KAPITLET

Trots denna motgång välvde han snart planer till större företag i själva Rom. Få dagar innan han tillträdde sitt

edilsämbete, blev han nämligen misstänkt för att hava sam-mangaddat sig med förre konsuln Marcus Crassus såväl som med P. Sulla och L. Autronius, vilka efter utnämningen till konsuler för följande år blivit dömda för valbestickning. Deras plan var att i början av året (beväpnade) anfälla senaten och nedhugga vissa förut bestämda medlemmar av densamma, varpå Crassus skulle bemäktiga sig diktaturen samt utnämna Cæsar till sin närmaste man; när de sedan hade omgestaltat statsförfattningen enligt sitt sinne, skulle Sulla och Autronius återinsättas såsom konsuler. Denna sammansvärjning omnämnes av Tanusius Geminus i hans historia, av Marcus Bibulus i hans förordningar såsom edil och av C. Curio d. ä. i hans tal. Härom synes även Cicero göra en antydning i ett brev till Axius, där han säger, att Cæsar under sitt konsulat befäste den enväldsmakt, som han redan såsom edil haft i tankarna. Tanusius tillägger, att Crassus vare sig emedan han ångrat sig eller av fruktan ej infann sig på den för mordet bestämda dagen och att Cæsar fördenskull ej heller givit det tecken, som han enligt överenskommelse skulle giva. Men detta tecken skulle enligt Curio bestå däri, att han skulle låta togan glida ned av skuldran. Samme Curio såväl som M. Actorius Naso uppge även, att han sammansvurit sig med den unge Cn. Piso, vilken, just emedan man misstänkte honom för att stämpla mot statens lugn, blev tilldelad Spanien såsom provins utan att han anhållit därom och med åsidosättande av den vanliga ordningen. De hade överenskommit att samtidigt, Piso i landsorten och Cæsar i Rom, höja upprorsfanan med tillhjälp av Ambronerna och folken på andra sidan Po. Pisos död kullkastade bådas planer.

TIONDE KAPITLET.

När han var edil, förskönade han icke blott torget (forum), patriciernas samlingsplats (comitium) och justitiepalatsen (basilikorna), utan även tempelborgen (kapitolium) med provisoriskt uppförda pelargångar för att där utställa en del av den massa praktföremål, för vilka han annars ej hade utrymme. Djurfäktningar och sceniska föreställningar gav han dels tillsammans med sin ämbetsbroder, dels även ensam, vilket hade till följd, att han ensam skördade tacken även för de gemensamma utgifterna. Också yttrade hans ämbetsbroder Marcus Bibulus, att »det hade gått honom på samma sätt som Pollux: liksom det åt tvillingbröderna på torget uppförda templet endast benämndes Kastors, så kallades hans och Cæsars gemensamma frikostighet också endast Cæsars.» — Dessutom gav Cæsar till folkets förnöjelse även ett kämpaspel mellan gladiatorer, men med betydligt färre antal par än han ursprungligen avsett. Han hade nämligen från alla håll och kanter anskaffat en så anse- lig skara sådana, att hans politiska motståndare blevo förskräckta och lagade så att en förordning utfärdades angående huru stort antal gladiatorer det var tillåtet att hålla i Rom.

ELFTE KAPITLET.

Sedan han sålunda vunnit folkets gunst, försökte han att under medverkan av en del av folktribunerna låta genom ett folkbeslut tillerkänna sig Egypten såsom ämbetsområde med oinskränkt makt. Den omständigheten att invånarna i Alexandria hade fördrivit sin konung — något som väckte allmän ovilja, isynnerhet som senaten hade hedrat honom med titeln vän och förbundskamrat — syntes honom ut-

göra ett gynnsamt tillfälle att begära ett dylikt utomordentligt uppdrag. Men hans plan strandade på aristokratpartiets motstånd. För att nu i sin tur på allt sätt försvaga dess anseende, lät Cæsar återupprätta de segertecken, som Gajus Marius fått sig tillerkända för segrarna över Jugurtha, Cimbrerna och Teutonerna, men som Sulla för länge sedan låtit förstöra, och då han fick i uppdrag att anställa förhör angående lönnmord, räknade han även sådana såsom lönnmördare, vilka vid tiden för de Sullanska proskriptionerna hade mottagit betalning ur statskassan för framlämnandet av proskriberade medborgares huvuden, ehuru de enligt Sullas lagar voro fritagna från straff.

TOLFTE KAPITLET.

Det var likaledes han som mutade en viss person att för högförräderi anklaga C. Rabirius, som mer än någon annan hjälpt senaten att några år förut kväva folktribunen L. Saturnius' upproriska tendenser. När han sedan genom lottkastning blivit utsedd till den anklagades domare, dömde han med så stor partiskhet, att Rabirius vid sin vädjan till folket drog den allra största fördel av domarens vrängsinthet.

TRETTONDE KAPITLET.

Sedan han uppgivit allt hopp om att bli generalguvernör i Egypten, sökte han översteprästämbetet, varvid han betjänade sig av den hejdlösaste bestickning. Då han tidigt en

morgon, just som han skulle gå till valförrättningen, kom att tänka på sina stora skulder, lär han hava sagt till sin mor, som vid avskedet kysste honom: »Endast som överstepräst återkommer jag hem.» Han vann också över sina två inflytelserika medtävlare, vilka voro honom vida överlägsna i ålder och rang, en så glänsande seger, att han ensam i deras egna rotar erhöi fler röster än vardera av de båda andra i samtliga.

FJORTONDE KAPITLET.

Han var pretor, då Catilinas sammansvärjning blev upptäckt. Medan senaten enhälligt stadgade dödsstraff för deltagarna i brottet, var han den ende som röstade för att de skulle fördelas på fristäderna och där hållas i fängsligt förvar samt att deras egendom skulle konfiskeras. Ja, han injagade till och med en sådan skräck hos dem, som rådde till strängare mått och steg, därigenom att han gång på gång framhöll för dem, för vilket oblidkeligt hat de längre fram skulle bliva föremål från romerska folkets sida, att den utnämnde konsuln Silanus, som för skams skull inte kunde återtaga sitt votum, dock nedlät sig till att giva det en mildare tolkning under föregivande av att man uppfattat det vida strängare än han menat. Cæsar hade säkerligen också avgått med seger — han hade redan för sin åsikt vunnit flera senatorer, bland andra konsulns broder Cicero — om icke M. Cato med sitt anförande hade styrkt de vacklande senatorernas mod. Men icke ens då avstod han från att motarbete beslutet, tills slutligen en skara romerska riddare, vilka beväpnade tjänstgjorde såsom skyddsvakt, hotade honom med döden för hans obehärskade

envishet. Ja, man gick honom inpå livet med dragna svärd och ansatte honom till den grad, att de som sutto närmast intill honom veko undan, medan blott några få sökte skydda honom med sina kroppar och mantlar. Detta verkade fullständigt avskräckande på honom, så att han icke blott gav efter, utan till och med avhöll sig från att besöka senatens sammankomster under återstoden av året.

FEMTONDE KAPITLET.

Redan första dagen såsom pretor hemställde han till folket i ett förslag, att man åt någon annan än Quintus Catulus skulle anförtro återuppbyggandet av Kapitolium. Men alldenstund han ej var stark nog att hålla stånd mot stormännen, som höllo samman, så återtog han sitt förslag, då han märkte, att senatorerna genast lämnade sin uppväntning för de nya konsulerna och manstarka skyndade till, fast beslutna att göra ett hårdnackat motstånd.

SEXTONDE KAPITLET.

När folktribunen Cecilius Metellus föreslog de mest oroväckande lagar mot sina ämbetsbröders vetorätt, uppträdde Cæsar såsom dennes högst nitiske tillskyndare och förkämpe, till dess att båda genom ett senatsbeslut avsattes från sina respektive ämbeten. Han var det oaktat djärv nog att fortfarande utöva detsamma och skipa rätt; men då han märkte, att man var beredd att gripa till maktmedel för att stävja honom, avskedade han liktorerna, lade bort ämbets-

dräkten och smög sig i all hemlighet till sin bostad, där han beslöt att hålla sig lugn i betraktande av tidsomständigheterna. Då en folkmassa ett par dagar därefter alldeles självmant samlats dit och ganska bullersamt lovade honom sin medverkan till hävdandet av hans ämbetes helgd, så tyglade han dess iver. Senaten, som på grund av folksamlingen i hast sammankallats, beslöt vid underrättelsen om Cæsars oväntade hovsamhet att skicka en deputation av de förnämste männen i ståndet att tacka honom samt anmoda honom att infinna sig på rådhuset, där man med upphävande av det förutfattade beslutet och under de största lovord återinsatte honom i hans fulla ämbetsutövning.

SJUTTONDE KAPITLET.

Men snart råkade han ut för en ny fara, i det att han nämligen inför undersökningsdomaren Novius Niger av angivaren Lucius Vettius, och i senaten av Quintus Curius, angavs såsom medbrottsling till Catilina. Det var samme Quintus Curius, åt vilken man tillerkänt belöning ur statskassan, emedan han först hade avslöjat de sammansvurnes planer. Curius sade sig hava hört det av Catilina; Vettius utfäste sig t. o. m. att förete en av Cæsar egenhändigt avfattad skrivelse i saken till Catilina. Men nu ansåg Cæsar, att han omöjligt kunde förhålla sig passiv; han återopade sig därför energiskt på Ciceros vittnesbörd, att han för denne självmant yppat vissa saker angående sammansvärjningen och lyckades genom denna upplysning utverka att Curius icke fick den utlovade belöningen. Vad Vettius beträffar, tog man hans bohag i mät och bortslumpade det för vrakpris; själv blev han illa tilltygad, ja, nästan lynchad

framför talarstolen under folkförsamlingen, varpå Cæsar lät kasta såväl honom som kvestorn Novius i fängelse, den senare emedan han upptagit till behandling en anklagelse mot en honom överordnad ämbetsman.

ADERTONDE KAPITLET.

Omedelbart sedan han nedlagt pretorsämbetet, blev han genom lottdragning ståthållare över Bortre Spanien. Då hans borgenärer genom reseförbud hindrade hans avfärd, befriade han sig från deras krav genom att ställa borgen, och tvärt emot lag och sedvänja avreste han, innan senaten hunnit giva honom instruktioner för hans förvaltning. Jag lämnar därhän, om det var av fruktan för en rättegång, varmed han såsom privatman hotades, eller av önskan att så fort som möjligt skynda till de nödställda bundsförvanternas hjälp. När han hade återställt lugn och ordning i provinsen, lämnade han den lika skyndsamt som han kommit utan att invänta sin efterträdare, för att söka erhålla både triumftåg och konsulat. Men dagen för konsulsvalen var redan utlyst, och då man ej kunde fästa avseende vid hans ansökn, med mindre än att han beträdde Rom såsom privatman, och hans anhållan om att ett undantag från gängse lag skulle göras för honom stötte på gensaga från många, såg han sig nödsakad att avstå från triumfen för att kunna söka konsulatet.

NITTONDE KAPITLET.

Av sina två medtävlare om konsulatet, Lucius Lucejus och Marcus Bibulus, förband han sig med den förre, som

hade mindre inflytande, men stor förmögenhet, under villkor att denne skulle av egna medel, men i bådans namn utlova pengar åt valmansavdelningarna. Då aristokraterna (=högermännen, de konservative) erforo detta, rådde de Bibulus att utlova lika mycket, emedan de fruktade, att Cæsar, såsom beklädd med högsta statsämbetet och i fullt samförstånd med en undfallande ämbetsbroder, skulle våga allt (för att skaffa sig absolut makt). Ja, de flesta samman-sköto även penningmedel, varvid t. o. m. en Cato medgav, att en dylik bestickning gagnade statsintresset. — Cæsar blev också vald till konsul jämte Bibulus. Av samma anledning sökte högermännen utverka, att endast förvaltningsområden av ringa vikt, t. ex. uppsikten över skogar och och vägar, skulle anförtros åt de nya konsulerna. Högeligen retad av denna förolämpning, sökte han genom alla möjliga artighetsbevis närma sig Gnæus Pompejus, som var förtörnad på senatorerna, emedan de sölade med att stadfästa de anordningar han vidtagit efter konung Mithradates' besegrande. Han försonade även Pompejus med Marcus Crassus, som var gammal ovän med Pompejus alltsedan tiden för det konsulat, som de under stor missämja samtidigt förvaltade. Med båda slöt han förbund av innebörd, att intet finge företagas inom staten, som ogillades av någon av de tre.

TJUGONDE KAPITLET.

Så snart han tillträtt sitt ämbete, utgav han först av alla det påbud, att man skulle uppsätta protokoll över såväl senatens som folkförsamlingens förhandlingar och offentliggöra dem. Han återinförde även den forntida seden, att

en rättsbetjänt skulle gå före honom och liktorerna efter honom under den månad, då han icke innehade maktens insignier (fasces). Med vapenmakt jagade han från forum sin ämbetsbroder, då denne sökte förhindra antagandet av en lag om jordutdelning, som han föreslagit. Dagen därpå besvarade sig Bibulus häröver i senaten; men han fann ingen, som vågade göra någon hemställan eller komma med något förslag med anledning av en sådan våldsgärning, ehuru detta ofta hade gjorts för vida obetydligare uppträden. Härigenom bragte han Bibulus i ett så förtvivat sinnestillstånd, att denne beständigt höll sig hemma ända till ämbetstidens utgång och endast opponerade sig skriftligen. Sedan den tiden styrde Cæsar staten ensam och med egen maktfullkomlighet, vilket gav några kvickhuvuden anledning att, då de såsom vittnen underskrevo någon handling, på skämt skriva, att det skett ej under Cæsars och Bibulus' konsulat utan under Julius' och Cæsars, och snart voro följande verser i vars mans mun:

Ej utav Bibulus något blev gjort, nej, blott utav Cæsar:
Ty under Bibulus ej något jag minns hava hänt.

Den stellatiska slättmarken, som våra förfäder högtidligen förklarade för statsegendom, och den kampanska åkermarken, som man låtit ägarna behålla mot en viss arrendeavgift till staten, utdelades av Cæsar utan lottkastning åt ungefär tjugutusen sådana medborgare, som hade tre barn eller därutöver. När skatteförpaktarne anhöllo om nedsättning i arrendeavgiften, befriade han dem från en tredjedel och varnade dem offentligen att icke alltför oförsiktigt överbjuda varandra vid auktionen på de nya arrendena. Även andra krav, som man från alla möjliga håll ställde på honom, tillmötesgick han frikostigt, utan att någon protesterade, och, om någon gjorde ett försök, blev han snart avskräckt därifrån. Så t. ex. lät han, då Marcus Cato ville

opponera sig, en liktor föra ut honom ur senaten och häkta honom. Och när Lucius Lucullus vågade sätta sig upp emot honom, skrämde han till den grad upp honom med hot om att chikanera honom, att Lucullus självmant föll på knä och bad om ursäkt. Då Cicero i ett försvarstal inför rätta klagade över de onda tiderna, förhjälppte han samma dag kl. 3 dennes dödsfiende Publius Clodius att från patricierståndet övergå till plebejståndet, något som denne redan länge ehuru förgäves strävat efter. För att slutligen komma alla sina politiska motståndare till livs förmådde han, med löfte om belöningar, en angivare att offentligen förklara sig av vissa personer hava blivit ivrigt anmodad att mörda Pompejus samt att från talarstolen nämna de förut avtalade namnen på anstiftarne. Men då angivaren utan att vinna gehör nämnt det ena namnet efter det andra och man började misstänka svekligt förfarande, började Cæsar tvivla på att den förhastade planen skulle lyckas och lät, enligt vad man tror, med gift röja angivaren ur vägen.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

Ungefär vid samma tid hemförde han såsom hustru Calpurnia, dotter till Lucius Piso, som var utsedd till hans efterträdare såsom konsul, och gifte bort sin dotter Julia med Cn. Pompejus, efter att hava förskjutit hennes förutvarande fästman Servilius Cæpio, ehuru det huvudsakligen var med dennes bistånd som han kort förut hade bekämpat Bibulus. Efter denna nyförvärvade frändskap med Pompejus blev det denne i stället för Crassus, som han först anmodade att avgiva sin röst i senaten, ehuru det var brukligt, att konsuln under hela året bibehöll samma ordning vid röstningen, som han iakttagit den förste januari.

TJUGUANDRA KAPITLET.

Som både svärfadern och mågen understödde honom, kunde han ur den rikliga tillgången på provinser åt sig välja de galliska, vilka genom sin fördelaktiga belägenhet och förhållanden i övrigt erbjödo lämpliga tillfällen till många segertåg. Till att börja med erhöi han på folktribunen Vatinius' förslag det cisalpinska Gallien (=övre Italien) jämte Illyrien; men snart nog tilldelade honom senaten även det transalpinska Gallien (=Frankrike och Belgien) av fruktan att folket i alla fall skulle giva honom detta, om de själva vägrade. I glädjon häröver kunde han ej avhålla sig från att några dagar senare inför fulltalig senat skrytsamt säga, att han ernått allt vad han eftertraktat trots sina vedersakares motstånd och klagomål och att han hädanefter skulle trampa dem alla under fötterna. När någon hånfullt yttrade, att detta ej torde bliva lätt för en kvinna, upptog han skämtet och svarade: »Även i Syrien har en Semiramis härskat och Amasonerna hava fordom innehaft en stor del av Asien.»

TJUGUTREDJE KAPITLET.

Vid hans avgång från konsulatet framställde pretorn Gajus Memmius och Lucius Domitius i senaten ett förslag om undersökning av föregående års ämbetsförvaltning. Cæsar hänsköt den till senaten, men då denna ej gjorde något åt saken och tre dagar förflöto under gagnlösa debatter, avreste han till sin provins. Omedelbart därpå drogs emellertid hans pretor inför rätta på grund av åtskilliga anklagelsepunkter, detta som en antydan om den dom, som väntade honom själv. Strax därefter blev även han själv ställd till

ansvar av folktribunen Lucius Antistius; men Cæsar vädjade till hela tribunkollegiet och genomdrev slutligen, att han slapp bliva lagförd, så länge han var frånvarande från Rom i statsangelägenheter. För att allt framgent skydda sig, lade han sig särskilt vinn om att alltid göra sig årets överhetspersoner förbundne och att understödja och befordra till högre ämbeten endast dem av de sökande, som lovade att försvara honom under hans frånvaro; ja, han tvekade icke att av några fordra edlig förpliktelse och till och med skriftlig förbindelse därpå.

TJUGUFJÄRDE KAPITLET.

Men då Lucius Domitius såsom sökande till konsulatet offentligt hotade med att han såsom konsul skulle verkställa vad han ej kunnat såsom pretor och beröva honom hans legioner, så inbjöd han Crassus och Pompejus till sig i Lucca, en stad i hans provins, och förmådde dem att söka det andra konsulatet för att uttränga Domitius samt fick dem båda att lova, att hans armébefäl skulle förlängas på fem år.¹ I förtröstan härpå lade han till de av staten erhållna legionerna nya, som han värvade på egen bekostnad. En av dem, bestående av transalpinska gallier, gav han t. o. m. ett galliskt namn, nämligen Alauda (tofslärka). Han gav dem romersk militärisk ordning och utrustning samt skänkte längre fram alla soldater i densamma romersk medborgarrätt. Sedan dess lät han intet tillfälle till krig, huru orättvist och farligt det än var, gå sig ur händerna; såväl förbundna som fientliga och barbariska folkstammar angrepos saklost. Det gick så långt, att senaten en gång

¹ Enl. läsarten: perfecit per utrumque ut. (Roth).

beslöt att skicka en undersökningskommission till Gallien, ja, några senatorer föreslogo, att man skulle utlämna honom åt fienderna. Men som alla hans företag kröntes av framgång, genomdrev han, att man för hans skull firade tack-sägelsefester både oftare och under flera dagar än för någon annan härförare före honom.

TJUGUFEMTE KAPITLET.

De viktigaste handlingar, som han utförde under de nio år hans befäl varade äro följande. Han gjorde till romersk provins hela det Gallien, som begränsas av Pyreneernas bergskedja, Alperna och Cevennerbergen, av floderna Rhen och Rhone till ett omfång av ungefär tre miljoner tvåhundra tusen romerska steg (passus),¹ förutom de med Rom redan förbundna och vänskapligt sinnade samhällena. Han pålade det erövrade landet en årlig skatt av fyrtio miljoner sestertier.² Han var den förste romare, som slog en bro över Rhen och angrep de på andra sidan denna flod bosatta germanerna samt tillfogade dem de blodigaste nederlag. Han angrep även britterna, ett dittills okänt folkslag, besegrade dem och ålade dem att lämna pengar och gisslan. Under sitt långa segerlopp rönste han ej mer än tre motgångar: i Britannien, då nästan hela flottan tillintetgjordes av en våldsam storm; i Gallien, där en av hans legioner blev grundligt slagen vid Gergovia, och i Germanien, då hans underfält herrar Titurius och Aurunculejus lockades in i ett bakhåll och nedgjordes.

¹ Ett tusen rom. steg utgjorde en rom. mil (=1,479 km.); 3200 (rom.) mil=4732 km.

² 8 milj. kr. (ung.).

TJUGUSJÄTTE KAPITLET.

Vid samma tid förlorade han först sin moder, sedan sin dotter och icke långt därefter sin dotterson. Genom mordet på Publius Clodius blev emellertid Rom uppskrämt och senaten hade beslutit att utnämna endast en konsul och det just Gnæus Pompejus. Folktribunerna ville giva honom Cæsar till ämbetsbroder, men denne övertalade dem att hellre föreslå folket att tillåta honom ehuru frånvarande söka det andra konsulatet, när tiden för hans militärbefäl började lida mot slutet, och han helst såg att han slapp lämna sin provins för tidigt och innan han fört kriget till ett lyckligt slut. Så snart han fått sin vilja fram i detta avseende, riktade han genast förhoppningsfullt blicken mot högre mål, varför han ej försummade något tillfälle varken såsom offentlig person eller privatman att genom frikostighet och tjänstvillighet vinna anhängare. För de genom krigsbytets försäljning influtna medlen påbörjade han anläggningen av ett offentligt torg, vars tomt kostade honom mer än hundra miljoner sestertier.¹ Åt folket utlovade han fäktarspel och en festmåltid till åminnelse av sin dotter, något som ingen gjort före honom. För att uppdriva förväntningarna till sin högsta spets, lät han även tjänarne i hemmet iordningställa vad som behövdes för festmåltiden, ehuru han beställt det hos matvaruhandlandena. Han lagade så att om någonstädes berömda gladiatorer av åskådardarne tvungos att kämpa på liv och död, dessa då med våld fördes bort från arenan och sparades till hans egna festspel. Vad nybörjarne i fäktarkonsten beträffar, så var det varken i gladiatorsskolan eller av fäktmästarne som han lät dem få sin undervisning, utan i privathem av romerska riddare, ja, t. o. m. av vapenkunniga senatorer, vilka han, enligt vad som framgår av hans brev, enträget bad, att

¹ Ung. tjugo milj. kr.

åtaga sig att inöva var och en särskilt och att själva vid övningen giva dem de nödiga anvisningarna. Han fördubblade för evärdliga tider legionernas sold. När årets skörd var riklig, utdelade han även säd till dem utan hänsyn till det fastställda måttet, ja, han skänkte stundom var och en av legionssoldaterna en slav av krigsfångarne.

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

För att fastare åtknyta de band av släktskap och vänskap, som förenade honom med Pompejus, erbjöd han honom till äkta sin systers dotterdotter Octavia, som var gift med C. Marcellus, och anhöll för egen del om Pompejus' dotter, som var ämnad åt Faustus Sulla. Alla sina vänner och bekanta, ja, även en stor del av senatorerna gjorde han sig förbundna genom att låna dem pengar antingen räntefritt eller mot låg ränta. Även personer i andra samhällsställningar, som han inbjudit eller som självmant kommo till honom, förärade han rikligt med skänker, han glömde ej heller deras frigivna och unga slavar, alltefter som de voro omtyckta av sina skyddsherrar eller ägare. Vid denna tid var han den enda och säkraste tillflykten för alla lagförda och skuldsatta personer såväl som för slösaktiga ungdomar, såvida de ej trycktes av alltför svåra brott eller alltför stora skulder eller deras slöseri ej var alltför stort, för att han skulle kunna komma dem till hjälp. Till sådana sade han helt öppet, att det behövdes ett inbördeskrig.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Med lika stor iver sökte han för sig vinna konungar och länder över hela jordens krets; några erbjöd han tusentals

fångar till skänks, andra sände han utan senatens och folkets bemyndigande hjälptrupper, vart och så ofta de önskade. Dessutom smyckade han Italiens, Galliens och Spaniens, ja, även Asiens och Greklands mest betydande städer med monumentala byggnadsverk. Hela världen var slagen med häpnad och undrade, varthän alla dessa åtgärder syftade, då konsuln M. Claudius Marcellus, som först i ett edikt hade tillkännagivit, att han skulle förelägga till behandling en fråga av största vikt för statens bestånd, hemställde till senaten, att man redan nu, ehuru i förtid, skulle utse en efterträdare åt Cæsar, alldenstund den segerande hären borde hemförlovas nu, då fred härskade efter krigets slut, samt för det andra, att man ej vid konsulvalen skulle taga någon hänsyn till Cæsar, då han var frånvarande, enär ju ej heller Pompejus sedermera genom något folkbeslut upphävt denna lag.¹ Därmed förhöll det sig nämligen så, att då denne frambar en lag angående ämbetsmäns rätt, han av glömska ej ens gjorde ett undantag för Cæsar i den paragraf, i vilken han uteslöt de frånvarande från rätten att söka ämbeten, men inom kort, då lagen redan var ingraverad på koppar och deponerad i arkivet, hade han rättat förbiseendet. Men Marcellus, som ej nöjde sig med att blott rycka provinserna och denna företrädesrätt från Cæsar, hemställde även, att man skulle taga medborgarrätten från de nybyggare, som han på Vatinius' förslag hade låtit slå sig ner i Nya Como, emedan densamma (medborgarrätten) blott beviljats dem av inställsamhet och i strid mot lagens föreskrift.

¹ Enl. läsarten: quando nec plebiscito Pompeius postea abrogasset.
3—Suetonius.

TJUGUNIONDE KAPITLET.

Retad av dessa angrepp och inseende, såsom man ofta hörde honom säga, att det skulle bliva dem svårare att tränga undan honom, statens största namn, från första platsen till andra än från andra till lägsta, gjorde Cæsar det kraftigaste motstånd och skickade fram i breschen dels folktribunerna dels den andre konsulu Servius Sulpicius. Följande år, då Gajus Marcellus, som efterträtt sin kusin Marcius i konsulatet, försökte sig på samma politik mot Cæsar, skaffade sig denne, ehuru mot ofantliga penninge-uppoffringar, verksamma försvarare i den andre konsulu Æmilius Paulus och i den högst hänsynslöse folktribunen Gajus Curio. Men då han märkte, att man på allt sätt och ytterst energiskt motarbetade honom och att de för nästa år utsedda konsulerna tillhörde motpartiet, avsände han till senaten en skrivelse, i vilken han bad, att man ej skulle beröva honom den förmånsrätt, han av romerska folket erhållit, eller också befalla även de andra fältherrarna att skilja sig från sina krigshärar. Han gjorde detta, emedan han, enligt vad det allmänt troddes, litade på att han lättare skulle kunna samla sina veteraner, närhelst han ville, än Pompejus sina nyvärvade soldater. Men med sina motståndare avtalade han att få till konsulsvalet behålla antingen två legioner och provinsen övre Italien eller en legion jämte Illyrien, mot det att han avstode från åtta legioner och transalpinska Gallien.

TRETTIONDE KAPITLET.

Men då senaten ej antog sig hans sak och motståndarne vägrade att ingå i någon politisk underhandling med ho-

nom, begav han sig till litre Gallien, och sedan han avslutat lantdagsförhandlingarna, stannade han i Ravenna, beredd att ingripa med väpnad hand, om senaten vidtog några strängare mått och steg mot de folktribuner, som inskridit till förmån för honom. Detta var nämligen den förevändning han tog för att börja inbördeskriget. Men de verkliga orsakerna voro enligt den allmänna meningen helt andra. Så t. ex. brukade Gn. Pompejus säga, att som Cæsar varken kunde fullborda de påbörjade byggnadsverken eller med sina enskilda tillgångar motsvara de förväntningar folket hade gjort sig angående hans hemkomst, så ville han försätta hela samhället i gungning och tillställa revolution. Andra påstå, att han fruktade att bliva tvungen att stå till svars för alla de åtgärder han under sitt första konsulat vidtagit i strid mot auspiciet och lagar samt i trots av (tribunernas) protester. Cato hade också upprepade gånger under edlig förpliktelse hotat, att han skulle anklaga honom omedelbart efter det att han hade avmönstrat sin här. Ja, det talet gick högt och allmänt, att om han kom tillbaka som privatman, så skulle det gå honom som det gick Milo, att han nämligen finge försvara sig inför rätta, omgiven av en beväpnad soldatvakt. Vad som gör denna åsikt troligare är ett uttalande av Asinius Pollio, som berättar att, då Cæsar vid Farsalus såg sina motståndare ligga slagna för sina fötter, denne ordagrant sade till honom: »De hava så velat; jag, Cæsar, som utfört så stora bragder, hade varit en dödsdömd man, om jag ej sökt hjälp hos min här.» Några hålla före, att han, efter en jämförelse mellan sina och fiendernas stridskrafter samt behärskad av vanan att befalla, begagnat tillfället att rycka till sig denna makt, som redan i ungdomen var föremål för hans åtrå. Detta synes även hava varit Ciceros åsikt, när han i tredje boken av sin avhandling »Om plikterna» skriver, att Cæsar jämt och

ständig förde på tungan följande verser av Euripides, som han själv översätter sålunda:

Håll lag och rätt i helgd! Men om du bryter dem,
så bryt dem för en tron! (Viktor Rydbergs övers.)

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Då han erhöll underrättelsen om att senaten ej tagit hänsyn till folktribunernas ingripande (till hans förmån), och att dessa hade lämnat Rom, lät han därför genast i all hemlighet kohorterna marschera framåt; själv bevistade han för att avleda varje misstanke ett offentligt skådespel samt granskade noggrant ritningen till en fäktskolebyggnad, som han ämnade uppföra och deltog som vanligt i ett talrikt besökt gille. Därpå lät han spänna mulåsnor, som han hämtat från närmaste kvarn, för en vagn och begav sig efter solens nedgång i största hemlighet i väg med en föga stark eskort. Men när facklorna slocknat, råkade han på avvägar och irrade länge omkring på måfå. Vid daggroningen fann han äntligen en vägvisare och på mycket smala gångstigar lyckades han slutligen finna rätta vägen. Sedan han hunnit upp sina kohorter, gjorde han en stunds uppehåll vid floden Rubicon, som bildade gräns för hans provinsområde. Det var här som han med tanke på det vågsamma i sitt företag vände sig till de närmast honom stående och yttrade orden: »Ännu finns möjlighet för oss att återvända; men om vi gå över denna lilla bro, måste vapenlyckan fälla utslaget.»

TRETTIOANDRA KAPITLET.

Han stod ännu och tvekade, då följande järtecken skedde. Man fick nämligen plötsligt se en man av utomordentlig

storlek och skönhet, som satt helt nära och blåste herdepipa. Då nu utom herdarna även många soldater och bland dem även musikanter skyndat dit från sina vaktposter och samlat sig omkring honom för att lyssna, ryckte han till sig en trumpet från en av musikanterna, rusade fram till floden, klämde i med en smattrande fanfar och begav sig över till andra stranden. Då sade Cæsar: »Låtom oss gå dit gudarnes järtecken och våra fienders orättvisa kalla oss! Tärningen är kastad.»

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

Sedan han på så sätt fört krigshären över, lät han folktribunerna, vilka efter flykten från Rom sökt upp Cæsar, framträda inför fronten, och under tårar samt slitande sönder sina kläder anropade han soldaterna om beskydd. Det troddes t. o. m. att han utlovat en riddarförmögenhet åt var och en av dem, men detta berodde på ett missförstånd. Då han nämligen under det eggande talets lopp esomoftast lyfte upp vänstra handens ringfinger under försäkran, att han gärna t. o. m. skulle taga av sig ringen för att tillräckligt belöna alla, som ville hjälpa honom att försvara hans värdighet, så uppfattade de längst bort stående, vilka hade lättare att se än höra talaren, denna åtbörd såsom ett löfte; och ett rykte spred sig, att han lovat var och en rätten att bära guldring samt fyrahundratusen sestertier.

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET.

Ordningsföljden mellan hans närmaste viktigare åtgöranden är följande. Han bemäktigade sig Umbrien, Etrurien

och det picenska området; Lucius Domitius, som olagligen blivit utnämnd till hans efterträdare och som sökte försvara Corfinium med en garnison, blev tvungen att giva sig och avsattes; längs Adriatiska havet skyndade han sedan till Brundusium, dit konsulerna och Pompejus tagit sin tillflykt i avsikt att fara över (till Grekland) så fort som möjligt. Sedan han ehuru förgäves försökt att på alla uppliktliga sätt förhindra deras avfärd, styrde han kosan till Rom, där han vädjade till senatorerna om hjälp i statens nödträngda belägenhet. Sedan vände han sig mot Pompejus' kärntrupper, som stodo i Spanien under befäl av de tre generalerna M. Petrejus, L. Afranius och M. Varro. Han hade vid avresan sagt till sina vänner: »Jag går nu mot en här utan fältherre; men återvänder därifrån mot en fältherre utan här.» Visserligen fördröjdes han något både genom belägringen av Marseille, som vid hans ankomst stängt sina portar för honom, och av stor brist på livsmedel, men på kort tid nedslog han varje motstånd.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

Därifrån återvände han till Rom, begav sig sedan över till Makedonien, där han medels väldiga belägringsverk höll Pompejus innesluten under nästan fyra månader, till dess han slutligen i grund besegrade honom i slaget vid Farsalus, varefter han förföljde honom på hans flykt ända till Alexandria, där han fick underrättelse om att han blivit mördad. Då han märkte, att konung Ptolemeus lade försåt även för hans eget liv, företog han ett särdeles besvärligt krig mot denne, i det att både läget och årstiden voro ogynnsamma för honom; det var nämligen vinter och själv

befann han sig inom sin fiendes område, i saknad av alla hjälpmedel och oförberedd, medan däremot fienden var förslagen och rikligt försedd med krigsförnödenheter.

När han segrat, överlämnade han konungariket Egypten åt Kleopatra och hennes yngre broder, emedan han fruktade att det, om han förvandlade det till en romersk provins, förr eller senare i händerna på en hänsynslös ståt-hållare skulle bliva en härd för revolutioner. Från Alexandria for han över till Syrien och därifrån till Pontus, dit viktiga underrättelser angående Farnaces tvingade honom att skynda. Denne, som var son till Mithradates den store, hade passat på tillfället att gripa till vapen och hade vunnit åtskilliga framgångar, vilket ingivit honom stort självförtroende. Cæsar slog honom fullständigt i en enda drabbning, femte dagen efter sin ankomst, fyra timmar efter det att han fått honom inom synhåll. Också erinrade han titt och ofta sin omgivning om Pompejus' tur, han som företrädesvis vunnit sina krigiska lagrar under strider med dylika okrigiska fiender. Därpå besegrade han i Afrika Scipio och Juba, som sökte blåsa nytt liv i spillrorna av sitt parti, samt i Spanien Pompejus' båda söner.

TRETTIOSJÄTTE KAPITLET.

I alla dessa inbördeskrig led han intet enda nederlag utom genom sina underbefälhavare, av vilka Gajus Curio gick under i Afrika, Gajus Antonius råkade i motståndarnas våld i Illyrien, Publius Dolabella förlorade en flottavdelning darsammastädes och Gnæus Domitius Calvinus en här i Pontus. Själv stred Cæsar med mycket stor, ja, egentligen aldrig med tvivelaktig framgång, utom två gånger: första gången vid Dyrrhachium, där han sade om Pompejus, som

slagit, men ej förföljde honom, att denne ej förstod sig på att segra; andra gången i den sista drabbning, som han levererade i Spanien, då hans ställning var så förtvivlad, att han tänkte på att begå självmord.

TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

Efter stridernas slut höll han fem segerintåg i Rom, varav fyra i samma månad efter Scipios besegrande, dock med några dagars mellanrum, och det femte efter Pompejus' söners nederlag. Sin första och mest glänsande triumf firade han över gallerna, den följande var den alexandriniska, sedan kom triumftåget över Pontus, därefter över Afrika och sist det spanska, alla med olika anordning och utrustning. Den dag då han höll sitt galliska triumftåg gick vagnsaxeln sönder, när han for förbi Velabrum, så att han så när hade blivit kastad ur vagnen. Han åkte upp till Kapitolium vid skenet av facklor, som sutto i hållare, vilka buros av fyrtio elefanter till höger och vänster om tåget. När han firade sin seger över Pontus, lät han bland de andra i tåget utställda föremålen bära framför sig en tavla med inskription på tre ord: *kom, såg, segrade*, vilken icke som de övriga föremålen skulle beteckna bedrifterna i kriget, utan blott hela krigets snabba avslutande.

TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

Han skänkte var och en av sina veteraner tjugufyratusen sestertier såsom andel i bytet, utom de tvåtusen sestertier, som han låtit utbetala till dem i början av inbördeskriget.

Han tilldelade dem även jordlotter, dock ej sammanhängande, emedan han icke ville fördriva någon ägare från sitt. Åt folket gav han per man, utom tio skäppor säd och lika många skålpund olja, även de trehundra sestertier, som han förut lovat dem, samt därtill ytterligare hundra som ersättning för dröjsmålet. Även den årliga hyran för bostaden i Rom betalade han, ända till ett belopp av två tusen sestertier, men för dem som bodde i landsorten endast upp till femhundra. Till dessa skänker lade han även en festmåltid och köttutdelning samt, efter segern i Spanien, två frukostmåltider. Som han nämligen tyckte, att den första var alltför njuggt tilltagen i förhållande till hans övriga frikostighet, bjöd han fem dagar därefter på en annan vida rikligare.

TRETTIONIONDE KAPITLET.

Han gav skådespel av olika slag: ett gladiatorsspel, teaterföreställningar i varje kvarter av staden och det på alla slags språk, desslikes cirkusföreställningar, atlettävlingar och ett låtsat sjöslag. På gladiatorspelet på forum uppträdde bland kämparne Furius Leptinus, som var av pretorssläkt, samt Quintus Calpenus, f. d. senator och saksförare. Barn ur förnäma familjer från Asien och Bithynien uppförde en grekisk balett. På teaterföreställningarna uppträdde den romerske riddaren Decimus Laberius i en av honom själv författad fars, för vilket han av Cæsar fick femhundratusen sestertier och sin riddarvärdighet åter, vilken han genom sitt uppträdande på scenen förverkat. Han gick också från scenen över orkesterplatsen och satte sig på en av de för riddarne avsedda fjorton bänkarna. I och för cirkusföreställningarna utvidgade man arenan åt båda hållen och

med den första januari det följande året, så sköt han in två månader mellan november och decembermånaderna, varigenom det år, då detta bestämdes, kom att omfatta femton månader, inberäknat skottmånaden, som inträffat detta år enligt det förutvarande bruket.

FYRTIOFÖRSTA KAPITLET.

Vidare ökade han senatorernas antal, upptog nya familjer till medlemmar av patricierståndet, ökade antalet av pretorer, ediler och kvestorer, ja, t. o. m. av lägre ämbetsmän; dem, som av censorerna blivit avsatta från sin förutvarande ställning, såväl som dem, som av domstolarna blivit dömda för röstvärning, återinsatte han i deras förra rättigheter. Valrätten delade han med folket på så sätt, att med undantag för aspiranterna till konsulat skulle av de övriga ena hälften av kandidaterna väljas av folket, andra hälften efter hans förslag. I det korta formulär för de handskrivelser, som han sände omkring till de lokala valavdelningarna, anbefalldes han sina kandidater på följande sätt: »Diktatorn Cæsar till den och den valavdelningen. Jag rekommenderar i Eder åtanke den och den personen att genom Edert val erhålla sin värdighet.» Även ättlingar av i akt förklarade medborgare släppte han fram till höga ämbeten. Han inskränkte domsrätten till tvenne korporationer av domare, nämligen riddare och senatorer, och upphävde det förutvarande tredje slaget domare, underskattmästarne. Han lät verkställa mantalsskrivning, men ej på vanligt sätt och ställe, utan kvartersvis och av fastighetsägarna själva och lät därvid av de trehundra- och tjugutusen medborgare, som erhöles brödsäd av staten, stryka inemot etthundra- och femtio tusen ur listorna. Och på det att mantals-

omgav den med en vattenfylld rundgrav; där uppträdde mest adelborna ynglingar och körde tvåspann och fyrspann samt slog saltomortaler till häst. Tvenne skaror av äldre och yngre gossar uppförde den trojanska vapenleken. Fem dagar ägnades åt djurfäktningar, och till sist uppfördes en strid mellan två slaglinier, varvid femhundra man fotfolk, tjugou elefanter och tre hundra ryttare kämpade på vardera sidan. För att de stridande skulle ha större utrymme, hade man tagit bort vändpelarna och i deras ställe lätit uppföra två läger gent emot varandra. Atleter kämpade under tre dagar på en särskilt för tillfället uppförd tävlingsplats i Marsfältskvarteret. För sjöslaget lät man gräva en stor damm på det s. k. mindre Codetafältet, där galärer med två- och tre- och fyrdubbla roddarled på tyriskt och egyptiskt sätt samt många marinsoldater levererade en skendrabbing. Alla dessa förlustelser hade till staden från alla håll lockat en så stor människomassa, att en stor del av de främmande gästerna måste härbärgas i tält, som restes på gator och vägar. På grund av trängseln klämdes ganska många personer ihjäl, däribland två senatorer.

FYRTIONDE KAPITLET.

Därpå riktade han sin uppmärksamhet på att bringa ordning i statsförvaltningen. Han rättade kalendern, som redan länge genom prästernas slarv med godtyckligt inskjutna dagar varit till den grad otillförlitlig, att varken slätterfesten inföll under sommaren eller vinbärgningsfesten under hösten. Han ordnade året efter solens omlopp, så att det skulle bestå av trehundra- och sextiofem dagar, skottmånaden bortföll och en dag insköts vart fjärde år. Men för att den nya tidräkningen bättre skulle stämma överens från och

skrivningen aldrig skulle giva anledning till nya sammanstötningar, förordnade han, att pretorn årligen genom inlottnings skulle i de avlidnes ställe utse nya födorådstagare av dem, som ej ännu stått på listorna såsom sådana.

FYRTIOANDRA KAPITLET.

Åttio tusen romerska medborgare lät han fördela på kolonierna på andra sidan haven; men för att stadens folk-mängd ej genom denna blodavtappning skulle alltför mycket försvagas, förordnade han, att ingen medborgare, som var över tjugu eller under fyrtio år, annat än på grund av militärtjänst, finge lämna Italien på längre tid än tre år i rad; vidare att ingen senatorsson finge resa utrikes, såvida han ej tillhörde en överhetspersons följe; vidare skulle de som idkade boskapskötsel bland sina herdar hava minst en tredjedel friborne män. Han gav medborgarrätt åt alla, som i Rom utövade läkaryrket såväl som åt alla lärare i de fria konsterna (språk, vältalighet och filosofi), på det att de så mycket hellre skulle bosätta sig i staden och andra även lockas dit. Vad skuldfrågan beträffar, så skingrade han fullständigt hoppet om avskrivning, som tidt och ofta var på tal, genom att slutligen bestämma, att gäldenärer skulle gottgöra sina borgenärer medelst taxeringen av sina gods till det pris, för vilket de hade köpt dem före inbördeskriget, genom att från skuldsumman avdraga vad som möjligen blivit betalt kontant eller bokfört såsom ränta. Genom denna anordning försvann ungefär en fjärdedel av skulden. Alla politiska klubbar, men ej skräföreningar av uråldrigt datum, upplöste han. Han skärpte straffen för illdåd; och som de rika så mycket lättare gjorde sig skyl-

diga till brott, som de kunde skudda stoftet av sina fötter utan att riskera sin förmögenhet, så bestraffade han, såsom Cicero uppgiver, mördare med indragning av hela, övriga förbrytare med förlusten av halva deras egendom.

FYRTIOTREDJE KAPITLET.

Rättsskipningen utövade han med största omsorg och stränghet. Dem, som blivit överbevisade om utpressning, utstötte han ur senatorsståndet. Han upplöste en f. d. pretors äktenskap med en kvinna, som han gift sig med tvenne dagar efter det att hon skilts från sin förra man, ehuru någon misstanke om äktenskapsbrott ej förefanns. På utländska varor lade han tull. Han avskaffade bruket av bärstolar såväl som bärandet av purpurdräkter och pärlsmycken utom för vissa personer, vissa åldrar och på vissa bestämda dagar. Särskilt vakade han över att lagen mot vällevnad efterföljdes. Så t. ex. lät han runt omkring matvarutorget ställa uppsyningsmän, vilka skulle lägga beslag på alla förbjudna matvaror och bära dem hem till honom. Ibland skickade han t. o. m. hemligen liktorer och soldater för att från matsalarna bortföra redan framsatt föda, som undgått uppsyningsmännens vaksamhet.

FYRTIOFJÄRDE KAPITLET.

Och för Roms förskönande och iordningställande såväl som för rikets försvar och utvidgning uppgjorde han för varje dag allt fler och allt större planer. Först och främst ämnade

han igenfylla och planera den grävda sjö, på vilken han hade givit den låtsade sjöstriden, för att där uppföra ett dittills i storhet ööverträffat tempel åt Mars; vidare ville han bygga en ofantligt stor teater med läge invid tarpejiska klippan. Han hade även för avsikt att åstadkomma en förenklad omredigering av civilrätten och att sammanföra det bästa och nödvändigaste av den stora och oordnade massan av lagar i några få böcker. Han ämnade grunda så rikhaltiga latinska och grekiska bibliotek som möjligt, varvid Marcus Varro fick i uppdrag att anskaffa och ordna det hela. Hans avsikt var att uttorka de pontinska träskan, uttappa Fucinus-sjön, anlägga en landsväg från Adriatiska havet över Apenninska bergsryggen ända till Tibern, gräva en kanal genom näset vid Korint, hålla tillbaka Dakerna, som hade brett ut sig över Pontus och Trakien, att över Lilla Armenien föra kriget in på parternas område, men ej våga en huvuddrabbning förrän han prövat deras krafter i mindre strider. Det var med sådana planer som han sysslade, då döden förekom deras utförande. Men innan jag ingår på historien om hans död, torde det ej vara ur vägen att i korta drag teckna mannens gestalt och utseende samt levnadssätt och karaktär såväl som något beröra hans strävanden i borgerliga och militära värv.

FYRTIOFEMTE KAPITLET.

Han skildras såsom en man av reslig växt med ljus hy, välformade lemmar, ett ganska fylligt ansikte, svarta och livliga ögon och god hälsa, utom att han på sista tiden plägade svimma av helt plötsligt och under sömnen lida av mardrömmar. Två gånger överfölls han av epileptiska anfall midt under utövandet av sina ämbetsplikter. Han var

nästan ängsligt noggrann med sin kroppsvård, så att han icke blott omsorgsfullt lät klippa och raka sig, utan även, såsom man har förebrått honom, lät rycka ut hår på den övriga delen av kroppen. Som han hade synnerligen svårt att finna sig i att vara skallig, emedan han ofta fann sig utsatt för sina avundsmäns spott och spe, hade han tagit för vana att kamma fram det tunna håret över hjässan från nacken. Av alla de hedersbevisningar, som senaten och folket hade tillerkänt honom, mottog och njöt han därför helst av rätten att städse bära en lagerkrans. Även med sin dräkt lär han hava väckt uppseende. Han bar nämligen en tunica (skjorta) med bred purpurbård och försedd med franssprydda ärmor, som räckte ända ned till händerna, varvid han gördlade den ganska löst och alltid ovanför purpurbården. Härifrån skall Sullas bekanta yttrande till optimaterna härleda sig, då han flera gånger rådde dem att taga sig väl till vara för den vårdslöst gördlade pojken.

FYRTIOSJÄTTE KAPITLET.

Han bodde först i ett ganska anspråkslöst hus på Suburagatan, men sedan han blivit vald till överstepräst, i ett staten tillhörigt palats på Heliga gatan. Att han tyckte särdeles mycket om att bo praktfullt och smakfullt hava många berättat. Alldenstund en villa, som han med stor kostnad lät uppföra ända från grunden vid Dianas lund, icke i allo föll honom i smaken, lät han fullständigt nedriva densamma, ehuru han då ännu var en obetydlig och svårt skuldsatt man. På sina fälttåg skall han hava fört med sig mosaikgolv (för sitt fältherretält).

FYRTIOSJUNDE KAPITLET.

Till Britannien skall han hava begivit sig i förhoppning att där finna pärlor, och det sägs att han vid jämförelse mellan deras storlek stundom egenhändigt prövat deras vikt. Ädelstenar, arbeten av driven metall, bildstoder och tavlor av äldre mästare lär han alltid hava varit särdeles angelägen att förskaffa sig. För mera felfria och bildade slavar betalade han så oerhörda pris, att han t. o. m. själv slaydes däröver och ej lät posten införas i räkenskaperna.

FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

När han vistades i provinserna, höll han beständigt öppen taffel vid två bord: ett för högre militärbefäl och bildade greker i hans följe, det andra för förnåma civila romare och framstående personer från provinserna. Bland sitt husfolk upprätthöll han i såväl stort som smått en så noggrann och sträng ordning, att då t. ex. en bagare en gång gav annat bröd åt hans gäster än åt honom själv, så lät han sätta honom i stocken, och en av sina frigivne, som han var mycket fäst vid, lät han, ehuru ingen uppträdde som åklagare, avrätta, emedan han förfört hustrun till en romersk riddare.

FYRTIONIONDE KAPITLET.

Den enda fläck på hans rykte för sedlig tukt är det otillåtna umgänget med Nikomedes (se kap. 2), men det var en svår och outplånlig skamfläck, som utsatte honom

för allmänt ogillande. Jag nämner endast i förbigående Licinius Calvus' allbekanta verser:

Allt vad Bithynien
Och Cæsars älskare nånsin ägt.

Jag förbigår med tystnad Dolabellas och Curio den äldres senatstal, i vilka Dolabella kallar honom »den kungliga mätressen», »underredet i kungalägret», medan Curio benämner konom »Nikomedes' bordell» och »den bithyniska skökan». Jag vill ej heller nämna Bibulus' edikter, i vilka denne offentligt betecknade sin kollega såsom »den bithyniska drottningen», tilläggande, att »kungamakten nu låg den man om hjärtat, vid vilkens hjärta en konung förut legat.» Det var vid samma tid som, om man får tro Marcus Brutus, en viss Octavius, vilkens sinnessvaghet medförde rättigheten för honom att ta sig vissa friheter i talet, i ett stort sällskap hälsade Cæsar med titeln drottning, medan han kallade Pompejus för konung. Men Gajus Memmius förebrådde honom t. o. m. att vid ett talrikt besök gästabud, i vilket flera namngivna köpmän från Rom deltog, hava tjänstgjort som munsänk åt Nikomedes tillsammans med de övriga jungfrupiltarna. Ja, Cicero nöjde sig ej ens med att i några av sina brev hava skrivit, att »Cæsar av Nikomedes' hejdukar hade blivit införd i konungens sovrum, att han, klädd i purpurdräkt, hade lagt sig på den gyllne sängen och att sålunda venusättlingen hade i Bithynien skändat blomman av sin ungdom», utan han sade t. o. m. en gång i senaten till Cæsar, då denne försvarade Nysa, Nikomedes' dotter, och därvid erinrade om de tjänster kungen gjort honom: »Var snäll och håll inne med det där; det är ju känt, vilka tjänster han gjort dig och du honom». När han höll sitt segerintåg i Rom efter Galliens underkuvande, uppstämde hans soldater bland andra skämtsamma visor av den art, som de brukade sjunga efter triumfvagnen, följande allbekanta verser:

Cæsar underlade Gallien, Nikomedes Cæsar själv.
 Se hur Cæsar triumferar, han som kuvat Gallien,
 Ej triumf får Nikomedes, han som kuvat Cæsar själv.

FEMTIONDE KAPITLET.

Den åsikten är tämligen enhällig, att han gärna hängav sig åt sinnliga lustar och att han på dem slösade bort mycket pengar. Han skall hava förfört ganska många förnäma kvinnor, bland andra Postumia, hustru till Servius Sulpicius; Lollia, Aulus Gabinius' maka; Marcus Crassus' gemål, Tertulla; ja, t. o. m. Gn. Pompejus' hustru, Mucia. Och säkert är, att Pompejus både av Curio d. ä. och Curio d. y. såväl som av många andra fick uppbära förebråelse för att han av maktlystnad tagit till hustru dottern till den man, för vars skull han förskjutit sin hustru, med vilken han hade trenne barn, den man, som han ofta under suckar kallade sin Ægisthus. Men framför alla andra älskade han Marcus Brutus' moder, Servilia. Det var åt henne, som han under sitt första konsulat köpte en pärla, som kostade sex millioner sestertier; och utom andra donationer lät han henne under inbördeskriget på offentliga auktioner för en spottstyver inköpa mycket stora lantgoods, och till många personer, som uttryckte sin förvåning över det billiga priset sade Cicero ganska spydigt: »Köpet är mycket bättre än ni tror — hon har fått rabatt med en Tertia (=1/3).» Det ansågs nämligen ej för osannolikt, att Servilia önskade koppla samman sin dotter Tertia med Cæsar.

FEMTIOFÖRSTA KAPITLET.

Icke ens landsortsfruarna gingo fria för hans förförelsekonster, såsom följande distikon bevisar, vilket soldaterna likaledes sjöngo vid hans galliska triumftåg:

Stadsbo, akta nu din hustru! Skallig horkarl är med oss;
 Guld, borthorat uti Gallien, här du skaffat dig på lån.

FEMTIOANDRA KAPITLET.

Han älskade även drottningar, bland andra Evnoe, gemål till mohrerkonungen Bogud, och om man får tro (M. Actorius) Naso, så överhopade han både henne och hennes man med ytterst dyrbara skänker. Men högst av alla älskade han Kleopatra, i vars sällskap han ofta tillbragte hela natten intill ljusan dag under fest och glam, och med vilken han for genom hela Egypten på en stor, med kajuta försedd gondol, och han hade fortsatt ända till Ethiopien, såvida ej soldaterna hade vägrat att följa honom. Slutligen inbjöd han henne till Rom, och vid avskedet därifrån ägnade han henne de största hedersbetygelser och förärade henne präktiga skänker, ja, han tillät henne att efter honom själv uppkalla en son, som hon hade födt. Några grekiska författare förtälja även, att denne prins liknade Cæsar både till gestalt och gång. Marcus Antonius försäkrade senaten, att Cæsar hade erkänt honom såsom sin son, och att Gajus Matius, Gajus Oppius och övriga vänner till Cæsar kände till detta förhållande. Dock utgav nämnde Gajus Oppius, liksom om förhållandet krävde en förklaring och ett försvar, en skrift av innehåll, att den, som Kleopatra uppgav vara Cæsars son, ej var det. Folktribunen Helvius Cinna har för flera personer erkänt, att han haft i handom ett i ve-

derbörllig form avfattat lagförslag, vilket han skulle framföra i Cæsars frånvaro: nämligen att det skulle stå honom fritt att taga till hustrur så många kvinnor han ville för att betrygga arvsföljden. Och på det att intet tvivel må råda därom, att han hade ett ytterst dåligt rykte för liderlighet och otukt, vill jag nämna, att Curio d. ä. i ett av sina tal kallar honom »alla kvinnors man och alla mäns kvinna».

FEMTIOTREDJE KAPITLET.

Hans återhållsamhet i fråga om njutandet av vin hava ej ens hans fiender vågat förneka. Det finns ett yttrande av Cato av innehåll, att Cæsar var den ende av alla, som nykter skred till verket att omstörta republiken. Och av C. Oppius få vi veta, att Cæsar var till den grad likgiltig för bordets njutningar, att han en gång såsom gäst vid en måltid, där man serverade härsken olja i stället för färsk, ensam tog ännu mer av den olja, som alla övriga försmådde, och detta för att det ej skulle se ut, som om han förevidade värden dennes vårdslöshet eller brist på belevnhet.

FEMTIOFJÄRDE KAPITLET.

Någon oegennyttia ådagalade han däremot icke varken under utövandet av sina militära eller civila ämbeten. Ty såsom några författare hava intygat i sina memoarer, höll han såsom ståthållare i Spanien tillgodo med penningssummor, vilka tiggts ihop bland förbundna folk för att betala hans skulder. Vissa städer i Lusitanien (= Portugal) plun-

drade han, som om de varit erövrade orter, ehuru de genast underkastat sig och vid hans ankomst öppnat sina portar för honom. I Gallien utplundrade han de med offergåvor fyllda helgedomarna och templen, städer förstörde han oftare för att vinna byte än för att straffa dem för en förbrytelse. Härav blev följden, att han hade så stort överflöd på guld, att han lät sälja sådant som en vanlig handelsvara både i Italien och lydländerna till tretusen sester-tier skålpundet. Under sitt första konsulat stal han tretusen skålpund guld från Kapitolium och lade i stället dit lika mycket förgylld koppar. Han sålde både förbunds- och kungatitlar: så t. ex. avpressade han i Pompejus' och sitt namn ensamt Ptolemeus nära sextusen talenter.¹ Och längre fram var det endast tack vare de uppenbaraste utpressningar och tempelrov, som han kunde bestrida kostnaderna för inbördeskriget och utgifterna för triumftåg och festspel.

FEMTIOFEMTE KAPITLET.

Såsom vältalare och härförare uppnådde han eller överträffade t. o. m. de mest framstående. Alltsedan hans anklagelse mot Dolabella räknade man honom ovädersägligen till de allra förnämsta advokaterna i Rom. Åtminstone påstår Cicero vid uppräknandet av talarne i sin till Brutus ställda skrift, att han icke vet någon, för vilken Cæsar behöver ge vika, och tillägger, att hans uttrycks- och framställningssätt är elegant och glänsande samt besitter så att säga en förnäm storslagenhet. Till Cornelius Nepos skriver han likaledes om samme man följande: »Nåväl, vilken talare vill du föredraga framför Cæsar av dem, som uteslutande ägnat

¹ ung. 21,000,000 kr.

sig åt talarkonsten? Vem är honom överlägsen i tankarnas skärpa och rikedom? Vem i uttryckets prydighet och smakfullhet? Åtminstone i ungdomen tycks han hava valt Cæsar Strabo till mönster i vältalighet; och ur dennes tal »För Sardinierna» har han ordagrant lånat åtskilliga ställen för sitt »Tal angående åklagare mot Dolabella». Hans utförande skall hava kännetecknats av högt ljudande stämma, ytterst livliga kropps- och handrörelser, som dock voro präglade av behag. Han har efterlämnat åtskilliga tal, bland vilka dock några utan skäl gå under hans namn. Talet för Quintus Metellus anser Augustus med fullt fog snarare hava blivit upptecknat av snabbskrivare, som otillfredsställande återgivit talarens ord, än utgivet av Cæsar själv. Ty i några exemplar finner jag ej den (riktiga) titeln: »Tal för Metellus», utan: »Tal skrivet för Metellus», ehuru Cæsar talar i sitt eget namn och försvarar Metellus och sig mot gemensamma avundsmäns beskyllningar. Även talet »inför soldaterna i Spanien» tror Augustus näppeligen härröra från Cæsar själv; det finns emellertid två tal med den titeln: det ena skall han hava hållit vid första drabbningen (Ilerta), det andra vid den senare (vid Munda), om vilken dock Asinius Pollio säger, att fiendernas anfall kom så plötsligt, att Cæsar ej ens fick tid att hålla tal till soldaterna.

FEMTIOSJETTE KAPITLET.

Han har även efterlämnat historiska anteckningar angående sina fälttåg, såväl om kriget i Gallien som om inbördeskriget mot Pompejus; man svävar nämligen i ovissheit om vem som är författare till arbetena om krigen i Alexandria, i Afrika och i Spanien. Några hålla före, att det är Oppius, andra säga Hirtius, vilken senare även lär

hava tillagt den sista och ofullbordade boken om »Galliska kriget». Om dessa Cæsars »Anteckningar» säger Cicero i nyssnämnda arbete »Brutus»: »Han har skrivit högéligen berömvärda historiska anteckningar; de äro enkla och naturliga, okonstlade och (därför) behagfulla, fria från varje oratorisk utsmyckning, vilken blott likt en höljande klädnad tjänar till att dölja den sanna skönheten. Men medan hans avsikt var att giva andra material till verklig hävdateckning, har han kanske blott gagnat några pedanter, som torde känna sig frestade att utbrodera hans enkla framställning, men avskräckt förståndigt folk från att gripa till pennan efter honom.» Om dessa samma historiska anteckningar säger Hirtius: »De äro så allmänt omtyckta, att Cæsar snarare tyckes hava förtagit än förskaffat skriftställarne möjligheten att behandla samma ämne. Och dock är vår beundran större än övriga läsares, ty dessa veta blott, huru utmärkt och felfri stilen i dem är, men vi veta även, huru lätt och snabbt han nedskrev dem.» Asinius Pollio anser, att de äro slarvigt hopkomna och icke kännetecknas av oförfalskat sanningsbegär, emedan Cæsar dels kritiklöst godtagit mycket som utförts av andra, dels falskt skildrat många av sina egna handlingar vare sig avsiktligt eller emedan minnet svikit honom. Pollio håller också för troligt, att Cæsar ämnat omarbeta och förbättra sitt arbete. Men han efterlämnade även ett verk i två böcker: »Om analogien», vidare »Mot Cato» likaledes i två böcker; dessutom en dikt, kallad »Resan». Av dessa böcker skrev han de tvenne första vid övergången över Alperna, då han återvände till sin krigshär från hitre Gallien, där han hållit landsting; de bägge följande omkring tiden för slaget vid Munda, samt den sista under den resa från Rom till bortre Spanien, för vilken han blott använde tjugufyra dygn. Man har även i behåll brev från honom till senaten; och han lär hava varit den förste, som gav sådana brev formen av

en dagbok på flera sidor, då däremot konsuler och här-förare dessförinnan avsände sina skrivelser endast på ett papper infolio med texten skriven tvärs över. Brev finnas även från honom till Cicero såväl som till förtrogna vän-ner angående hans husliga angelägenheter, i vilka han, om han hade några hemligheter att anförtro dem, använde chifferskrift, d. v. s. han skrev bokstäverna i sådan ordning, att man icke därav kunde bilda något ord med mening; om man vill dechiffrera dem, måste man genomgående ut-byta fjärde bokstaven i alfabetet mot den första, således D mot A, o. s. v. med de övriga. Man anför även några arbeten, som han skall hava författat redan som gosse eller yngling, t. ex. »Äreminne över Herkules», sorgspelet »Oe-dipus», likaledes en samling »Sentenser». Alla dessa skrif-ters offentliggörande förbjöd emellertid Augustus i det särdeles kortfattade brev, som han sände Pompejus Macer, vilken han givit i uppdrag att ordna de offentliga handskriftsamlingarna.

FEMTIOSJUNDE KAPITLET.

Han var en fulländad fäktare och ryttare, och hade en otrolig förmåga att uthärda ansträngningar. På marscher red han understundom, men oftast gick han före till fots med obetäckt huvud, både i ur och skur. Han tillryggalade de längsta vägsträckor utan packning och i hyrvagn med otrolig snabbhet, ända till hundra (romerska) mil¹ pr dag. Om hans väg stängdes av floder, så antingen sam han över utan hjälpmedel eller använde luftfyllda läder-säckar, så att det ganska ofta hände, att han kom fram före sina egna kurirer.

¹ nära 15 sv. nymil (14,8).

FEMTIOÅTTONDE KAPITLET.

Man vet knappast vilketdera man mest skall beundra i hans fälttåg, hans försiktighet eller hans djärvhet. Han förde aldrig sin här på farliga vägar utan att först hava grundligt rekognoscerat terrängförhållandena; han förde den ej heller över till Britannien, förrän han hade undersökt hamnar och landningsmöjligheter på ön. När Cæsar fick veta, att hans läger i Gallien hade omringats av fiender, begav han sig förklädd till galler genom de fientliga vakt-posterna till sina legioner. Mitt i vintern for han över från Brundusium till Dyrhachium tvärs genom de fientliga flot-torna, som lågo i hans väg, och då trupperna, som han givit order att omedelbart följa sig, trots upprepade bud-skickningar dröjde med att komma, steg han slutligen själv ensam med ansiktet dolt i manteln i mörka natten hem-ligen ombord på en liten farkost, och innan han gav sig tillkänna eller tillät skepparen att väja för stormen, hade han så när uppslukats av vågorna.

FEMTIONIONDE KAPITLET.

Aldrig lät han sig av någon vidskeplig föreställning av-skräckas från eller fördröjas i utförandet av något företag. Ehuru offerdjuret en gång flög ifrån honom vid ett offer, uppsköt han dock icke härtåget mot Scipio och Juba. Och då han vid landstigningen snavade och föll framstupa, tol-kade han genast detta förebud till sin fördel, i det han sade: »Nu håller jag dig fast, Afrika!» För att förtaga ver-kan av de spådomar, enligt vilka Scipionernas namn ansågs enligt ödets beslut lyckligt och oövernineligt i denna pro-vins, hade han med sig i lägret en föraktad individ av

corneliska släkten, vilken på grund av sin likhet med en ökad komisk aktör fått binamnet Salvitto.

SEXTIONDE KAPITLET.

Drabbningar levererade han mindre ofta efter en på förhand uppgjord plan än efter lägligheten för tillfället, ofta omedelbart efter marschen, ibland i det rysligaste väder, då man minst väntade sig ett angrepp. Och först mot slutet av sin fältherrebana blev han något betänksammare med att lämna avgörandet åt svärdet, emedan han ansåg, att ju flera segrar han vunnit, desto mindre borde han fresta ödet. Och han trodde sig icke kunna vinna så mycket med en seger, som han kunde förlora genom ett olycksslag. Han slog aldrig en fiende utan att även taga hans läger: han gav nämligen fienden ingen tid att sansa sig efter förskräckelsen. Var utgången av en drabbning oviss, så brukade han skicka bort alla hästarna, sin egen först, för att betaga soldaterna varje tillfälle till flykt och därigenom desto kraftigare tvinga dem att hålla stånd.

SEXTIOFÖRSTA KAPITLET.

Hans livhäst var högst ovanlig: han hade nämligen människoliknande fötter, i det att hovarna voro kluvna i form av tår. När spåmän hade förklarat, att denne häst, vilken var född i hans stallar, för ägaren gav löfte om världsherraväldet, lät Cæsar uppföda honom med stor omsorg, och då hästen ej fördrog någon annan ryttare, var Cæsar den förste och ende som red på honom. Sedermera lät han också uppställa en bild av honom framför det tempel han låtit uppbygga åt sin stammoder Venus.

SEXTIOANDRA KAPITLET.

En slaglinje, som började giva vika, återkallade han ofta ensam till plikten genom att ställa sig i vägen för de flyende, hejda den ene efter den andra och fatta dem i strupen för att få dem att vända ansiktet mot fienden. Mestadels blevo de till den grad förskräckta, att till exempel en gång en fänrik, som han fasthöll, hotade honom med spetsen av sin fanstång, och att en annan, vars stång han gripit, lät fälttecknet stanna i hans hand.

SEXTIOTREDJE KAPITLET.

Ett bevis på hans oförskräckthet, som visst inte är mindre än det föregående utan snarare ännu större, är följande. Efter slaget vid Farsalus hade han skickat sina trupper före till Asien, medan han själv på ett litet transportfartyg seglade över Hellesponten, då han plötsligen stötte på C. Cassius av motpartiet, som kom seglande med tio rammfartyg. Långt ifrån att fly, styrde Cæsar rakt ned på honom och uppmanade honom att giva sig frivilligt, varpå denne verkligen helt ödmjukt underkastade sig.

SEXTIOFJÄRDE KAPITLET.

Vid ett anfall på en bro i Alexandria hade han genom ett plötsligt utfall av fienden blivit tvungen att taga sin tillflykt till en båt. När en massa av hans egna soldater även störtade sig i den, kastade han sig i vattnet och räddade sig genom att simma till det närmaste tvåhundra steg

(296 m.) därifrån liggande skeppet, varvid han höll upp vänstra handen, för att vissa papper, som han medförde, ej skulle bliva våta, samt med tänderna fasthöll fältherrekappan, på det att den ej skulle bliva ett segerbyte för fienden.

SEXTIOFEMTE KAPITLET.

Soldaterna bedömde han varken efter deras seder eller efter deras samhällsställning, utan uteslutande efter deras förmåga, och han behandlade dem lika strängt som overseende. Ty det var ej alltid och allestädes, utan blott när fienden var i närheten, som han höll dem strängt i tygeln; men då utövade han den strängaste manstukt, så att han t. ex. varken tillkännagav tiden för uppbrott eller för drabbning, utan fordrade, att de alltid skulle hålla sig beredda och vara på sin vakt, så att han närsomhålst ofördröjligen kunde föra dem dit han ville. Ofta slog han alarm även utan anledning, isynnerhet under regn- och högtidsdagar. Emellanåt förmanade han dem att aldrig förlora honom ur sikte, men avlägsnade sig då plötsligen i all hemlighet vare sig det var dag eller natt och forcerade ofta marschen för att trötta dem, som kommit alltför mycket efter.

SEXTIOSJÄTTE KAPITLET.

Hade ryktet om de fientliga stridskrafternas storlek skrämt upp dem, så sökte han höja deras mod ej genom att förneka eller förringa detta, utan genom att ytterligare överdriva och förstora förhållandet. Så t. ex. lät han, då sol-

daterna häftigt uppskrämts av Jubas väntade frammarsch, församla dem och sade till dem: »Jag vill underrätta eder om att inom de närmaste dagarna är konungen här med tio legioner: trettiotusen ryttare, hundratusen lättbeväpnade soldater och trehundra elefanter. Må därför vissa bland eder upphöra med att vidare fråga och bråka sin hjärna, utan de må tro mig, som känner till saken, annars skall jag låta sätta dem ombord på det äldsta skepp jag har och låta dem fara, varthelst vind och vågor driva dem.»

SEXTIOSJUNDE KAPITLET.

Förseelser blundade han ibland för och bestraffade dem ej heller alltid efter deras art. Men desertörer och upporsmakare rannsokade han och bestraffade dem med yttersta stränghet; med övriga hyste han overseende. Efter något större segerrikt slag lät han dem stundom slippa militärtjänstgöringen och gav dem full frihet till oinskränkt uppsluppenhet, varvid han brukade skryta med att hans soldater kunde strida tappert även när de voro pomaderade. När han talade till dem inför fronten, kallade han dem icke »Soldater», utan benämnde dem med det dem mera tilltalande namnet »Kamrater». Han tyckte om att se dem prydliga, varför han lät smycka deras vapen med guld- och silverinläggningar och detta både för utseendets skull och för att de av fruktan för förlust skulle vara desto mera rädda om dem i striden. Han älskade dem ända därhän, att han efter underrättelsen om Titurius' nederlag lät hår och skägg växa och ej lät klippa sig förrän han hämnats. Härigenom gjorde han dem både tappra och sig mycket tillgivna.

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

När han började inbördeskriget erbjödo sig kompanibefälhavarne i varje legion att på sin bekostnad utrusta och underhålla en ryttare, och samtliga soldater att tjäna honom för intet, utan spannmålsransoner och sold, varvid de förmögnare åtogo sig att underhålla de fattigare. Också rymde på det hela taget aldrig några soldater, ehuru kriget var så långvarigt, och de flesta av dem vilka blivit tagna till fånga, avvisade varje anbud av fienden att få behålla livet, om de ville strida mot Cæsar. Hunger och andra vedermödor fördrogo de så tåligt, icke blott såsom belägrade, utan även såsom belägrande, att när Pompejus vid blockaden av Dyrrhachium fick se ett slags bröd av örter, varmed Cæsars soldater livnärde sig, han yttrade, att han hade att göra med vilda djur, samt befallde, att brödet genast skulle undanskaffas och ej visas för någon, på det att hans egna soldaters mod ej skulle brytas ned vid åsynen av fiendernas förmåga att umbära samt deras ihärdighet. Med vilken stor tapperhet de stredo, därom vittnar den omständigheten, att då de för en gångs skull vid Dyrrhachium ledo ett nederlag, de självmant anhöllo om bestraffning, så att Cæsar snarare måste trösta än bestraffa dem. Vid alla andra strider besegrade de med lätthet motståndarnes otaliga massor, ehuru de själva voro många gånger färre till antalet. Ja, en enda kohort (= bataljon) av sjätte legionen (brigaden) uthärdade såsom besättning i en skans under flera timmar ett angrepp av fyra av Pompejus' legioner och blev nästan helt och hållet nedskjuten av den ofantliga massan av fientliga pilar, varav man fann etthundratrettio tusen inom förskansningen. Detta hjältemod är ej ägnat att förvåna, om man tar i betraktande enskilda krigares bragder, t. ex. centurionen Cassius Scævas eller soldaten Gajus Acilius', andras att förtiga. Med utstucket öga, sku-

ten i ena lårbenet och axeln, med skölden genomborrad av hundratjugu svärdshugg, försvarade Scæva ännu den åt honom anförtrorda skansporten. Acilius, som i sjödrabbningen vid Marseille fattat tag i bakstammen på ett av fiendens skepp med högra handen, men fått den avhuggen, följde greken Kynegiros' minnesvärda föredöme: han änterade skeppet och drev med sköldbucklan undan alla, som satte sig till motvärn.

SEXTIONIONDE KAPITLET.

Under de tio år, som kriget i Gallien varade, anstiftade hans soldater ej ett enda uppror, men väl ett par gånger under inbördeskriget; dock så att de snart återvände till sina plikter, mera kanske på grund av anförarens makt och myndighet än genom någon eftergivenhet från hans sida. Ty han gav aldrig vika för de upproriske, utan stod dem alltid emot. Så t. ex. avskedade han vid Placentia helt skymfligt hela den nionde legionen, ehuru Pompejus ännu stod under vapen, och först sedan anförarne blivit straffade, tog han de övriga till nåder igen, dock högst motvilligt samt efter många och ödmjuka böner.

SJUTTONDE KAPITLET.

Då soldaterna av den tionde legionen i Rom, under kraftiga hotelser och till största fara för staden, fordrade att hemförlovas och utfå sina belöningar, tvekade han icke, ehuru kriget då lågade i Afrika och hans vänner avrådade honom, att infinna sig och avskeda dem. Men han behövde

blott kalla dem med det enda ordet Quiriter (fredlige borgare) i stället för soldater för att alldeles omstämna dem, så att de genast svarade honom, att de voro soldater, och, trots hans obenägenhet att taga dem med, självmant följde honom till Afrika. Det oaktat straffade han var och en av ledarne av myteriet med förlust av en tredjedel såväl av bytet som av den för dem bestämda jordlotten.

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Nit och redlighet i förhållande till sina klienter ådagalade han i fullt mått redan såsom yngling. En ung furste, Masintha, försvarade han med så stor iver mot konung Hiempsal, att han i ordväxlingens hetta grep konungens son, Juba, i skägget, och sedan Masintha (av romerska senaten) blivit förklarad skyldig att betala skatt (till Hiempsal), befriade han honom från dem, som ville häkta honom och dolde honom länge hemma hos sig. När han därefter avreste till Spanien efter preturens nedläggande, tog han honom med sig i sin egen bärstol bland den honom åtföljande sviten av uppvaktande och liktorer med fasces.

SJUTTIOANDRA KAPITLET.

Sina vänner behandlade han alltid med så mycken tjänstaktighet och välvilja, att då han t. ex. såg, att G. Oppius, som åtföljde honom på en skogsfärd, plötsligt blev sjuk, han åt honom avstod det enda lilla härbärke, som fanns i trakten, samt själv lade sig på marken under bar himmel. Då han slutligen ernått högsta makten i staten, befordrade

han till rikets högsta värdigheter personer av t. o. m. lägsta börd. Då man tadelade honom därför, förklarade han öppet att om han hade behövt använda stråtrövare och lönnmördare för att försvara sin ställning, så skulle han t. o. m. gent emot dylika visat tillbörlig tacksamhet.

SJUTTITREDJE KAPITLET.

Han fattade däremot aldrig så djupt agg till någon, att han icke gärna och vid lämpligt tillfälle visade sig kunna glömma det. Gajus Memmius, vilkens ganska skarpa angrepp han med lika stor skärpa skriftligen besvarade, gav han likväl strax därefter sitt förord, då denne sökte konsulatet. Då Gajus Calvus efter offentliggörandet av sina smådefulla epigram mot Cæsar genom sina vänners förmedling sökte försona sig med honom, var Cæsar den förste att självmant skriva till honom. Valerius Catullus, genom vilkens verser om Mamurra han ansåg sig brännmärkt för alla tider, bjöd han likväl samma dag som denne gjorde avbön, till sitt bord. I hans faders hus umgicks han allt fortfarande liksom förut.

SJUTTIOFJÄRDE KAPITLET.

Men även vid utövandet av bestraffningar var han av naturen mycket mild. Då han hade tillfångatagit de sjörövare, vilka hållit honom fången, lät han visserligen korsfästa dem, emedan han svurit att göra det, men lät dock först strypa dem. Han kunde aldrig förmå sig att göra Cornelius Fagita något ondt, ehuru denne en gång, då

Cæsar var sjuk och stadd på flykt för att ej falla i Sullas våld, nattetid försåtligt överfallit honom och endast mot utbetalandet av lösen låtit honom undkomma. Slaven Filemon, hans handsekreterare, som lovat hans fiender att förgifta honom, bestraffade han endast med döden (utan förutgående tortyr). Då Cæsar instämdes som vittne mot Publius Clodius, som sökt förföra hans hustru Pompeja och av samma anledning blivit anklagad för religionsbrott, nekade han till att han kände något om saken, ehuru både hans mor Aurelia och hans syster Julia vid samma vittnesförhör sanningenligt berättat alltsammans; och på domarens fråga, varför han i så fall förskjutit sin hustru, genmålte han: »Emedan jag anser, att de mina måste vara fria från blotta misstanken för brott.»

SJUTTIOFEMTE KAPITLET.

Den hovsamhet och mildhet, som han lade i dagen såväl under fortgången som efter det segerrika avslutandet av inbördeskriget, var verkligen beundransvärd. Medan Pompejus hotade med att såsom fiender behandla alla, vilka ej anslöto sig till republikens (=hans) sak, tillkännagav Cæsar, att han själv skulle räkna alla opartiska och neutrala som sina anhängare. Åt alla, som han på rekommendation av Pompejus utnämnt till centurioner (kaptener), gav han frihet att övergå till denne. När man vid Ilerda öppnat underhandlingar angående dagtingan — något som naturligtvis hade till följd beständiga förbindelser mellan de båda parterna — läto plötsligt Afranius och Petrejus, som ångrade, att de inlett fredsunderhandlingar, gripa och avdaga taga alla Cæsars soldater, som befunno sig inom lägret; Cæsar kunde däremot icke förmå sig att följa deras exem-

pel, som tillåtit sig denna trolöshet mot honom. I slaget vid Farsalus utdelade han order att skona medborgarne och tillät sedermera var och en av sina soldater att rädda livet på en av motpartiet, vilken han ville. Man skall också (vid närmare undersökning) finna, att endast under drabbningen blevo människor dödade, undantagandes endast Afranius, Faustus och den unge Lucius Cæsar; och även dessa mördades troligtvis icke med hans vett och vilja, ehuru av dessa åtminstone de två först nämnda ånyo upprest sig emot honom efter att redan en gång hava benådats. Vad Lucius Cæsar beträffar, hade han icke blott på ett grymt sätt genom eld och svärd bragt hans tjänare och frigivne om livet, utan även låtit nedsticka de för de offentliga festspelen bestämda djuren. Slutligen tillät han under sista tiden av sin levnad alla, som ännu icke hade fått hans tillgift, att återvända till Italien och att där bekläda både civila och militära ämbeten. Men ej nog därmed; han lät även uppresa de stoder av Lucius Sulla och Pompejus, vilka pöbeln hade nedrivit. Längre fram föredrog han att nedtysta fientliga anslag och yttranden framför att bestraffa dem. Så t. ex. beivrade han icke på annat sätt upptäckta sammansvärjningar och hemliga klubbar än att han i ett edikt visade, att han kände till dem. Han ansåg det alldeles tillräckligt att endast offentligen varna dem, som talade illa om honom, för att fortsätta därmed. Att Aulus Cæcina i en särdeles illvillig pamflett och Pitholaus i sina skymfande verser angrepo hans goda namn och ryckte, fördrog han med sant medborgerligt jämnmod.

SJUTTIOSJÄTTE KAPITLET.

Men hans övriga ord och gärningar komma oss dock att luta åt den åsikten, att han missbrukat makten och att han

med rätta fick sona detta brott med döden. Ty ej nog med att han mottog alltför många och höga hedersbevisningar, såsom ständigt konsulat, oavbruten diktatur och sededomarskap, dessutom titeln Imperator, tillnamnet »Fäderneslandets Fader», en stod bland konungarna, en särskild upphöjd plats på avant-scenen; han tillät även, att man ägnade honom hedersbetygelser, som voro alltför stora för att tillerkännas åt även den högsta mänskliga storhet, såsom en gyllene stol i senaten och framme vid tribunalet (domarsätet), i cirkusprocessionen en vagn med bår (på vilka statyer av honom framfördes jämte gudabilderna), helgedomar, altaren, statyer bredvid gudarnes, hyende (vid offermåltiderna liksom gudarne), egen präst (för sin dyrkan), egna panspräster, samt slutligen uppkallandet av en månad efter honom (Juli). Det fanns ej en hederspost, som han ej tog eller gav efter behag. Sina tredje och fjärde konsulat skötte han blott till namnet och utövade blott diktatorsmakten, som blivit honom tillerkänd samtidigt med konsullaten. Båda åren tillsatte han två konsulter i sitt ställe för de tre sista månaderna, så att under mellantiden endast val för utnämmande av folktribuner och plebejiska ediler höllos. I stället för pretorer tillsatte han prefekter, vilka i hans frånvaro skulle förvalta stadens angelägenheter. Då en gång den ene konsuln dött på själva nyårsafton, gav han det lediga ämbetet för de få återstående timmarna åt en, som anhöll därom. Med samma godtycklighet och förakt för nedärvd sed tillsatte han statsämbeten på flera år, tilldelade konsulsinsignier åt tio f. d. pretorer, upptog i senaten personer som (nyss) fått romersk medborgarrätt och däribland t. o. m. några galliska halvbarbarer. Dessutom satte han sina egna slavar såsom föreståndare för mynt- och drätselverken. Vården om och befälet över tre i Alexandria kvarlämnade legioner anförtrodde han åt Rufio, som var son till en av hans frigivne och hans stallbroder i liderlighet.

SJUTTIOSJUNDE KAPITLET.

Likartade bevis på despotiskt sinnelag avgav han, såsom Titus Ampius skriver, i följande yttranden: »Republiken är blott ett tomt namn utan kropp och synbar gestalt.» — »Sulla kunde ej (politikens) abcd, eftersom han avstod från att diktera¹ (från diktaturen)». — »Folk gjorde klokast i att tala litet försiktigare med mig och anse mina uttalanden som lagar.» Ja, han gick så långt i förmätenhet, att då en offertydare en gång tillkännagav, att djurets inälvor voro olycksbådande och att det saknade hjärna (eg. hjärta), svarade han: »De bliva nog lyckobådande, om jag bara vill; och det ligger ej något förunderligt i att ett få saknar hjärna (förnuft).»

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Men det varigenom han förnämligast ådrog sig ett oförsönligt hat, var den omständigheten, att han *sittande* framför stammodern Venus' tempel mottog senaten, när den fulltalig kom för att till Cæsar överlämna flera för denne mycket smickrande beslut. Några hålla för troligt, att han försökt resa sig upp, men blivit kvarhållen av Cornelius Balbus, andra åter, att han ej ens försökt stiga upp alls, utan att han tvärtom kastat en föga vänlig blick på Gajus Trebutius, då denne gav honom en vink om att göra det. Detta uppförande syntes dem desto svårare att fördraga som han själv blev så förargad över att folktribunen Pontius Akvila icke reste sig för honom, då han vid sitt triumftåg for förbi tribunernas sittplatser, att han utropade: »Skall du inte såsom tribun av mig fordra tillbaka repu-

¹ Att diktera satser var dåtida skolmästares huvudsakliga metod.

bliken också, Akvila?» varefter han flera dagar i rad envisades att endast under det förbehållet giva någon ett löfte, att inte Pontius Akvila hade någonting däremot.

SJUTTONIONDE KAPITLET.

Till detta i påfallande grad skymfliga och om förakt för senaten vittnande uppförande lade han en handling av ännu större övermod. Då han nämligen under folkets gränslösa och oerhörda jubel återvände från latinarnes offerfest, hade en individ i hopen satt en med vit bindel omgiven lagerkrans på hans bildstod. Folktribunerna Epidius Marullus och Cæsetius Flavus befallde då, att man skulle taga bort bindeln från kransen (emedan sådant endast brukades av konungar) och låto häkta mannen. Men Cæsar snäste strängt tribunerna och avsatte dem från ämbetet, antingen av förtrytelse över att frågan om konungavärdigheten blivit så ogynnsamt väckt eller emedan man, såsom han själv sökte göra troligt, berövat honom äran att själv få tillbakavisa densamma. Dock kunde han från den stunden ej utplåna skammen av att även hava eftertraktat konungakronan, och detta trots det att han svarade folket, som hyllade honom som konung, att han var Cæsar, icke konung, samt att han vid Luperkaliefesten på forum vägrade mottaga det diadem, som konsuln Antonius upprepade gånger ville sätta på hans huvud, och istället sände det till kapitolium såsom offergåva åt den Gode och Store Jupiter. Ja, det ryktet gick allmänt, att han ämnade flytta till Alexandria eller Troja och dit förlägga rikets maktmedel från det genom utskrivningar utmattade Italien samt överlämna förvaltningen av staden Rom åt sina vänner. Det påstods även, att Lucius Cotta, vilken tillhörde femton-

mannarådet för vården av de sibyllinska böckerna, vid nästa senatssammankomst skulle väcka förslag om att man borde giva Cæsar konungatitel, alldenstund det i dessa böcker stod skrivet, att partherna endast kunde besegras av en konung.

ÅTTIONDE KAPITLET.

Detta blev en anledning för de sammansvurne att påskynda utförandet av sina planer för att slippa rösta för detta förslag. De rådplågningar, som de förut hållit på skilda ställen och i vilka blott två eller tre personer varje gång deltagit, sammanslogos nu till en gemensam församling, så mycket mer som ej ens folket längre var tillfredsställt med det närvarande sakläget, utan både öppet och i hemlighet motsatte sig enväldet och pockade på befriare. Efter utlänningars upptagande i senaten fann man en gång följande anslag uppklustrat: *Kungörelse:* »S. D. Må ingen understå sig att visa någon nykommen senator vägen till senatshuset!» Och man sjöng allmänt i Rom följande verser:

Caesar i triumf för galler ända in i rådhuset;
Där de lägga sina byxor, taga purpurbården på.

Då Quintus Maximus, som han förordnat till konsul i sitt ställe för tre månader, trädde in i teatern och liktorn som vanligt bjöd folket att »giva akt», ropade alla: »Det är ingen konsul.» Efter folktribunerna Cæsetius' och Marullus' avsättning fann man vid följande valförsamling ganska många röstsedlar med deras namn såsom blivande konsul. På sockeln till Lucius Brutus' staty fick man se skrivet: »O att du levde!» och på Cæsars egen verserna:

Brutus, han som bortdrev kungar, förste konsuln blev därför.
Cæsar, som fördrev konsul, slutligt konung blev därför.

Mer än sextio personer sammansvoro sig mot honom med C. Cassius, Marcus och Decimus Brutus i spetsen. I början voro de tvehågsne, om de under valen, då han kallade rotarna till omröstning, skulle i skilda hopar på marsfältet störta ned honom från en bro och sedan gripa och döda honom eller om de skulle angripa honom på Heliga gatan eller vid ingången till teatern. Men när de finga veta, att senaten sammankallats till den 15 mars i Pompejus' pelarsal, så valde de utan tvekan den tiden och den platsen.

ÅTTIOFÖRSTA KAPITLET.

De tydligaste järtecken förkunnade emellertid för Cæsar hans nära förestående våldsamma död. Då några månader före densamma de till Capua enligt juliska lagen avförda nybyggarna för uppbyggandet av sina lanthus grävde i några urgamla gravar, vilket de gjorde desto ivrigare, som de därvid funno åtskilliga antika kärl, fann man i en grav, i vilken Capys, grundläggaren av Capua, sades ligga begravnen, en koppartavla med en inskription i grekiska ord och bokstäver, så lydande: »När Capys' ben en gång hava kommit i dagen, skall en ättling av Iulus dödas genom sina blodsförvantes hand, men snart bliva hämnad genom stora olyckor, som skola hemsöka Italien.» Hemulsman härför är Cornelius Balbus, Cæsars särdeles intima vän, vilket jag nämner, på det att ingen må anse historien fabelaktig eller uppdiiktad. Någon av de närmaste dagarna före mordet berättade man för honom, att de hjordar av hästar, vilka han vid övergången över Rubicon hade invigt åt gudarna och släppt lösa utan vaktare, envist vägrade att beta, och att de utgöto ymniga tårar. — En gång då han offrade, gav honom offergranskaren Spurinna det rådet att akta sig

för en hotande fara, som icke skulle inträffa senare än den femtonde mars. Dagen före denna femtonde mars förföljde en svärm fåglar av olika slag en kungsfågel, som från närmaste lund med en liten lagerkvist i näbben sökte sin tillflykt i Pompejus' pelarsal, där han dock blev söndersliten av sina förföljare. Ja, under den natt, som föregick dagen för mordet, tyckte sig Cæsar själv under sömnen än sväva ovan molnen, än räcka Jupiter handen, och hans maka Calpurnia drömde att husets gavel instörtade, samt att hennes make nedstacks i hennes armar; samtidigt gingo sovgemakets dörrar plötsligt upp av sig själva.

Såväl på grund härav som emedan han kände sig illamående, tvekade han länge, om han icke skulle hålla sig hemma och till en annan dag uppskjuta vad han ämnat avhandla i senaten. Men då slutligen Decimus Brutus kom och uppmanade honom att ej låta den talrikt församlade senaten längre vänta förgäves, begav han sig iväg. Klockan var då mellan 10 och 11 på förmiddagen. En skrift, som röjde försätet och räcktes honom av en förbigående, stack han in bland andra handlingar, som han höll i vänstra handen, liksom ämnade han läsa den senare. Ehuru han vid offret, som han sedan höll, lät slakta flera offerdjur, lyckades han ej få några lyckliga förebud. Utan att taga hänsyn därtill gick han likväl in i senaten, varvid han gjorde narr av Spurinna och beskyllde honom för att fara med osanning: »den femtonde mars var ju nu inne, utan att någon fara för honom inträffat.» Spurinna svarade, att den femtonde mars visserligen var kommen, men icke ännu förbi.

ÅTTIOANDRA KAPITLET.

Så snart han satt sig, skockade sig de sammansvorne under sken av att uppvakta honom runt omkring ho-

nom, och genast trädde Cimber Tillius, som åtagit sig första rollen, närmare fram liksom för att anhålla om något. Då Cæsar genom en avböjande åtbörd gav till känna, att han önskade uppskjuta saken till ett annat tillfälle, grep Cimber honom i togan vid båda skuldrorna, och när den anfallne därvid utropade: »Men detta är ju våld!», tillfogade honom den ene av bröderna Casca ett sår bakifrån¹ tätt under halsen. Cæsar grep Casca i armen och genomstack denne med sin metallgriffel, varpå han försökte springa upp, men hindrades av ett nytt styng. När han nu såg blottade dolkar från alla håll riktade mot sig, höljde han huvudet i togan och drog samtidigt med vänstra handen ned togans vida veck ända ned till anklarna för att falla med större värdighet. I den ställning genomborrades han av tjugutre dolkstyng, varvid han blott vid det första hugget uppgav en suck utan att yttra något, ehuru några berättade, att han tillropat den framstörtande Marcus Brutus (på grekiska): »Även du, min son.» Alla (de sammansvurne) flydde och hans livlösa kropp låg där en god stund kvar på golvet, till dess att tre slavar lade honom på en bår, med ena armen nedhängande, och buro honom hem. Trots de många sår han hade, befanns enligt hans läkare Antistius' åsikt endast ett hava medfört döden, nämligen det andra, som han fått i bröstet. De sammansvurne hade haft för avsikt att kasta liket i Tibern, konfiskera hans egendom och upphäva hans förordningar; men av fruktan för konsuln M. Antonius och kavalleriöversten Lepidus avstodo de därifrån.

ÅTTIOTREDJE KAPITLET.

På anfordran av hans svärfar Lucius Piso öppnades och upplästes hos Antonius det testamente, som Cæsar den tret-

¹ Enl. läsarten *aversum* (Ihm).

tonde september året förut uppsatt på sin villa vid Labici och anförtrott åt den förnämsta bland vestalerna. Quintus Tubero berättar, att alltifrån sitt första konsulat ända till inbördeskrigets början hade Cæsar brukat skriva Gn. Pompejus som sin arvinge, samt att han uppläst detta framför fronten. Men i sitt sista testamente insatte han som arvingar sina systrars tre dottersöner, nämligen Gajus Octavius till tre fjärdedelar samt Lucius Pinarius och Q. Pedius till den återstående fjärdedelen. I slutet av testamentet adopterade han G. Octavius med rättighet att bära Cæsars namn. Flere av dem, som sedan blevo hans mördare, voro av honom utnämnda till förmyndare för hans son, om han fick någon sådan, och Decimus Brutus nämndes t. o. m. bland arvingarna i andra rummet. Till romerska folket testamenterade han sina parker vid Tibern och trehundra sestertier pr man.

ÅTTIOFJÄRDE KAPITLET.

När dagen för likbegängelsen blivit kungjord, uppförde man ett bål på marsfältet i närheten av Julias gravvård, och framför talarstolen ställde man ett förgyllt kapell efter mönstret av stammodern Venus' tempel; i detta placerades en paradsäng av elfenben med guldbroderat purpurtäcke, över och vid huvudgärden ett troféställ med den dräkt, som han bar, när han mördades. Som dagen ej syntes skola räcka till för att i ordnat liktåg bära skänkerna till bålet, anmodades givarne att bära dem till Marsfältet, genom vilka gator var och en önskade. För att väcka medlidande (med den mördade) och hat mot mördarne sjöng man under begravningshögtidigheterna stycken ur Pacuvius' »Vapnens dom», t. ex. versen:

Männ' jag dem räddat för att själv bli mördad se'n?
 samt bitar ur Acilius' översättning av Elektra i samma anda och syfte. I stället för att hålla ett svassande liktal lät konsuln Antonius en härold uppläsa ett senatsbeslut, i vilket man tillerkände honom alla både gudomliga och mänskliga ärebetygelser, samt den ed, genom vilken alla senatorer hade förbundit sig att skydda denna enda man. Härtill fogade han själv blott några få ord. Den framför talartribunen stående paradsängen buro dels nuvarande, dels förutvarande ämbetsmän ned på forum. Medan nu några föreslogo, att man skulle bränna liket i den kapitolinske Jupiters kapell, andra åter, att det borde ske i Pompejus' pelarsal, uppträdde plötsligt tvenne män med svärd vid sidan och två kastspjut var i händerna och antände bålet med brinnande vaxfacklor. Genast släpade den kringstående folkhopan fram torra kvistar och domstolsbänkar jämte domarsäten och vad annat som de funno till hands såsom offergåva att kasta på bålet. Vidare togo musikanter och skådespelare av sig de kläder, som de burit vid hans forna triumftåg och nu till hans ära påtagit sig, slet sönder dem och kastade dem i lågorna. Detsamma gjorde veteranerna i legionerna med sina vapen, med vilka de prytt sig för att fira likbegängelsen. Många gifta kvinnor offrade t. o. m. sina smycken såväl som barnens medaljonger och koltar. I denna stora rikssorg deltog även den stora mängden av utlänningar genom att nationsvis uttrycka sin klagan, var och en på sitt sätt, och isynnerhet judarna, vilka under flera på varandra följande nätter talrikt infunno sig vid gravstället.

ÅTTIOFEMTE KAPITLET.

Från likbegängelsen rusade folkhopan genast med facklor i riktning mot Brutus' och Cassius' hus, varifrån den blott

med svårighet drevs tillbaka. Då de på vägen därifrån mötte Helvius Cinna, togo de honom på grund av namnlikheten för den Cornelius Cinna, som de just sökte, emedan han dagen förut hållit ett våldsamt tal mot Cæsar, och dödade honom, varefter de buro omkring hans huvud på en lans. Sedermera uppreste de på forum en massiv kolonn av nära tjugu fots höjd av numidisk marmor med inskriften: »*Åt fäderneslandets fader.*» Vid denna plägade man under lång tid hembära offer, avlägga löften och slita vissa tvister genom edgång vid Cæsars namn.

ÅTTIOSJÄTTE KAPITLET.

Hos en och annan av sina vänner efterlämnade Cæsar den förmodan, att han ej velat leva längre och att han föga lagt på sinnet, att han led av vacklande hälsa, samt att han därför åsidosatte både järtecknens varningar och vännernas föreställningar. De finnas, som hålla före, att han i förlitande på senatens nyssnämnda beslut och ed avskedat den spanska livvakt, som annars städse beväpnad eskorterat honom. Andra däremot tro, att hans åsikt var, att det vore bättre att en gång för alla prisgiva sig åt de från alla håll hotande försäten än att ständigt vara på sin vakt mot dem. Andra berätta, att han ofta sagt, att det mindre låg i hans än i statens intresse, att han förblev vid liv. Han hade redan ernått makt och ära i rikt mått; men om en olycka drabbade honom, skulle staten icke få något lugn, utan i stället komma i betydligt sämre läge och utsättas för inbördeskrig.

ÅTTIOSJUNDE KAPITLET.

Den saken hade nästan alla fullt klar för sig, att den död, han fick, nästan motsvarade vad han själv önskat sig. Ty

en gång, då han i Xenofon hade läst, att Cyrus under sin sista sjukdom lämnat vissa föreskrifter angående sin begravning, gav han uttryck åt sin motvilja mot ett så långsamt dödssätt och sade sig önska att få dö oförmodat och hastigt, och då man dagen före hans mord under en måltid hos Marcus Lepidus dryftade, vilket sätt att lämna livet som är det behagligaste, hade han föredragit ett plötsligt och oväntat slut.

ÅTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Han dog i sin ålders femtiosjätte år och upptogs bland gudarnas tal, ej blott genom deras röst, som fattat beslutet, utan även i enlighet med folkets övertygelse (om det rätta däri). Under de festspel, som hans arvinge Augustus första gången gav till den förgudades ära, lyste också under sju dagar i rad på himlen en komet, som uppgick vid elfte timmen, och det troddes allmänt, att detta var Cæsars till himlen upptagna själ. Det är av denna orsak, som han avbildas med en stjärna ovanför huvudet. Man beslöt, att den senatssal, där han mördades, skulle muras igen, att den femtonde mars skulle benämnas fadermordsdagen, samt att man aldrig skulle hålla senatssammankomster på den dagen.

ÅTTIONIONDE KAPITLET.

Knappt någon av hans mördare överlevde honom mer än tre år, och ingen av dem dog en naturlig död. Alla dömdes till döden, och de omkommo på olika sätt: somliga genom skeppsbrott, andra i strid; några dödade sig med samma dolk, med vilken de mördat Cæsar.

ANMÄRKNINGAR OCH FÖRKLARINGAR

FÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ Början av denna levnadsbeskrivning har gått förlorad. Suetonius började förmodligen med att redogöra för Cæsars släkt och födelse samt de under och järtecken, som förebådade och åtföljde denna tilldragelse, vidare om hans första ungdom och uppfostran.

²⁾ *redan som gosse*, eg. medan han ännu bar *toga prætexta* d. v. s. innan han fått rättighet att bära *toga virilis*, = före 17 års ålder.

ANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Nikomedes III*, som berövades sitt konungarike av Mithradates, men återinsattes av romarne, till vilka N. sedan testamenterade sitt rike. Han dog år 74 f. Kr.

²⁾ *medborgarkransen*, *corona civica*, var av eklöv och utdelades åt den som under striden räddat en medborgares liv. Den förlänade innehavaren vissa förmåner, såsom särskild plats vid festspelen.

TREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Servilius Isauricus* var konsul jämte Appius Claudius Pulcher år 79 f. Kr.

²⁾ *återvände till Rom* före slutet av år 78 f. Kr.

FJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *Dolabella* hade varit konsul år 81 f. Kr. jämte M. Tullius Decula.

²⁾ *Pharmakusa*, öster om Cypern, i närheten av staden *Salamis*.

³⁾ *50 talenter*. Enligt *Velejus* (II, 42) var det städerna i Mindre Asien, som betalade de 50 talenterna, omkr. 200,000 kr.

SJÄTTE KAPITLET.

undersökning. *Publius Clodius* blev frikänd. Se vidare kap. 74.

SJUNDE KAPITLET.

Alexander d. store ansåg sig härstamma från *Herkules*. *Cæsar* var vid denna tid (år 67 f. Kr.) 33 år eller lika gammal som *Alexander* var vid sin död.

ÅTTONDE KAPITLET.

De latinska kolonierna. Härmed menas den norr om floden *Po* belägna delen av Italien.

NIONDE KAPITLET.

¹⁾ *sammangaddat sig*. Angående denna sammansvärjning se *Sallustius*, *Catilinas Sammansvärjning*; Översättn. av *L. Wi-stén* (Sthlm 1916) sid. 27 och följ.

²⁾ *närmaste man*, *magister equitum*, eg. kavallerichef; här menas närmaste befälhavare under och ställföreträdare för diktatorn.

³⁾ *Cn. Piso*. Om denne se *Catilinas Sammansvärjning* kap. 18 och 19.

TOLFTE KAPITLET.

en viss person, folktribunen *T. Attius Labienus*.

TRETTONDE KAPITLET.

medtjölare. Dessa voro *Qv. Catulus* och *P. Isauricus*, två av Roms inflytelserikaste män i senaten. Se även *Sallustius*, *Catilina*, kap. 49.

FJORTONDE KAPITLET.

¹⁾ *konfiskeras*. Läs *Cæsars* tal hos *Sallustius*, *Catilina*, kap. 51.

²⁾ *Silanus*. Om denne se *därsammastädes*, kap. 50.

³⁾ *M. Cato med sitt anförande*. Se *Catilina*, kap. 52.

⁴⁾ *med dragna svärd*. *Sallustius* uppger (*Catilina*, kap. 49), att det var några romerska riddare.

⁵⁾ »*Curio* höljde över honom sin toga och beredde honom möjlighet att undkomma.» *Plutark*, *Cæsar*, kap. 8.

FEMTONDE KAPITLET.

¹⁾ *någon annan*. *Cæsar* önskade giva detta uppdrag åt *Pompejus*.

²⁾ *uppaktning*. *Cæsar* hade till tidpunkt för sitt anslag mot *Catulus*, den i rang främste bland senatorerna, valt det ögonblick, då enligt gammal sedvänja de senatorer, som så önskade, brukade följa de nya konsulerna på deras tåg upp till *Kapitolium*. De nya konsulerna voro *Decimus Junius Silanus* och *Licinius Murena*.

SJUTTONDE KAPITLET.

vrakpris. Utpantningen skedde, därför att *Vettius* ej inställde sig, då han skulle bevisa sin anklagelse och hans bohag bortslumpades för *vrakpris*.

ADERTONDE KAPITLET.

¹⁾ *ställa borgen*, se *Plutark*, *Cæsar*, kap. 11: »*Crassus* träffade avtal med de besvärligaste och svårhandterligaste borgenärerna och ställde sig själv som borgen för 830 talenter» (d. v. s. omkring 3 milj. kr.).

²⁾ *utan att invänta*. Detta var olagligt enl. *lex Cornelia*, som bjöd att en provinsståhållare skulle avvakta sin efterträdarens ankomst, men senast 30 dagar efter denna lämna provinsen.

NITTONDE KAPITLET.

förbund, det s. k. första triumviratet av år 60 f. Kr.

TJUGONDE KAPITLET.

¹⁾ *Den stellatiska slättmarken* låg i södra Kampanien, i närheten av berget Callicula, nära staden Cales.

²⁾ *Cicero i ett försvarstal* för C. Antonius, hans före ämbetsbroder såsom konsul, sedermera guvernör i Makedonien, vilken provins han blivit anklagad att hava förvalt illa.

³⁾ *kl. 3.* Suetonius omtalar detta drag för att visa huru snabbt Cæsar handlade. Clodius, som dödligt hatade Cicero, ville bli plebej för att kunna väljas till folktribun och därigenom kraftigare angripa sin fiende. Genom Cæsars åtgörande adopterades Cl. av en plebej P. Fontejus, blev folktribun d. 10 dec. 59 f. Kr. och genomdrev (58) en lag, att var och en, som berövat en romersk medborgare livet utan dom och rannsaking, skulle landsförvisas. Detta hade Cic. gjort med vissa av Catilinas anhängare. Följaktligen blev Cicero landsförvist, ehuru han ej var uttryckligen nämnd i lagen.

TJUGOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *kvinn.* Syftar på det av Suetonius i andra kapitlet meddelade ryktet om Cæsars osedliga förhållande till konung Nikomèdes.

²⁾ *Syrien.* Enligt sagan var Semiramis drottning över Assyrien.

³⁾ *Amasonerna* (= de bröstlösa?) voro enligt en grekisk myt ett krigiskt kvinnofolk i Pontus (nordöstra delen av Mindre Asien). De brände bort det ena eller båda bröstet (grek. *mazós*) för att kunna hantera bågen bättre; därav kanske namnet.

TJUGOFJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *Luca* låg visserligen i Etrurien, men räknades till Ligurien och utgjorde således del av det cisalpinska Gallien, som tillhörde Cæsars provinsområde.

²⁾ *Alauda.* Legionen fick detta namn på grund av den lärlänkande hjälmprydnad, som han gav densamma.

³⁾ *några senatorer.* Bland dessa var Cato.

TJUGOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *en bro över Rhen.* Se Cæsar, Galliska kriget IV, 17.

²⁾ *Gergovia,* i närheten av det nuvarande Clermont-Ferrand (Puy de-Dôme).

TJUGOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *sin moder,* Aurelia, en fint bildad kvinna, som på det sorgfälligaste sörjt för hans uppfostran. Hon var syster till Lucius Aurelius Cotta, som är omnämnd i kap. 1 och 79, och vilken var konsul år 65 f. Kr. jämte L. Manlius Torquatus samt censor året därpå.

²⁾ *sin dotter,* Julia, gift med Pompejus, dog i barnsäng år 54 f. Kr. Den son hon givit livet dog »icke långt därefter».

³⁾ *mordet på P. Cl.* Denne, som var en förnäm romare, men en lastbar människa, dödades av folktribunen Milo under ett slagsmål på Appiska vägen i närheten av Bovillæ d. 20 jan. 52.

TRETTIONDE KAPITLET.

verser av Evripides. De stå att läsa i denna skalds »Feniskorna» v. 527 och 528 och äro lagda i munnen på troninkräktaren Eteokles. Schiller har använt dem i den berömda monologen i tredje aktens andra scen i »Fiesco».

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *folktribunerna . . . hade lämnat Rom.* Plutark berättar, att de fördrevos ur senaten av konsuln Lentulus och att de blevo tvungna att rädsla sig genom flykt, förklädda till slavar för att ej bli igenkända.

²⁾ *uppföra,* i Ravenna.

³⁾ *Rubicon,* eg. Rubico, den dåvarande gränsfloden mellan det cisalpinska Gallien och det egentliga Italien i nordost, norr om det nuvarande Rimini. Ehuru en påvlig bulla av år 1756 förklarade den lilla floden Uso vara den gamla Rubico, är det sannolikare, att den något nordligare Fiumicino är dess motsvarighet. Andra åter uppgiva Pisciatello såsom det nuvarande namnet på R.

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

guldring—sestertier. 400,000 sest. (ung. = 80,000 kr.) var den förmögenhet, som på republikens tid fordrades för att kunna erhålla riddarvärdighet jämte dess utmärkelsetecken, bl. a. en gyllene signetring. En sådan bars även av senatorer, kvestorer, militärtribuner (= överstar) och andra ämbetsmän med lika hög rang som dessa. Under kejsartiden hade alla friborne rätten att bära guldring.

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET.

vädjade till senatorerna. Det tal, i vilket han gjorde detta, står att läsa i Cæsars bok »Om inbördeskriget» I, 32.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *i en enda drabbning:* vid Zela i landskapet Pontus (Mindre Asien). Det var härifrån som han för att markera sitt raska segerlopp sände en av sina bekanta i Rom, Amantius, den berömda segerbulletinen; Veni, vidi, vici (jag kom, såg, segrade), »som i sin korthet verkar som ett telegram» (Th. Birt). Jfr. kap. 37.

²⁾ *i Afrika,* vid Tapsus (d. 7 april 46 f. Kr.), söder om Karthago.

³⁾ *samt i Spanien* vid Munda, ännu en by i prov. Granada (d. 17 mars 45).

TRETTIOSJÄTTE KAPITLET.

själv mord. Detta var i det nyssnämnda slaget vid Munda.

TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

Velåbrum, starkt trafikerad plats mellan Kapitolium, Aventinen och Tibern, tjänade delvis som grönsakstorg.

TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ För att omsätta de i detta kapitel såväl som i hela boken för övrigt nämnda summorna i vårt mynt, kan det i allmänhet endast gälla att få ett ungefärligt begrepp om de gamla värdena i förhållande till våra moderna. För kejsartiden, som det här huvudsakligen gäller, torde man komma det rätta närmast genom att sätta en sestertius = 20 öre, då man också får ett lätt reduktionstal.

²⁾ »*skäppor*» (modius) — »*skålpund*» (libra). En modius (= »skäppa») var $8 \frac{3}{4}$ liter eller $3 \frac{1}{3}$ kanna (ung.), 10 sk. således = $87 \frac{1}{2}$ liter. — En rom. libra (= »skålpund») var 327,45 gram, d. v. s. ungefär $\frac{3}{4}$ av ett sv. skålpund; således 10 rom. skålpund = $7 \frac{1}{2}$ sv. = $3 \frac{2}{10}$ kilo (ung.).

TRETTIONIONDE KAPITLET.

¹⁾ *den trojanska vapenleken* skildras av Virgilius i Eneiden V, 545—600. Den tycks i mycket hava liknat arabernas »fantasia» d. v. s. det var evolutioner till häst, som skulle föreställa en låtsad strid. Denna lek, som skall hava instiftats av Eneas, återupplivades av Cæsar till åminnelse av sin påstådda härkomst från denne.

²⁾ *Codetafältet,* beläget på andra sidan Tibern i förh. t. Rom.

FYRTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *senatorernas antal.* Ända till Sullas tid voro senatorerna blott 300. Sulla ökade antalet till 600 och Cæsar, för att belöna sina anhängare, ända till 1,000 och därutöver. Men Augustus rensade senaten och nedbragte antalet till det av Sulla fastställda.

²⁾ *på vanligt ställe;* detta var forum.

FYRTIOANDRA KAPITLET.

herdar. Härigenom avsåg Cæsar att öppna en förvärvskälla för det friborna proletariatet, något som likaledes satte flera medborgare i stånd att bilda familj.

FYRTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹ *Marcus Terentius Varro* (116—27 f. Kr.) var sin tids störste polyhistor. Han var Pompejus' underfältherre i kriget mot sjörövarne. Varros lärdom omfattade hela området för dåtidens vetande. Han har författat mer än 70 arbeten i 600 »böcker» d. v. s. avdelningar.

² *Fucinus-sjön*, i marsernas land, nära Latiums nordöstra gräns. Se vidare ang. dess torrläggande under Claudius, Suetonius om denne kejsare kap. 20.

³ *näset vid Korint*. Detta var ett antikens Panama. Demetrius Poliorketes, Cæsar, Caligula och Nero försökte sig förväges på dess kanalisering.

FYRTIOFEMTE KAPITLET.

Två gånger, ena gången i Cordova, andra gången vid Tapsus i Afrika, just som striden skulle börja.

FYRTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹ *Suburagatan* i andra kvarteret, en livligt trafikerad, ehuru ej särdeles väl ansedd, gata mitt i Rom mellan kullarna Esquilinus, Viminalis och Quirinalis.

² *i ett palats*. Pontifex maximus hade sin bostad i *Regia*, det forna kungl. slottet nära Vestas tempel; det ålåg honom först och främst att tillse att vestalerna ej läto den hel. elden slockna.

³ *Dianas lund* (det nuvarande Nemi) i närheten av Aricia, 26 km. sydost om Rom vid Appiska vägen. 1885 utgrävdes ruinerna av det gamla Dianatemplet.

FEMTIOANDRA KAPITLET.

¹ *M. Actorius Naso* var en memoarförf. på Cæsars tid, vilken Suetonius redan citerat i kap. 9.

² Gajus Scribonius *Curio*, konsul 76 och sedan ståthållare i Makedonien, hörde en tid till Cæsars hätskaste motståndare.

FEMTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹ *tretusen sestertier*. Det vanliga priset för en rom. »libra» guld (327,45 gr.) var 4,000 sest. Guldvärdet sattes tio ggr. högre än silvrvärdet. Men det fanns även tider, då förhållandet var 1:15 eller 1:12. Se även J. M. Sundén: De rom. antikviteterna s. 388.

² *Ptolemeus* är här den av sina undersåtar från Alexandria fördrivna egyptiske kon. Pt. XI. Auletes, (d. v. s. »flöjtblåsaren»), som dog år 51 f. Kr. Han var fader till Kleopatra.

FEMTIOFEMTE KAPITLET.

¹ *vältalare*. »Om Cæsar uteslutande ägnat sig åt försvarsadvokatens yrke, så hade ingen i högre grad än han kunnat tävla med Cicero om priset såsom vältalare. Det fanns hos honom så stor kraft, så mycken skarpsinnighet, så mycken eld, att man gott kan säga, att han talade med lika stor eld som han stred.» Quintilianus, X, 1.

² *till Brutus ställda skrift*: Om berömde vältalare, kap. 75.

³ Gajus Julius *Cæsar* med tilln. *Strabo* (den skelande) var isynnerhet berömd för behag och kvickhet. Se Cicero i nyssnämnda skrift kap. 48. Han höll sitt tal »För sardinierna» år 103 f. Kr. (3 år före Cæsars födelse) såsom rättsbiträde åt folket på Sardinien mot en ståthållare, som förtryckt dem genom utpressningar.

FEMTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹ *arbetena om krigen i Alexandria, i Afrika och i Spanien*. Till det förstnämnda arbetet är möjligen Hirtius författare. Denne Aulus Hirtius var sedan 58 f. Kr. Cæsars underfältherre i Gallien och en av denneshängivnaste anhängare. Han föll i slaget vid Mutina (Modena) året efter Cæsars död (d. 16 april 43). Han är förf. till 8 boken av »Galliska kriget».

² »*Om analogien*» etc. Vi veta av Ciceros arbete »Om berömde talare» kap. 72, att detta verk av Cæsar handlade om lagarna för språkbildning och språkbruk; se även Mommsen, *Römische Geschichte*, Bd 3, sid. 578. — Mot-Cato var en

politisk skrift mot den yngre Cato, Cæsars motståndare, vilken högeligen prisats av Cicero i dennes skrift »Lovtal över Cato» (Laus Catonis). — »Resan» skildrade hans snabba marsch från Rom till Spanien mot pompejanerna, som han besegrade vid Munda.

³⁾ *chifferskrift.* Se Aulus Gellius, Attiska nätter XVII, kap. 9, 1—3: »Det finns en samling brev av C. Cæsar till C. Oppius och Balbus Cornelius, vilka båda under hans frånvaro skötte hans affärer. I dessa brev påträffar man på några ställen enstaka bokstäver, som ej stå i sammanhang med stavelserna i övrigt, så att man skulle tro, att de äro ditsatta sammanhangslöst, ty av dessa enstaka bokstäver i dessa brev kan man ej få ut någon logisk mening. Men mellan dessa tre hade träffats en hemlig överenskommelse angående en förändring av bokstävernas ordningsföljd (i alfabetet), i det att nämligen *en* bokstav erhöi en annans plats och namn, medan var och en återfick sin rätta plats och innebörd vid läsningen.»

⁴⁾ *offentliggörande* betyder här närmast deras uppställning i de offentliga biblioteken, kanske även deras spridning i avskrifter. Augustus' förbud torde hava föranletts av fruktan för att skrifterna ej voro äkta eller att de skulle skada Cæsars anseende.

FEMTIOÅTTONDE KAPITLET.

hans läger i Gallien. I handskrifterna står »Germania», men »fienderna» äro här eburonerna och dessa bodde i Gallien; deras huvudstad var det nuvarande Liège (Lüttich).

FEMTIONIONDE KAPITLET.

Salvitto. Den »föraktade individen av corneliska släkten» var en Scipio, vilken Plinius d. ä. omnämner i sin naturalhistoria (7, 12, 54) såsom havande fått sitt binamn efter en »mimus» d. v. s. en aktör, som spelade i farser. F. A. Wolf i not till denna passage i sin Suetoniusedition säger, att merabemälte Scipio fått namnet »på grund av en likhet, som han hade med en viss aktör» och anför Plinius såsom hemulsman enligt ovan citerade ställe. Saluitto är stavningen enl. Pli-

niushandskrifterna. Senaste Suetoniuseditionen (av Ihm) har Saluitoni. Äldre editioner läsa Salutio.

SEXTIONDE KAPITLET.

taga hans läger. Det vanligtvis starkt förskansade lägret erbjöd den slagna hären en hållpunkt för att upptaga striden ånyo och kunde därigenom omintetgöra segerns frukter, om segraren ej genast erövrade detsamma.

SEXTIOFJÄRDE KAPITLET.

ej skulle bli våta. Plutark (Cæsar, 49) och Dio Cassius (XLII, 40) berätta samma sak. Voltaire säger härom: »Tro ej ett ord av denna saga; tro hellre Cæsar själv, som ej nämner ett ord därom i sina »Kommentarer», och var övertygad om att, när man kastar sig i havet och håller papper i handen, så blöter man ner dem.»

SEXTIOSJUNDE KAPITLET.

Titurius' nederlag, se kap. 25 samt Galliska kriget V, 72.

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *bröd av örter.* Man har gissat på rötterna av blom-sävja, *Bútomus umbellatus*, vilka rostade eller torkade utgöra ett förträffligt näringsmedel; man har även gissat på rättikan och på vanlig åkersenap.

²⁾ *en kohort* bestod på Cæsars tid av 360—420 man, som enligt denna uppgift höllo stånd mot en 40 ggr så manstark fiende.

³⁾ *Kynegiros' bragd* i slaget vid Maraton skildras av Justinus på följande drastiska sätt: »Även en ateniensisk krigsmans, Kynegiros', (liksom Temistokles') ära upphöjes till skyarna av flera författare. Sedan han i striden dödat otaliga fiender och drivit de flyende ned till skeppen, höll han ett av fiender uppfyllt fartyg kvar med högra handen och släppte ej förr taget

än han förlorat handen; men även sedan han fått den högra avhuggen, grep han fartyget med den vänstra, och när han även förlorade denna, höll han slutligen fast skeppet med tänderna.»

SJUTTITREDJE KAPITLET.

Vad de i detta kapitel nämnda personerna beträffar, så är *Gajus Memmius* samme man som redan i kap. 23 omtalades såsom pretor år 58 jämte *Lucius Domitius*. Han var först ivrig anhängare av Pompejus, men slöt sig sedan till Cæsar. — *Gajus Licinius Calvus* (82—47) ävenledes redan (kap. 49) nämnd såsom förf. till en spydig vers mot Cæsar, var en bekant lyrisk och satirisk diktare, av vilkens verk fragment ännu finnas kvar. Han var vän till *Catullus*, Roms störste lyriker (87—54 f. Kr.). Den sistnämndes angrepp på *Mamurra*, en liderlig sälle och Cæsars gunstling, så väl som på Cæsar själv, kunna vi läsa i *Catullus'* dikter 29 och 57. De gå illa åt Cæsar.

SJUTTIOFJÄRDE KAPITLET.

Publius Clodius hade år 62 f. Kr. förklädd till kvinna smugit sig in i det hus, där Cæsar som överstepräst bodde och där en fest för *Bona Dea* firades under natten, en fest, till vilken män ej hade tillträde. Detta *Clodius'* tilltag ansågs som en kränkning av religionen. Saken är även nämnd i kap. 6.

SJUTTIOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *Ilerda*, det nuv. *Lerida* i Katalonien, på högra stranden av *Segre*, forntidens *Sicoris*. Det var på slätten vid *Ilerda* som Cæsar tvang Pompejus' underfältherrar (legater) *Afranius* och *Peterejus* att kapitulera. *Suetonius'* berättelse om förloppet stämmer ej med Cæsars egen i »*Inbördeskriget*» I, 45.

²⁾ »*den unge L. Cæsar*» var sonson till den i kap. 55 omtalade *C. J. Cæsar Strabo* och son till den *L. Cæsar*, som var en av den store Cæsars underfältherrar i galliska kriget. Se *Cæsar*, »*Inbördeskriget*» I, 8.

³⁾ *Aulus Cæcina* var anhängare av Pompejus och levde länge i landsflykt. Först år 48 f. Kr. benådades han av Cæsar, sedan han i en skrift, »*Klagan*», utbett sig förlåtelse.

SJUTTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *avantscenen*, den förnämsta platsen på en rom. teater, där senatorerna sutto.

²⁾ *egna panspräster* (*luperci*). »Desse utgjorde en förening av yngre män av ansett, åtminstone ridderligt stånd; de hade till helgedom *Lupercal*, en grotta vid foten av *Palatinus*, invigd åt en gammal lokal gud *Faunus*, vilken en senare tid gjorde till ett med den grek. *Pan*.» (*Sundén*). Av denna förening fanns före Cæsars tid två klasser. Han skapade en tredje klass.

³⁾ Cæsars tredje konsulat inföll år 46—45, hans fjärde 45—44. Den konsul, som dog på själva nyårsafton var *Q. Fabius Maximus*, och den som inträdde för de få återstående timmarna och således blev konsul för en dag, hette *Gajus Caninius Rebilus*. *Cicero*, som gärna vitsade, sade om denne, att han under hela sitt konsulat icke hade sovit av idel vaksamhet. Jfr. *Cicero*, *Ad. fam.* 7,30. *Suetonius* nämner honom i sin biografi över *Nero*, kap. 15.

⁴⁾ *statsämbeten på flera år*. Detta inträffade då han stod i begrepp att företaga sitt härnadståg mot partherna.

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Lucius Cornelius Balbus* tillhörde en i *Gades* (*Cadiz*) bosatt plebejisk familj, stod i stor ynnest hos Pompejus, vilken år 72 f. Kr. förskaffade honom rom. medborgarrätt; han blev sedan en av Cæsars intimaste vänner. Var konsul år 40. Efterlämnade memoarer om sitt och Cæsars liv. Nämnes även kap. 81.

²⁾ *Pontius Aquila* var folktribun 45, deltog i mordet på Cæsar, blev underfältherre under *Brutus* och besegrade konsulen *T. Munatius Plancus*. Han stupade i slaget vid *Mutina* (43 ¹⁵/₄).

SJUTTONIONDE KAPITLET.

¹⁾ *latinarnes offerfest* (feriæ latinæ), den förnämsta av romarnes rörliga fester, firades årligen, på av överhetspersonerna och senaten fastställda dagar, på Albanerberget till ära för Jupiter Latiaris, Latiums skyddsgud. Genom Latiums fullständiga underkuvande blev festen romersk nationalfest och firades årligen under fyra dagar kort efter magistratsårets början (Sundén).

²⁾ *vit bindel* var ett konungamaktens emblem.

²⁾ *Epidius Marullus och Cæsetius Flavus* voro båda folktribuner år 44.

⁴⁾ *Luperkaliefesten* firades varje år den 15 febr. Se not. ²⁾ kap. 76. — I sitt andra filippiska tal (kap. 34) säger Cicero vänd till Antonius: »Din ämbetsbroder satt på estraden, klädd i den purpurbrämde togan, i sin gullstol, med lagerkrans på huvudet; du stiger upp, du närmar dig honom. Du visar en konungakrona. Allt folket på forum klagar. Varifrån hade du fått denna krona? Du hade ej hittat den händelsevis, utan du hade den med dig hemifrån; brottet var överlagt och övertänkt. Du satte denna krona på Cæsars huvud under folkets snyftningar. När Cæsar visade den från sig, jublade folket.»

ÅTTIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Kungörelse: S. D.* Originalets Bonum factum var en religiös begynnelseformel för edikt. Nu har en jurist bland mina bekanta upplyst mig om att den stående formeln S. D. i juridiska handlingar ej betyder, såsom det vanligen utläses, »samma dag», utan kvarstår som en förkortning från gamla dagar av Sancto Domino d. v. s. I den heliga Gudens namn. Det har därför syntts översättaren passa bra här.

²⁾ *byxor, purpurbården.* Stora vidbyxor, som räckte till anklarna, voro de krigiska kelterfolkens nationaldräkt, den breda purpurbården (latus clavus) på tunikan var senatorernas utmärkelsetecken.

³⁾ *Quintus Fabius Maximus* var tillförordnad konsul i Cæsars ställe år 45 f. Kr., dog under tiden och efterträddes för en dag av den i kap. 76 not ³⁾ omtalade Caninius Rebilus.

⁴⁾ *en bro*, en av de broar, som ledde över den breda och djupa vallgrav, som omslöt Marsfältet.

⁵⁾ *pelarsal.* »Det var en av de arkader, som omgiva teatern, och den, där den med säten försedda sal är, i vars mitt stod den staty, som Rom hade upprest åt Pompejus, sedan han hade förskönat detta kvarter av Rom genom att där låta uppbygga teatern och arkaderna, Plutark, Brutus, kap. 14.

ÅTTIOFÖRSTA KAPITLET.

en förbigående. Detta skall hava varit en viss Artemidros från Knidos, som var grekisk språklärare i Rom. Se Plutark, Cæsar, kap. 65.

ÅTTIOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Lucius Tillius Cimber* anhöll om nåd för sin broder, som var landsförvist.

²⁾ *Även du, min son.* Enligt Plutark, Brutus, kap. 7, betraktade Cæsar själv Brutus, som sin son. Jfr vad som är sagt om Cæsars beundran för Brutus' moder i kap. 50.

ÅTTIOTREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Labicum* var en liten stad i Latium, 22 km. ost-syd-ost om Rom, nordost om Tusculum.

²⁾ *Quintus Ælius Tubero.* I en avhandling 'Försök att sätta civilrätten i system' använder M. Cicero följande ord: »Q. Ælius Tubero stod ingalunda tillbaka för sina förfäder i rättskänedom, ja, i lärdom och vetenskaplig bildning överträffade han dem t. o. m.» enligt citat av Aulus Gellius, Attiska nätter I, 22, 7, varpå Gellius tillägger: »Ty denne Tubero hade gjort sig grundligt förtrolig med stoikernas och dialektikernas läror.»

²⁾ *arvingar i andra rummet* voro arvsberättigade efter de första arvingarnas dödsfall.

⁴⁾ *300 sest. = 60 kr. (ung.).*

ÅTTIOFJÄRDE KAPITLET.

1) *kungjord*. En förnäm romares likbegängelse kungjordes genom härolder, som uppmanade folket att deltaga i densamma. Se Sundén, Rom. Antikviteter, s. 472.

2) *Julias gravvård*. Denna Julia var Cæsars dotter med sin första hustru, Cornelia († 68). Julia blev år 59 gift med Pompejus och dog år 54. Jfr kap. 26, not. 2). Det var en särskild utmärkelse att, såsom Julia, begravas på Marsfältet.

3) *skänkerna* utgjordes av kläder, vapen, prydnader, parfymier m. m. som man kastade på bålet för att hedra den döde.

3) *Marcus Pacuvius*, född 219 f. Kr. i Brundisium, var systerson till Q. Ennius. Verksam både som skald och målare, utmärkte han sig för kraft och upphöjdhet i diktionen, stor lärdom och större självständighet i behandlingen än sina föregångare. Mot slutet av sitt liv flyttade han från Rom till Tarent och dog vid 90 års ålder. Fragment av hans diktning finnas ännu kvar. Hans av honom själv författade gravskrift står att läsa hos Aulus Gellius I, 24, 4. Tragedien »Vapnens dom» handlade om tvisten mellan Ajax och Odyssevs om Akilles' vapen som båda önskade äga efter dennes död.

5) *Acilius* eller Atilius, lustspelsdiktare, levde under senare hälften av andra årh. f. Kr. och hade såsom synes av texten bl. a. översatt Sofokles' Elektra. Se även Aulus Gellius XV, 24.

6) *tvenne män med svärd* skulle utan tvivel föreställa Kastor och Pollux, de s. k. Dioskuriderna, Zevssönerna, symboler för det sig åter tändande ljuset (livet).

7) *medaljonger* (bullæ) voro runda kapslar av guld, vilka av barn buros i en rem kring halsen som amuletter till skydd mot trolldom. Då gossarne vid 17 års ålder anlade den manliga togan (utan purpurbård), bortlades »bullan». Flickor buro den sannolikt, till dess att de blevo gifta.

8) *isht. judarne*. Dessa hade särskilt anledning att hylla Cæsar, emedan han besegrat Pompejus, som belägrade Jerusalem och tog det med storm. Enl. Josefus skall Cæsar även hava beviljat judarne fri religionsutövning i Rom.

ÅTTIOSJÄTTE KAPITLET.

ständig vara på sin vakt. Cæsar hördes titt och ofta

säga, att han föredrog att dö framför att gå i ständig fruktan.» Vellejus, II, 57.

ÅTTIOÅTTONDE KAPITLET.

en stjärna ovanför huvudet. På den plats av forum, där Cæsars lik brändes, lät Augustus uppföra ett tempel till den förgudades ära, vilket tempel fick namn efter honom: *Ædes Divi Julii* och vilket invigdes år 29 f. Kr. I cellan eller vad vi skulle kalla högkoret, högaltaret, i detta tempel stod gudens d. v. s. Cæsars bildstod, krönt med en stjärna, odödlighetens sinnebild.

ÅTTIONIONDE KAPITLET.

alla dömdes till döden. Quintus Pedius, som var konsul året efter Cæsars död, föreslog samma år en lag, enligt vilken alla, som deltagit i mordet på Cæsar, skulle förklaras fredlöse. Förslagsställaren dog samma år.

SUETONIUS

KEJSARBIOGRAFIER

II

CÆSAR OKTAVIANUS

AUGUSTUS

ÖVERSÄTTNING AV

FIL. D:R LEONARD WISTÉN

STOCKHOLM

A.-B. MAGN. BERGVALLS FÖRLAG

FÖRORD.

Härmed överlämnas andra delen av Suetonius' kejsarbiografier i den bildade och historiskt intresserade allmänhetens händer. Om flera delar skola kunna utgivas, beror på det mottagande, som de två nu publicerade komma att röna. Men tydligt är, att verkligt goda översättningar av antikens mästare bliva mer och mer nödvändiga, i samma mån som förmågan att läsa de senare på grundspråket blir allt mindre och mindre. —

»*Den romerska kejsartiden är tilldragande* i trots av sina skuggsidor», säger Viktor Rydberg, som i sina »Romerska kejsare i marmor» alldeles särskilt tycks hava betjänat sig av Suetonius såsom hemulsmän. Och att detta V. Rydbergs påstående ej innebär någon överdrift, skall den samvetsgranne läsaren av föreliggande Augustusbiografi snart finna.

Texten har försetts med en ganska fyllig kommentar, som dock hade behövt vara ännu utförligare, om översättaren ej nödgats taga hänsyn till bokens omfång och därav betingade pris. För denna kommentar står jag i stor tacksamhetsskuld till E. S. Schuckburghs förträffliga edition av Suetonius' »*Divus Augustus*» (Cambridge 1896).

Slutligen ett hjärtligt tack till alla dem, som med vänlig och insiktsfull hjälp stött mitt arbete, framför allt till den högt ärade chefen för Bergvallska förlaget, vilken genom förstäelsefullt tillmötesgående och intresse för saken möjliggjort denna översättning av Suetonius' klassiska verk.

Kalmar i januari 1919.

Leonard Wistén.

CÆSAR OKTAVIANUS AUGUSTUS

INNEHÅLLSÖVERSIKT.

I. Augustus' släkt, födelse, barndom samt ett schematiskt sammandrag av hans levnad	Kap. 1—8
II. Inhemska krig	› 9—19
III. Utländska krig	› 20—21
VI. Triumfer	› 22—23
V. Krigstukt	› 24—25
VI. Ämbeten och äreställen	› 26—27
VII. Statskonst och förvaltning, offentliga byggnader etc., sociala reformer, rättsskipning	› 28—34
Hans förhållande till senaten, ämbetsmännen, riddarståndet och medborgarskap	› 35—40
Hans finansiella åtgärder	› 41—42
Hans anordnande av spel och teatrar	› 43—46
VIII. Hans provinsförvaltning och utrikesangelägenheter	› 47—50
IX. Karakteristik och anekdoter	› 51—60
X. Familjeliv, hustrur, barn och adopterade söner. vänskapsförhållanden, tjänare etc.	› 61—82
XI. Hans litterära talanger och vetenskapliga intressen	› 83—89
XII. Hans förhållande till religionen	› 90—93
XIII. Förebud och järkecken vid hans födelse	› 94—96
XIV. Hans sista dagar, död och testamente	› 97—101

FÖRSTA KAPITLET.

MÅNGA omständigheter tyda på att den oktaviska slakten fordom varit en av de förnämsta i Velletri. Ty icke blott en gata i den livligaste stadsdelen därstädes kallades sedan urminnes tid Oktaviusgatan, utan man visade där även ett altare, invigt av en Oktavius, som var anförare i ett krig mot ett grannfolk och som, då han mitt under ett offer åt (guden) Mars fick underrättelse om att fienden plötsligt infallit i landet, ryckte de ännu halv-råa inälvorna från offerelden, skar för av dem och därpå ilade till striden, från vilken han återvände som segrare. Ännu (under Augustus' livstid) fanns en offentlig förordning, enligt vilken för framtiden inälvorna på samma sätt skulle offras åt Mars och det övriga (av offerdjuret) överlämnas åt Oktavierna.

ANDRA KAPITLET.

Denna släkt, vilken var den enda av de ringare släkterna, som av konung Tarquinius Priscus upptogs i senaten och snart därefter av Servius Tullius upphöjdes i patriciskt stånd, övergick sedermera till plebejståndet och återinträdde först efter en lång mellantid ånyo bland patricierna genom Julius Cæsar. Gajus Rufus var den förste

av denna släkt, som genom folkets val erhöll ett statsäm-
bete. Han hade kvestors rang och blev fader till två sö-
ner, Gnæus och Gajus, från vilka de båda grenarna av
Oktaviernas familj hava utgått, vardera under helt olika
livsvillkor. Gnæus och alla hans efterkommande hava
nämligen beklätt de högsta värdigheter; Gajus däremot
och hans avkomlingar kvarstannade, vare sig av en till-
fällighet eller på grund av eget val, i riddarståndet ända
till Augustus' fader. Augustus' farfarsfar tjänade under andra
puniska kriget såsom militärtribun (överste) på Sicilien
under Æmilius Papus' överbefäl. Hans farfar nöjde sig
med att sköta befattningar inom statsförvaltningen, blev
mycket rik och uppnådde i lugn och ro en hög ålder.
Men härom hava andra skrivit. Augustus själv skriver
blott, att han härstammade från en gammal och rik familj
tillhörande riddarståndet, inom vilken hans far var den
förste senatoren. Markus Antonius tillvitar honom, att hans
farfarsfar varit en frigiven, som var repslagare i trakten
av Thurii, samt påstår, att hans farfar var växelmäklare.
Det är allt vad jag kunnat taga reda på angående Augus-
tus' förfäder på svärdssidan.

TREDJE KAPITLET.

Hans fader, Gajus Oktavius, var alltifrån ungdomen både
rik och mycket ansedd, varför det verkligen förvånar mig,
att även han av några berättas hava varit växelmäklare
samt t. o. m. räknats till röstvärvare och valagenter på
Marsfältet. Ty som han redan från barndomen var i ärvd
besittning av en betydande förmögenhet, erhöll han lätt
ämbeten, vilka han för övrigt skötte på ett förträffligt sätt.
Efter preturen fick han Makedonien på sin lott såsom pro-

vins. Under resan dit tillintetgjorde han den på flykt
stadda återstoden av Spartacus' och Catilinas skaror, som
höllo det Thurinska området besatt, och utförde så-
lunda det utomordentliga uppdrag, som senaten hade an-
förtrott honom. Sitt ståthållarskap förvaltade han lika
rättvist som tappert. Han slog besserna och thrakerna
på flykten i en stor drabbning och behandlade bundsför-
vanterna så klokt, att Cicero i brev, vilka ännu finnas i
behåll, enträget förmanar sin broder Quintus, som samtidigt
föga berömligt förvaltade prokonsulatet i Asien, att taga
sin kollega Oktavius till mönster i omsorgen om bunds-
förvanternas bästa.

FJÄRDE KAPITLET.

På återvägen från Makedonien överraskades han av dö-
den, innan han hunnit anmäla sig som sökande till kon-
sulatet. Han efterlämnade tre barn: den äldre Oktavia,
som han hade med Ancharia, den yngre Oktavia och Au-
gustus, som han hade med Atia. Denna senare var dot-
ter till Markus Atius Balbus och Julia, Cæsars syster. Bal-
bus härstammade på fädernet från en Ariciersläkt och räk-
nade många senatorer i sin familj; på mödernesisidan var
han ganska nära släkt med Pompejus Magnus. Efter att
hava beklätt preturen, blev han en av de tjugo kommis-
sarier, som enligt juliska lagen skulle bland folket fördela
de kampanska markerna. Men den nyssnämnde Antonius,
som föraktfullt såg ned även på Augustus' mödernesläkt,
förevitar honom, att hans morfarsfar varit av afrikansk
börd och att han i Aricia dels idkat minuthandel med
salvor, dels utövat bagaryrket. Cassius från Parma kallar
i ett brev Augustus föraktfullt icke blott för »en bagares

barnbarn», utan t. o. m. »en sämre penningmäklares» och utfar emot honom på följande sätt: »Den säd, varav din mor danades, kom från den sämsta stampkvarnen i Aricia; den degen ältades sedan av den nerulonske procentaren med hans av penningväxling nedsmutsade händer.»

FEMTE KAPITLET.

Augustus föddes den 23 september kort före soluppgången, det år då M. Tullius Cicero och Gajus Antonius voro konsul, i palatinska kvarteret i närheten av »Oxhuvudena», där han nu har ett kapell, som uppbyggdes någon tid efter hans död. Såsom man kan se i senatsförhandlingarna, anförde nämligen en ung patricier, G. Lætorius, som var anklagad för äktenskapsbrott, såsom förmildrande omständighet, utom sin ungdom och härkomst, även den omständigheten, att han var ägare och liksom tempelvårdare av den mark, som den förgudade Augustus vid sin födelse först berört, samt bad, att man skulle förlåta honom för den gudomlighets skull, som var så att säga hans speciella tillhörighet; senaten beslöt, att den delen av huset skulle förklaras vara en helgedom.

SJÄTTE KAPITLET.

Man visar ännu i dag det ställe, där han uppfostrades på sina fäders lantgård vid Velletri; det är ett mycket obetydligt rum, som påminner om en visthusbod, och i grann-

skapet tror man fullt och fast, att han även föddes där. Man hyser samvetsbetänkligheter mot att beträda detta rum utan nödtvång och vederbörlig tvagning, och det var en gammal tro, att de som utan orsak gingo dit, grepos av en sorts skräck, något som även inom kort bekräftade sig. Då nämligen en ny ägare till gården, vare sig tillfälligtvis eller för att pröva ryktets sanning, en natt gått och lagt sig i detta rum, så inträffade, att han efter ett par timmars vila plötsligt blev utkastad av en mystisk kraft, och man fann honom så gott som halvdöd utanför dörren jämte sängen.

SJUNDE KAPITLET.

Såsom barn fick Augustus tillnamnet Thurinus till minne av förfädernas ursprung eller emedan hans fader Oktavius kort tid efter hans födelse just i trakten av Thuri hade med så lycklig utgång kämpat mot de flyktande slavhoparna. Vad som berättigar mig att med ganska stor säkerhet uppgiva, att han haft tillnamnet Thurinus, är den omständigheten, att jag kommit över en gammal bronsstatyett av honom som gosse med detta namn i redan till hälften utplånade bokstäver av järn. Jag har förärat den såsom gåva åt kejsaren, som nu införlivat den bland lärerna (husgudarna) i sitt sovgemak. Dessutom kallar honom M. Antonius i sina brev ofta hånfullt Thurinus, varpå Augustus själv endast svarar, att det förvånar honom, att man tillvitar honom hans förra namn såsom något skymfligt. Sedermera antog han tillnamnen Gajus Cæsar och därefter Augustus, det förstnämnda i enlighet med sin mors broders testamente, det andra på grund av ett förslag av senatoren Munatius Plancus, då gentemot någras

uttalande, att han såsom Roms andre grundläggare borde kallas Romulus, den åsikten blev den förhärskande, att han hellre borde kallas Augustus, som icke blott var ett nytt, utan även ett lysande tillnamn; ty även heliga ställen, på vilka någon invigningsceremoni företages av augurerna, benämnas med ordet »augustus» (invigd, helgad, helig, majestät), liksom även Ennius lär, då han säger:

Augusto augurio, postquam incluta condita Roma est. (Sedan det vittberömda Rom byggdes enligt helig siarkonst.)

ÅTTONDE KAPITLET.

Vid fyra års ålder förlorade han sin fader; när han var på sitt tolfte år, höll han offentlig parentation över sin mormor Julia. Fyra år senare, efter att redan hava anlagt manlig toga, erhöll han vid Cæsars afrikanska triumftåg militära utmärkelser (dekorationer), ehuru han på grund av sin ungdom var alldeles oerfaren i krig. Då hans mors morbror (Cæsar) kort därefter avreste till Spanien för att kämpa mot Gn. Pompejus' söner, följde han honom hack i häl, ehuru han knappast hunnit bli återställd efter en svår sjukdom, och det på vägar, som fienden gjorde osäkra, och med ytterst fåtaligt följe, varjämte han under resan led skeppsbrott. Härigenom förvärvade han sig stor ynnest hos Cæsar, som snart med tillfredsställelse lade märke till såväl hans under resan ådagalagda raskhet och iver som hans goda anlag i sedligt avseende. Då Cæsar efter Spaniens erövring förberedde fälttåget mot dakerna och därefter mot partherna, sände han Augustus i förväg till Apollonia, där denne fick tillfälle att ägna sig åt studier. Då han erhållit underrättelse om att Cæsar blivit mördad, och att han själv av

honom blivit insatt såsom hans arvinge, funderade han länge på att vända sig till de närmaste legionerna med anhållan om hjälp, men förkastade snart denna plan såsom förhastad och omogen. För övrigt begav han sig till Rom och tillträdde arvet trots moderns betänkligheter och styvfaders, f. d. konsuln Marcius Filippus, kraftiga avrådan. Från och med den tiden uppbadade han härar och styrde republiken i förstone jämte M. Antonius och M. Lepidus, sedan under närapå tolv år med blott Antonius och slutligen ensam under fyratiofyra år.

NIONDE KAPITLET.

Sedan jag nu framställt hans levnad liksom i ett sammandrag, skall jag särskilt utförligare behandla de enskilda delarna därav, dock icke i tidsföljd, utan efter begrepps-sammanhang, på det att min framställning må bli desto klarare och lättare kunna fattas.

Han förde fem borgerliga krig, nämligen vid Modena, vid Filippi, vid Perugia, på Sicilien och vid Aktium. Av dessa förde han det första och det sista mot M. Antonius, det andra mot Brutus och Cassius, det tredje mot L. Antonius, broder till triumvirn, och det fjärde mot Gnæus Pompejus' son Sextus.

TIONDE KAPITLET.

Upprinnelsen och anledningen till alla dessa krig fick han från den övertygelsen, att hans angelägnaste plikt var att hämnas sin mormors broders död och att vidmakthålla

hans verk. Därför beslöt han att, genast efter sin hemkomst från Apollonia, med väpnad makt angripa Brutus och Cassius, innan de hunno förbereda sig därpå; och då dessa genom flykt undandrog sig den hotande faran, ville han nå dem med lagens arm och anklagade dem, ehuru de voro frånvarande från Rom, såsom förvunna till mord. Festspelen till åminnelse av Cæsars seger gav Oktavianus själv, alldenstund de, vilka detta värv å ämbetets vägnar tillkom, ej vågade förrätta det. Och på det att han med desto större eftertryck skulle kunna utföra sina övriga planer, uppträdde han såsom aspirant på platsen efter en oförmodat avliden folktribun, och detta ehuru han var patricier, samt fastän han ännu ej varit senator. Men som konsuln M. Antonius, i vilken han hoppats finna sitt förnämsta stöd, i stället motsatte sig hans förehavande och icke i något avseende ville låta honom komma i åtnjutande av vare sig allmän rätt eller sedvanerätt utan att därför betinga sig ett överdrivet pris, övergick han till »optimaterna» (adels- och senatspartiet), hos vilka, såsom han visste,¹ Antonius stod illa anskreven, isynnerhet emedan han höll D. Brutus belägrad i Modena samt med vapenmakt sökte fördriva honom ur den provins, han fått sig anvisad av Cæsar och som blivit honom tillförsäkrad av senaten. På uppmaning av några partivänner lejde han då i all hemlighet lönnmördare att sticka ned honom, men när försåtet upptäcktes, började han frukta för sitt eget liv, varför hen med de största penningoffer sökte vinna veteranerna till hjälp åt sig och republiken. Sedan han fått förordnande att såsom propretor föra befälet över den sålunda hopbragta hären och att jämte de nya konsulerna Hirtius och Pansa undsätta D. Brutus, avslutade han inom tre månader det åt honom anförtrodda fälttåget genom två drabningar. I den första tog han, enligt vad Antonius skriftligen påstår, till flykten och först efter två dagar vi-

sade han sig åter, men då utan både fältherremantel och häst. Däremot vet man med säkerhet, att han i den följande (drabningen) uppfyllt både en fältherres och en soldats plikter, och att han under hetaste striden från den svårt sårade fanbäraren tagit legionens fälttecken på sina axlar och länge burit det.

ELFTE KAPITLET.

Hirtius och Pansa omkommo båda under detta krig, den förre under strid, den senare någon tid därefter i följd av sina sår; ett rykte spred sig sedan, att båda blivit dödade på föranstaltande av Oktavius, emedan denne önskade att efter Antonius' nederlag och konsulernas död ensam förfoga över de segrande legionerna. Vad som är säkert är, att Pansas död föreföll så misstänkt, att hans läkare Glyko häktades såsom anklagad för att hava gjutit gift i såret. Aquilius Niger tillägger, att Hirtius, den andre av konsulerna, under stridstumultet dödats av Oktavius själv.

TOLFTE KAPITLET.

När han nu fick veta, att Antonius efter sin flykt funnit skydd hos M. Lepidus, och att de övriga generalerna såväl som legionerna slöto sig till dem, tvekade han icke att övergiva optimaternas parti. Såsom motiv till sitt avfall föregav han, att han hade att beklaga sig över ord och handlingar av vissa personer bland dem, i det att nämligen några kallat honom för »pojkvasker», andra hånfullt yttrat, att man borde först upphöja och sedan störta

honom; även föregav han, att varken han eller hans veteraner fått någon skälig belöning. Och för att desto mer framhäva sin ånger över att någonsin hava tillhört sitt forna parti, pålade han invånarne i Nursia en så dryg penninggård, att de ej kunde betala den, och fördrev dem ur staden, emedan de på en på allmän bekostnad uppförd gravvård över sina vid Modena fallna landsmän låtit inrätta, att de fallit för frihetens sak.

TRETTONDE KAPITLET.

Efter att hava ingått förbund med Antonius och Lepidus avslutade han, ehuru svag och sjuklig, kriget vid Filippi i två fältslag; i det första av dessa lyckades han blott med största svårighet efter förlust av sitt läger att flyende undkomma till den flygel, där Antonius förde befälet. Sin seger utnyttjade han med föga hovsamhet. Så t. ex. skickade han Brutus' huvud till Rom för att nedläggas vid foten av Cæsars staty; även de förnämsta fångar behandlade han ytterst hårt, varvid han även utfor mot dem i skymfliga tillmälen. Ja, det påstås, att han svarat en, som på sina knän bad om en hederlig begravning, att »det finge gamarna sörja för». En far och en son bådo honom skona deras liv; han befallde då, att de skulle draga lott eller spela mora, då han lovade skänka den vinnande livet; men han fick åse bådas död, ty sedan fadern erbjudit att offra sig för sonen och ljutit döden, tog sonen frivilligt sitt eget liv. När de övriga fångarna och bland dem Catos beryktade efterliknare, M. Favonius, slagna i fjättrar gingo förbi segrarne, överöste de också Oktavianus inför allt folket med de skymfligaste tillmälen, medan de aktningsfullt hälsade Antonius med titeln »imperator». —

Vid den delning av statsärendena, som följde på segern, övertog Antonius förvaltningen av Orienten, Augustus själv däremot åtog sig att hemföra veteranerna till Italien och sätta dem i besittning av (de utlovade) egna hemmen på landsortsstädernas mark. Men härvid vann han ingen tack varken av veteranerna eller av de förra ägarna, i ty att de senare klagade över att de fördrevos från sin egendom, de förra över att man ej behandlade dem efter förtjänst och värdighet.

FJORTONDE KAPITLET.

Vid samma tid tvang han L. Antonius, som i förlitande på det konsulsämbete, som han innehade, samt på broderns (olagliga) makt försökte att anstifta oroligheter, att fly till Perusia och drev honom genom uthungring till kapitulation, likväl icke utan att själv löpa många faror såväl före som under kriget. Då han nämligen vid bevistandet av ett skådespel genom en polisbetjänt låtit utvisa en soldat, som tagit plats på de för riddarne avsedda 14 bänkarna, och hans avundsmän utspridde ryktet, att han strax därpå låtit avrätta soldaten under tortyr, så var det mycket nära, att han blivit dödad av den uppbragta soldathopen, som sammangaddat sig. Hans räddning var, att den saknade plötsligt dök upp oskadd och välbehållen. När han en gång höll på med att offra utanför Perugias murar, hade han så när blivit gripen av en skara gladiatorer, vilka just hade gjort ett utfall från staden.

FEMTONDE KAPITLET.

Efter Perugias intagande straffade han ganska många av sina fiender. Dem, som både om nåd eller försökte urskulda sig, svarade han blott med orden: »Ni måste dö.» Några författare uppgiva, att han av dem som gävo sig utvalde trehundra av senats- och riddarståndet, vilka han den 15 mars lät avrätta med yxa liksom offerdjur på ett åt den förgudade Julius (Cæsar) uppfört altare. Det finns andra som påstå, att han själv framkallade detta krig, för att hans hemliga motståndare och de som snarare av fruktan än av välvilja höllo sig neutrala skulle, då de hade utsikt att få L. Antonius till ledare, röja sig, samt på det att han skulle sätta sig i stånd att med de besegrades konfiskerade egendom betala sina veteraner de utlovade belöningarna.

SEXTONDE KAPITLET.

Sicilianska kriget var ett av de första, som han började, men det drog länge ut, emedan det ofta måste avbrytas, än för att reparera förlusterna till sjöss (han hade nämligen under stormar lidit tvenne skeppsbrott och det ehuru det var sommar), än emedan han på folkets uppfordran måste sluta fred på grund av den avspärrade tillförseln och en till följd därav tilltagande hungersnöd. Sedan han byggt nya skepp och bemannat dem med tjugutusen frivivna trälar såsom roddare, lyckades han slutligen utbygga den juliska hamnen vid Bajæ genom att förbinda Lucriner- och Avernersjöarna med havet. Här övade han sitt flottmanskap hela vintern och slog sedan Pompejus mellan

Mylæ och Naulochus, vid vilket tillfälle han, just då striden skulle börja, plötsligt överfölls av en så tung sömn, att hans vänner måste väcka honom, för att han skulle ge signalen till strid. Det var troligen denna omständighet, som gav Antonius anledning till den hänfulla anmärkningen om honom, att han ej ens med rättfram blick förmodade åse en i slagordning uppställd här, utan att han låg där slö på ryggen och stirrade upp i rymden samt att han ej förr reste sig upp och visade sig inför soldaterna, än fiendens flotta blivit slagen på flykten av M. Agrippa. Andra lägga honom till last följande yttrande och handling: han skall nämligen efter flottornas undergång genom storm hava utropat, att »han skulle vinna seger trots Neptunus' motstånd», samt nästa gång cirkusspel gåvos låtit borttaga gudens bild ur processionen. Det var således icke utan orsak som han i detta krig var utsatt för flera och svårare faror än i något annat. Sedan han överfört en del av hären till Sicilien, återvände han för att hämta den andra delen på fastlandet, då han oförmodat överfölls av Pompejus' underfältherrar Demokares och Apollofanos och endast med yttersta nöd undkom dem med ett enda skepp. En annan gång, då han spatserade till Regium förbi Locri, varseblev han några pompejanska tvåroddare, som seglade längs kusten; som han tog dem för sina egna, gick han ned till stranden, där han så när blivit tagen tillfånga. Då han nu flydde undan på ensliga stigar, försökte en slav som tillhörde hans följeslagare, Æmilius Paulus, i harm däröver att hans husbondes fader Paulus blivit förklarad i akt av Oktavius, begagna sig av det gynnsamma tillfället att utkräva hämnd genom att döda honom. Efter Pompejus' flykt ville den ene av Oktavius' ämbetsbröder, M. Lepidus, vilken han hemkallat från Afrika till sin hjälp, i stolt förlitande på sina tjugo legioner med lock och pock tillskansa sig högsta makten; men

han tog krigshären ifrån honom och skänkte honom visserligen på hans ödmjuka bön livet, men förvisade honom på livstid till Circeji.

SJUTTONDE KAPITLET.

Förbundet med Antonius, som alltid varit vacklande och osäkert samt föga stärktes av de många förlikningsförsöken, bröt han slutligen fullständigt. Och för att visa, i huru hög grad denne hade urartat från (gammal romersk) borgerlig sed, lät han öppna och offentligen uppläsa det testamente, Antonius lämnat i Rom och i vilket han såsom arvingar insatte t. o. m. de barn, han hade med Kleopatra. Dock tillät han, även sedan Antonius blivit förklarad för fäderneslandets fiende, alla dennes anförvanter och vänner att begiva sig till honom, bland andra G. Soccus och Gn. Domitius, vilka då ännu voro konsul. Invånarna i Bologna, vilka av ålder haft Antonierna till skyddspatroner, fritog han i deras egenskap av kommun från den trohetsed, som för övrigt hela Italien måste svära åt hans parti. Icke långt därefter segrade han vid Aktium i en sjöstrid, vars avgörande drog ut så långt på kvällen, att han efter segern måste övernatta på ett skepp. Från Aktium begav han sig till Samos, där han tog sitt vinterkvarter; där stördes han av underrättelsen, att uppror utbrutit bland de soldater av alla slag, som han efter vunnit seger skickat i förväg till Brundisium och vilka fordrade att utfå sina belöningar och att hemförlovas. Han for då tillbaka till Italien, men hade under överfarten att utstå tvänne stormar: först mellan Peloponnesus' och Ætoliens bergsuddar och sedan vid de Kerauniska bergen; vid båda ställena sjönko en del av hans liburniska (snabb-

seglande) farkoster, och det skepp, ombord på vilket han befann sig, förlorade sin tackling och fick rodret sönderbrutet. I Brundisium stannade han ej längre än tjugosju dagar, den tid som han behövde för att ordna allt enligt soldaternas önskan; därpå tog han en omväg över Mindre Asien och Syrien till Egypten, där han efter en kort belägring intog Alexandria, dit Antonius hade flytt med Kleopatra. Antonius, som allt för sent sökte inleda fredsun-derhandlingar, tvang han till självmord och betraktade hans lik. Till Kleopatra, som han livligt önskade bevara levande för sin triumf, sände han t. o. m. några psyller för att utsuga giftet, emedan det troddes, att hon dött av en huggorms bett. Han tillät, att båda begrovos gemensamt, samt lät fullborda den av dem själva påbörjade gravvården. Den unge Antonius, den äldste av Antonius' två söner med Fulvia, hade efter många fruktlösa böner tagit sin tillflykt till Cæsars staty, men Oktavius lät bortföra honom därifrån och döda honom. Han lät likaledes avrätta den under ett flyktförsök ertappade Cæsarion, vilken Kleopatra högt berömde sig av såsom sin son med Cæsar. Antonius' och Kleopatras övriga barn skonade han, liksom om de varit hans egna anförvanter, samt sörjde för deras underhåll och framkomst efter vars och ens läggning.

ADERTONDE KAPITLET.

Vid samma tid lät han ur griften framtaga Alexander den stores sarkofag med den dödes kvarlevor och sedan han med vördnad betraktat desamma, satte han en gyl-lene krona på hans huvud och strödde blommor på honom. Då man frågade honom, om han även önskade be-

söka Ptoleméernas grav, svarade han: »Jag önskade se en konung, ej några lik.» Egypten förklarade han för en romersk provins, och för att göra det bördigare och mera givande för Roms proviantering, lät han soldater upprensa alla kanaler, i vilka Nilens vatten utgjuter sig och som under årens lopp blivit uppslammade av gyttja. För att för kommande tider hugfästa minnet av segern vid Aktium, lät han vid detta ställe i grannskapet av Aktium grundlägga en stad, Nikopolis, instiftade festspel, som skulle hållas där vart femte år, och sedan han utvidgat Apollos gamla tempel, smyckade han med skeppstrofeer den plats, där hans läger hade stått, och helgade den åt Neptunus och Mars.

NITTONDE KAPITLET.

Därpå undertryckte han på skilda tider oroligheter, uppror i sin linda och flera sammansvärjningar, som genom angivelser blivit röjda, och detta redan innan de hunnit utveckla sig, så t. ex. den unge Lepidus', Varro Murenas och Fannius Cæpius uppror, strax därefter ett dylikt av M. Egnatius, vidare av Plautius Rufus samt av Lucius (Æmilius) Paulus, hans dotterdotters man. Utom dessa måste han även kväva en sammansvärjning, som var anstiftad av Lucius Audasius, en ålderdomssvag och sjuklig man, som därtill var anklagad för förfalskning, likaledes en av Asinius Epicadus, en bastard från staden Parthus (i Illyrien), och slutligen en av Telefus, en slav, som var namnutropare hos en romersk dam. Ty han gick icke fri för ens de lägsta slags människors anslag och stämplingar. Audasius och Epicadus hade haft för avsikt att till hären bortföra både hans dotter Julia och hans sys-

terson Agrippa från de öar, där de höllos i förvar, och Telefus, som fått för sig att han av ödet utsetts till världens herre, hade ämnat angripa både Augustus själv och senaten. Ja, en natt grep man t. o. m. strax utanför hans sovgemak en med jaktkniv beväpnad marketentare vid illyriska hären, som hade lyckats smyga sig förbi vakten. Om mannen var vansinnig eller blott låtsade sig vara det, kunde aldrig uppdragas, ty man kunde ej ens med torityr uppressa honom någon bekännelse.

TJUGONDE KAPITLET.

I egen person förde han inalles blott två krig mot yttre fiender: det dalmatiska, då han ännu var yngling, samt det kantabriska, som fördes efter Antonius' fullständiga besegrande. I dalmatiska kriget blev han t. o. m. sårad två gånger, ty under *en* drabbning träffades han i högra knäet av en sten, under *en annan* skadades han ganska illa i ena låret och båda armarna genom ett broras. Övriga krig lät han sina generaler föra, dock så, att han själv stundom antingen begav sig till fältlägret, såsom i Pannonien och Germanien, eller också åtminstone ej var långt borta, i det han från Rom begav sig än till Ravenna, än till Milano eller Akvileja.

TJUGOFÖRSTA KAPITLET.

Dels personligen, dels genom sina generaler kuvade han Kantabrien, Akvitanien, Pannonien och Dalmatien jämte hela Illyrien, ävensom Rätien och två folk, som bo på

Alperna, nämligen vindelicier och salasser. Han hämmade även dakernas fientliga infall och dödade tre på fyra av deras hövdingar jämte en stor härsmakt samt trängde germanerna tillbaka på andra sidan Elbefloden. En del av dessa, sveberna och sigambrenna, som underkastade sig, överflyttade han till Gallien och lät dem bosätta sig i närheten av Rhen. Även andra folkstammar, som hade svårt att förhålla sig lugna, tvingade han till lydnad. Men han började aldrig krig mot något folk utan att hava rättvis anledning och tvingande orsak, och varje begär att på vad sätt som helst förstora sitt välde eller öka sin krigarära var honom så främmande, att han tvärtom tvingade några barbarfurstar att i den Hämnande Mars' tempel avlägga ed på att även obrottsligt hålla den fred och det förbund, om vilka de anhållit, ja, av några försökte han att utkräva ett nytt slags gisslan, nämligen kvinnor, emedan han lagt märke till, att barbarerna föga brydde sig om att inlösa en gisslan, bestående av män. Dock lämnade han dem alltid tillfälle att, när de så önskade, utlösa sin gisslan. Aldrig belade han dem, som titt och ofta eller på ett särskilt trolöst sätt gjorde uppror, med svårare straff än att han som slavar sålde de från dem tagna krigsfångarna under det villkor, att de ej finge tjäna på en trakt, som gränsade till deras fädernebygd, och ej frigivas inom kortare tid än trettio år. Genom ryktet om sådant ädelmod och sådan hovsamhet förmådde han t. o. m. inder och skyter, folk, som man dittills endast känt av hörsägen, att självmant skicka sändebud för att anhålla om vänskapsförbund med honom och det romerska folket. Partherna avstodo även beredvilligt från Armenien, på vilket han gjorde anspråk, och återsände på hans anfordran de fälttecken, som de tagit från M. Crassus och M. Antonius, samt erbjödo dessutom gisslan; ja, de gingo en gång så långt i undergivenhet, att de bland flera tronpreten-

denter erkände som sin konung blott den, vilken han själv utsett åt dem.

TJUGOANDRA KAPITLET.

Janusporten, som före hans tid alltsedan Roms grundläggning blott två gånger varit stängd, lät han inom en mycket kortare tidrymd stänga tre gånger efter att hava återställt freden både till lands och sjöss. Tvenne gånger intågade han i Rom i den mindre triumfen, nämligen efter kriget vid Filippi (40) samt efter kriget på Sicilien (36). Den större triumfen firade han tre gånger: för kriget i Dalmatien, för slaget vid Aktium, för kriget i Egypten, och alla tre under tre dagar å rad (13—15 aug. 29 f. Kr.).

TJUGOTREDJE KAPITLET.

Inalles led han blott två svåra och skymfliga nederlag och det endast i Germanien, nämligen Lollius' nederlag och Varus' nederlag. Vid det Lollianska var skammen större än skadan; Varus' nederlag åter hotade riket med undergång, i det att nämligen tre legioner med överbefälhavaren, underfältherrar och samtliga hjälptrupper blevo nedhuggna. Då detta blev känt, lät han utsätta vaktposter i hela staden för att förhindra varje upplopp och förlängde provinsståthållarnes maktbefogenhet för att genom skickliga och erfarne män hålla rikets undersåtar i tygeln. Han avlade även ett högtidligt löfte att anställa stora festspel åt den Store och Gode Jupiter, om rikets tillstånd finge en vändning till det bättre, något som man även gjort under cim-

briska och marsiska kriget. Ja, det påstås, att han blev så nedslagen, att han månadets lät hår och skägg växa och flera gånger stötte huvudet mot dörrarna under utropet: »Quintilius Varus, giv mig åter mina legioner!» Årsdagen av detta nederlag var städse för honom en sorgens och jämmerns dag.

TJUGOFJÄRDE KAPITLET.

I härväsendet införde han många förändringar och nydaningar, liksom han även återupplivade en del gamla bruk. Manstukten upprätthöll han på det strängaste. Ej ens åt en underfältherre gav han annat än högst ogärna permission för att besöka hustrun och i så fall blott under vintermånaderna. En romersk riddare, som skurit bort tummarna på sina båda söner för att undandraga dem förpliktelsen till krigstjänst, sålde han som träl och lät hans egendom gå under klubban. Men då han såg, att uppbördsförpaktarna hade för avsikt att köpa honom (för att sedermera frigiva honom), tilldömde han mannen åt en av sina frigivne, för att denne skulle sända honom ut på landet och där låta honom leva som en fri man. Hela tionde legionen, som alltför gensträvt åtlytt hans order, gav han skymfligt avsked, och andra legioner, vilka hade pockat på sitt entledigande, avdankade han med mistning av uttjänta soldaters vanliga belöningar. Av kohorter (= bataljoner), som till äventyrs ej hållit stånd mot fienden, uttog han var tionde man till bestraffning och beispade de övriga med kornbröd. Centurioner (= kapte-ner), som lämnat sin post, straffade han med livets förlust, alldeles som om de varit simpla soldater. För andra arter av förseelser ålade han dem åtskilliga vanärande

straff, såsom att en hel dag stå framför generalstället, stundom i bara underklädnaden och utan svärdbälte, ibland med en (10 fots) mätstång på axeln eller också med en jordtorva i handen.

TJUGOFEMTE KAPITLET.

Efter inbördeskrigen kallade han aldrig varken i sina tal eller sina generalorder något truppförband kamrater, utan endast soldater, och han ville ej heller, att hans söner eller styvsöner skulle använda något annat tilltal, när de förde befälet. Han ansåg nämligen, att titeln »kamrater» innebar ett smicker, som varken stod i överensstämmelse med principen för krigstukt eller med de lugna tiderna eller med hans egen och hans familjs höga ställning i samhället. Av frigivne såsom soldater betjänade han sig — undantagandes för tjänstgöring i Rom vid eldsvådor och när man befarade upplopp på grund av höga livsmedelspriser — endast två gånger i sitt liv: ena gången till försvar för de till Illyrien gränsande kolonierna och den andra till skyddande av Rhenstranden. Det var slavar, som han befallde rika män och kvinnor att tillhandahålla och vilka genast frigåvos. De insattes i första linjen och bildade egna truppförband, som voro skilda från de friborne samt voro annorlunda beväpnade än desse. Vad militära utmärkelsetecken beträffar, så gav han mycket hellre tapperhetsmedaljer och halskedjor samt andra guld- och silverprydnader än vall- och murkransar, vilka ansågos som större hedersutmärkelser. De senare utdelade han ganska sparsamt och utan anseende till personen, ja, ofta t. o. m. åt simpla soldater. Efter M. Agrippas sjöseger vid Sicilien förlånade han denne en havsgrön fana.

Ehuru de hade deltagit i hans härnadståg och segrar, ansåg han sig ej böra erbjuda belöningar åt de generaler, som redan firat triumfer, av hänsyn till att de själva en gång ägt rätt att tillerkänna utmärkelser åt vem de behagade. Ingen egenskap var enligt hans åsikt mindre lämplig för en fulländad fältherre än överilning och oförvägenhet. Också brukade han ofta föra på tungan det grekiska uttrycket *σπεῦδε βραδέως* (skynda långsamt) och »Bättre är en välbetänksam än en djärv krigshövitsman» (Eвриpides) samt »det sker fort nog, som sker väl». Han sade även, att man överhuvud taget ej borde inlåta sig i strid eller börja ett krig, såvida ej utsikten att vinna synbarligen vore större än risken att förlora. »Ty», brukade han säga, »den som sätter mycket på spel för en ringa vinst, liknar en människa som fiskar med en guldkrok, vars förlust, om kroken blir avsliten, ingen fångst kan ersätta.»

TJUGOSJÄTTE KAPITLET.

Högre ämbeten och äreställen förskaffade han sig dels före den för deras innehavande i lag bestämda åldern, dels voro några av dem nyinrättade för hans räkning samt innehades av honom på livstid. Konsulatet tilltvingade han sig vid tjugo års ålder, därigenom att han hotfullt lät sina legioner rycka fram mot Rom, varpå han sände in ombud för hären, hvilka i dess namn skulle kräva hans utnämning till konsul. När senaten härvid dröjde med svaret, tvekade icke centurionen Cornelius, som var ordförande för ombuden, att slå upp sin soldatkappa, peka på svärdfästet och säga i själva senatsförsamlingen: »Detta skall göra honom till konsul, om icke I gören det!» Sitt andra konsulat beklädde han nio år därefter, det tredje efter ett

års mellanrum; de följande t. o. m. det elfte förvaltade han i oavbruten följd efter varandra. Efter att hava vägrat mottaga flera, som under den följande tiden erbjödos honom, anhöll han själv, efter en lång mellantid på sjutton år, om det tolfte och två år därefter om det trettonde för att kunna såsom innehavare av statens högsta ämbete på forum presentera sina båda adoptiv söner, Gajus och Lucius, när dessa för första gången efter att hava iklätt sig den manliga togan skulle uppträda offentligt. De fem mellersta konsulaten, fr. o. m. det sjätte t. o. m. det tionde, innehade han året ut, de övriga blott under nio, sex, fyra eller tre månader, det andra endast under några timmar. Ty sedan han den förste januari på morgonen en stund hade presiderat i sin ämbetsstol framför den kapitolinske Jupiters tempel, avgick han från detta konsulat efter att hava utsett en annan i sitt ställe. Han tillträdde ej heller alla konsulat i Rom, utan det fjärde i Asien, det femte på ön Samos, det åttonde och det nionde i Tarragona.

TJUGOSJUNDE KAPITLET.

Triumviratet för statsförfattningens omgestaltande innehade han under tio år. Härunder motsatte han sig visserligen till en tid ämbetsbrödernas krav på proskriptioner, men när man hade börjat dem, förfor han strängare än någon av dem; ty medan desse ofta läto sig av böner bevekas att giva nåd åt mången livdömd, röstade Okavianus ensam högst energiskt för att ingen skulle skonas. Ja, han förklarade t. o. m. sin förmyndare C. Toranium i akt, vilken varit hans faders ämbetsbroder såsom edil. Julius Saturninus avhandlar detta utförligare: Medan M. Lepidus efter proskriptionernas slut i senaten sökte ursäkt

vad som passerat och gav förhoppning om mildhet för framtiden, alldenstund man nu straffat tillräckligt, så förklarade Oktavianus däremot, att han visserligen medgivit en inskränkning i proskriptionerna för tillfället, men att han för framtiden förbehöll sig full handlingsfrihet. Dock tycks han sedermera hava ångrat denna hårdhet, nämligen när han i ridderligt stånd upphöjde Titus Vinius Filopoen, emedan denne påstods hava någon gång förut hållit sin i akt förklarade patronus dold. Under denna sin triumvirsutövning ådrog han sig genom flerfaldiga åtgärder ett brinnande hat. När han t. ex. under ett av sina offentliga tal till soldaterna, vid vilket tillfälle även en massa civila personer voro tillstädes, såg en romersk riddare Pinarius nedskriwa några anteckningar, lät han nedhugga honom på stället, emedan han trodde, att det var någon beskäftig spion. Den till konsul designerade Tedijs Afer, som på ett illvilligt sätt kritiserat något av hans åtgöranden, drev han genom fruktansvärda hotelser till självmord. Pretorn Q. Gallius, som vid en morgonuppvaktning hos honom under dräkten hade en dubbelvikt liten skriftavla, vilken han misstänkte för att vara ett svärd, lät han ej genast undersöka, emedan han fruktade, att man skulle finna något annat, men han lät kort därefter några centurioner och soldater rycka ned honom från domarsätet på forum och tortera honom som en vanlig träl; och då Gallius ej bekände någonting, befallde Oktavianus, att han skulle dödas, och han skall dessförinnan med egen hand hava utstungit ögonen på honom. Självt berättar han emellertid (i sina memoarer) förloppet så, att då Gallius vid ett samtal, om vilket denne anhållit, försåttligen anfallit honom, hade han låtit kasta honom i fängelse, och sedermera förvisat honom från Rom, varefter han omkommit vid ett skeppsbrott eller dött för en stråtröwares hand. Folktribunatet övertog han på livstid, men två gånger ut-

såg han åt sig en ämbetsbroder, båda gångerna för fem år. Han åtog sig likaledes på livstid överinseendet över sederna och lagarna; och i kraft därav verkställde han, ehuru ej censor, tre gånger allmän skattskrivning, första och tredje gången tillsammans med en ämbetsbroder, andra gången ensam.

TJUGOÅTTONDE KAPITLET.

Två gånger funderade han på att (nedlägga makten och) återställa den republikanska statsförfattningen: första gången strax efter Antonius' kuvande, emedan han mindes, huru denne ofta förevidat honom, att han (Oktavianus) vore liksom enda hindret för frihetens återställande; andra gången i missmod över en långvarig sjukdom. Vid detta tillfälle lät han t. o. m. skicka efter senaten och de högsta statsämbetsmännen och överlämnade till dem rikshuvudboken. Men då han å ena sidan besinnade, att han ej utan fara för sig själv kunde återgå till privatlivet, och å den andra, att det vore obetänksamt att överlämna statens öde åt ett mångvälde, så beslöt han att fortfarande behålla högsta makten; det är svårt att säga, vilket som var bäst, detta beslut eller resultatet av detsamma.* Detta beslut, som han upprepade gånger häntydde på, har han även lagt i dagen i ett av sina edikt med följande ord: »Mätte det förunnas mig att befästa republiken oskadad och välbehållen på sin grundval och därför njuta den enda lön jag eftersträvar, den nämligen att benämnas grundläggaren av det bästa statsskicket och att vid min död få

* Beslutet var gott, resultatet blev om möjligt ännu bättre, menar Suetonius.

medföra i graven den förhoppningen, att den grundval jag lagt för republiken skall varda bestående.» Han bidrog själv till denna önskans uppfyllelse, därigenom att han på allt sätt bemödade sig om att ingen skulle få orsak att vara missnöjd med sakernas nya tillstånd. — Huvudstaden, vars yttre å ena sidan ej motsvarade det romerska väldets höga maktställning och som å andra sidan var lätt utsatt för översvämningar och eldsvådor, förskönade han till den grad, att han med rätt kunde berömma sig av att afterlämna en stad av marmor, ehuru han mottagit en stad av tegel. Han sörjde även för dess framtida säkerhet, så långt som mänskligt förstånd kan förutse.

TJUGONIONDE KAPITLET.

Han uppförde en stor mängd offentliga byggnadsverk, av vilka de förnämsta torde vara: ett forum med den Hämmande Mars' tempel, Apollotemplet på Palatinska kullen och dunderguden Jupiters tempel på Kapitolium. Skälet för uppförandet av ett nytt forum var mängden av människor och rättegångar, vilka tycktes kräva ett tredje, alldenstund de två förutvarande ej räckte till. Det uppläts därför ganska snart till allmänt bruk, redan innan Mars'templet var färdigt, och det bestämdes därvid, att rättegångar angående brott mot det allmänna och domares utseende genom lottkastning särskilt skulle förrättas där. Under filippiska kriget, som han företog för att hämnas sin adoptivfader, hade han lovat templet åt Mars. Han påbjöd därför, att senaten där skulle rådfrågas angående krig och triumftåg, att de ståthållare, som med militärkommando skulle begiva sig till sina provinser, skulle utgå från denna plats, och att fältherrar, som återvände såsom

segrare, här skulle nedlägga utmärkelsetecknen för sina triumfer. Apollos tempel uppbyggde han i den del av Palatinska palatset, där blixten hade slagit ned och som guden därigenom enligt teckentydarnes förklaring själv utpekade såsom för sig önskelig. Han utökade det med pelargångar, i vilka han inrättade ett latinskt och grekiskt bibliotek. Det var här som han ofta på sina äldre dagar höll senatssammankomster samt företog granskning av domarskråets klasser. Åt den dundrande Jupiter helgade han ett tempel till minne av sin räddning från den fara, vari han svävade, då blixten på en nattlig färd under krigståget till Kantabrien slog ned tätt framför hans hängbår och dödade slaven, som gick före med en fackla och lyste honom. Några byggnadsverk uppförde han även i andras namn, nämligen sina barnbarns, sin hustrus och sin systems, såsom t. ex. Gajus' och Lucius' pelargång och basilika, likaledes Livias och Oktavias pelargångar samt Marcellus' teater. Han uppmanade även ofta övriga framstående medborgare att var och en efter sin förmåga pryda staden med offentliga minnesmärken, vare sig med nya eller genom restaurering och förskönande av redan förefintliga. Också uppfördes vid den tiden talrika byggnader av åtskilliga personer, såsom templet åt Herkules, sångmöledaren, av Marcius Philippus, Dianas tempel av L. Cornificius, frihetsgudinnans förhall av Asianus Pollio, Saturnus' tempel av Munatius Plancus, en teater av Cornelius Balbus, en amfiteater av Statilius Taurus och slutligen en hel rad av de härligaste byggnadsverk av M. Agrippa.

TRETTIONDE KAPITLET.

Hela stadsområdet indelade han i distrikt och rotar samt förordnade, att för varje år genom lottdragning utsedda

tjänstemän skulle hava tillsyn över de förstnämnda, men av bebyggarna i varje rote valda rotemän över de senare. För att förekomma eldsvådor fann han på (att inrätta) nattvakter och väktare. För att begränsa verkan av Tiberns översvämningar lät han utvidga och upprensa flodbädden, som redan länge varit fylld och sammanträngd av grus och murbruk efter instörtade byggnader. För att åt alla håll underlätta samfärdseln med huvudstaden, åtog han sig att fortsätta utläggandet av flaminska landsvägen ända till Ariminum (Rimini) och ålade de härförare, som firat triumfer, att använda sin penningeandel i krigsbytet till att förbättra övriga vägar. Han återuppbyggde de helgedomar, som sammanstörtat av ålder eller nedbrunnit, och smyckade både dem och övriga tempel med mycket dyrbara skänker: så t. ex. förärade han till den kapitolinske Jupiters kapell på en gång sextontusen marker guld samt pärlor och ädelstenar till ett värde av femtio miljoner sestertier (= 10 miljoner kr. ung.).

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Efter Lepidus' död äntligen beklädd med översteprästämbetet, vilket han ej kunnat förmå sig att framtaga denne, så länge han levde, lät han allestädes ifrån hopsamla alla i omlopp varande grekiska och latinska spådomsböcker av antingen alldeles okända eller föga trovärdiga författare, inalles över tvåtusen band, samt bränna dem. Han behöll blott de sibyllinska böckerna och gjorde även bland dem ett urval, som han förvarade i två förgyllda bokskåp under sockeln till den palatinske Apollos staty. Den genom (prästernas) försumlighet ånyo intrasslade årsräkningen, som dock redan Julius Cæsar hade ordnat, bragte han

ånyo in på forna regelbundna banor; och vid ordnandet härav uppkallade han den månad, som dithills hetat Sex-tilis, efter sitt tillnamn (Augustus) i stället för att på det sättet hedra september, i vilken månad han var född; men detta gjorde han, emedan han under den förra både erhållit sitt första konsulat och vunnit härliga segrar. Han ökade prästernas antal och rang, såväl som deras förmåner, isynnerhet de vestaliska jungfrurnas. Då en gång en av dessa hade dött och en annan skulle utses i den dödas ställe, anhöllo många föräldrar, att deras döttrar av gunst och nåd skulle slippa att ställas under lottdragning; han bedyrade då med en ed, att han skulle hava erbjudit vilken som helst av sina dotterdöttrar, om hon blott haft passande ålder. Han upplivade även åtskilliga gamla religiösa inrättningar, som så småningom kommit ur bruk, såsom Vålfärdsauguriet, prästämbetet hos Jupiter, Panfesten (Lupercal), sekularspelen och korsvägsfesterna (för skyddsgudarna). Ynglingar, som ännu ej fått skägg på hakan, förbjöd han att delta i loppet vid Panfesten; likaledes förbjöd han ungdom av båda könen att vid sekularfesterna bevista några nattliga skådespel, om de icke voro i sällskap med någon äldre släkting. Korsvägarnas gudar (lares) lät han smycka med blommor tvenne gånger om året, nämligen på våren och sommaren.

Han ville, att man näst de odödliga gudarna skulle hedra minnet av de stora härförare, vilka det romerska väldet, som i början var så obetydligt, hade att tacka för sin stora makt. Därför restaurerade han de minnesmärken, som var och en av dem uppfört, med bibehållande av inskrifterna och uppställde högtidligt i triumfatorsdräkt utförda bildstoder av dem alla i de båda pelargångarna på sitt forum, samt kungjorde i ett edikt, att hans avsikt därmed varit, att såväl han själv under sin livstid som statsöverhuvudena under kommande släktled skulle kunna av med-

34
borgarne bedömas efter dessa mönsterbilder. Han lät även flytta Pompejus' staty från senatssalen, där Cæsar blivit mördad, och uppställde den på den dubbla marmorbågen mitt emot kolonnaden utanför Pompejus' teater.

TRETTIOANDRA KAPITLET.

Han undanröjde även åtskilliga missförhållanden, som till skada för samhället dels inrotat sig under de borgerliga krigens långvariga tillstånd av laglöshet, dels även smugit sig under fredstid. Så t. ex. uppträdde öppet stora band av landsstrykare, som buro vapen under förevändning av att skydda sig själva. På landsbygden bortrövades vägfarande utan åtskillnad, både frie och trälar, och inspärades i de stora godsägarnes straffarbetsanstalter för slavar. Överallt sammanrotade sig stora ligor under namn av nyinrättade skrän och begingo alla slags ogärningar. Augustus avstyrde nu detta stråtröveri därigenom, att han förlade militärpatruller på lämpliga ställen; han lät visitera arbetsanstalterna och upplösa alla skrän (klubbar) utom de gamla och lagenligt berättigade. — Han lät även uppbränna förteckningarna på dem, som häftade i gammal skuld till statskassan, vilka förteckningar voro den allra förnämsta källan till rättsliga trakasserier. Offentliga platser i staden, vilkas egenskap av statsdomän var omtvistlig, tilldömde han innehavarna. Alla namn på lagförda personer, vilkas processer dragit otillbörligt länge ut på tiden och vilkas sorgliga läge endast beredde deras vederdelomän tillfredsställelse, strök han från anklagelselistan samt fogade därtill den bestämmelsen, att eho, som åter upptog samma käromål mot en sådan, skulle (om han förlorade målet) lida samma straff, som annars hade drabbat

den andre. Men på det att icke någon process om skadeersättning skulle undgå att handläggas eller något mål angående omstritt krav genom dröjsmål råka i glömska, ägnade han åt handläggningen av rättssaker ytterligare de trettio dagar, vilka annars upptogos av de offentliga festspel, som överhetspersoner plögade giva för folket vid sitt ämbetstillträde. De tre förutvarande domarenämnderna ökade han med en fjärde, som skulle bestå av medborgare med mindre förmögenhet än de andras och vilken man kallade Ducenariernas. Den hade att döma i mindre skuldfordringsmål. Till domare valde han personer av minst tjugofem års ålder, således fem år tidigare än dittills varit brukligt. Alldenstund ganska många sökte undandra sig åliggandet att tjänstgöra som domare, var det högst ogärna som han lät förmå sig till det medgivandet, att varje nämnd skulle i tur och ordning få åtnjuta ett års tjänstledighet samt att de mål, som vanligen handlades under november och december, skulle få ajourneras (eller: samt att allmänna rättegångsferier skulle äga rum under månaderna november och december).

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

Självt skipade han träget lag och rätt, stundom ända till mörkrets inbrott; om han var illamående, lät han ställa en bärstol framför domarsätet eller också låg han därvid hemma i sitt hus. Men han utövade sitt domarevärv icke blott med största sorgfällighet, utan även med stor mildhet. Så t. ex. lär han till en person, som var anklagad för uppenbart fadermord, hava ställt följande fråga: »Du har väl icke bragt din far om livet?» och detta för att rädda honom från att insys i säcken, emedan detta straff

blott tillämpades på dem som bekände. En annan gång, då det gällde en testamentsförfalskning, varvid alla vitt-
 nena voro hemfallna till straff enligt korneliska lagen, ut-
 delade han åt bisittarne utom de två vanliga röstsedlarna
 för fällande eller frikännande även en tredje för benådning
 av dem, angående vilka det kunde konstateras, att de an-
 tingen av misstag eller genom svek av andra förletts att
 underteckna dokumentet. Överklagande av domstolsutslag,
 som gjordes av i huvudstaden bosatta målsägande, hänsköt
 han varje år till överståthållaren; landsortborna däremot
 hänvisade han till de f. d. konsulerna, vilka han tillsatt för
 skötandet av var sitt förvaltningsområde.

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET.

Han lät omarbete lagtexterna och fastställde i några
 fall nya, såsom lagen mot yppighet (i levnadssättet), lagen
 angående äktenskapsbrott och sårande av anständigheten,
 mot bestickning vid sökande av ämbeten samt om ökande
 av äktenskapsfrekvensen inom de olika samhällsklasserna.
 Som han vid sistnämnda lags revision infört betydligt
 strängare bestämmelser än vid de övrigas, väckte den så
 stark opposition, att han först då förmådde genomdriva
 densamma, när han delvis upphävt eller mycket mildrat
 straffbestämmelserna, medgivit dispens för tre år från lagen
 om skyldighet för änkeman eller änka att gifta om sig och
 höjt premierna. Trots allt krävde vid ett offentligt skåde-
 spel riddarståndet envist upphävandet av denna lag. Då
 lät Augustus hämta Germanicus' barn, satte några av dem
 på sitt eget knä, medan deras fader tog de andra på sitt,
 och visade dem för folket, varjämte han genom åtbörder
 och minspel lät förstå, att det ej borde kännas särdeles

tryckande att följa den unge furstens exempel. Men då
 han märkte, att man gäckade lagens mening genom att
 förlova sig med unga flickor, som ej voro giftasvuxna,
 samt genom täta ombyten av hustrur, så förkortade han
 förlovningstiden och skärpte villkoren för äktenskapsskill-
 nad.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

Senaten hade genom sina medlemmars alltför stora antal
 blivit en oformlig och oordnad massa. Det fanns nämligen
 över tusen senatorer, av vilka flera voro högst ovär-
 diga individer, som först efter Cæsars död blivit upptagna
 genom (Antonius') gunst eller mot betalning och vilka all-
 mänt benämndes de (av Cæsar) testamenterade. Augustus
 nedbragte nu medlemsantalet till det förutvarande och åter-
 gav denna institution (något av) dess forna glans förme-
 delst tvenne val: vid det första valde senatorerna själva
 var sin efterträdare; vid det andra bestämde han själv och
 Agrippa, vilka som borde utnämnas. Vid denna tid lär
 han hava lett senatens förhandlingar iklädd ett pansar un-
 der tunikan och med svärd vid sidan, medan tio av hans
 starkaste vänner bland senatorerna stodo på vakt kring
 hans stol. Cordus Cremutius berättar, att han då endast
 lämnade tillträde åt en senator åt gången och först sedan
 denne blivit visiterad. Några senatorer förmådde han att
 helt beskedligt taga avsked, men lät dem behålla rättig-
 heten att bära sin senatorsdräkt samt att på teatern sitta
 på de för senatorer reserverade platserna såväl som pri-
 vilegiet att vid offentliga festmåltider spisa vid särskilt
 bord. Men på det att de, som blivit valda och godkända,
 skulle desto samvetsgannare och desto bättre fullgöra sina

senatorsåligganden, stadgade han, att var och en skulle, innan han tog säte och stämma i senaten, frambära ett offer av rökelse och obemängt vin vid den guds altare, i vars tempel sammanträdet ägde rum; vidare att *ordinarie* senatssammankomster skulle hållas endast två gånger i månaden, nämligen den förste och trettonde (femtonde*). samt att inga andra skulle behöva vara närvarande vid september- och oktoberförhandlingarna än så många genom lott utsedda senatorer, som krävdes för att församlingen skulle vara beslutsmässig.

Till bekvämlighet för sig inrättade han utskott, som skulle utses genom lottdragning varje halvår, för att med dem i förväg avhandla de ärenden, som sedan skulle hänskjutas till senatsplenium. Vid röstupptagning angående viktigare ärenden gick han ej i ordning, såsom förut varit brukligt, utan efter eget gottfinnande, för att hålla alla vid spänd uppmärksamhet och förmå dem att avgiva eget utlåtande i stället för att blott instämma i de äldres.

TRETTIOSJÄTTE KAPITLET.

Han införde även flera andra förordningar, såsom att senatens protokoll ej finge offentliggöras; att ämbetsman ej genast efter nedlagt ämbete finge tillträda en provins; att en viss penningssumma skulle anslås åt prokonsulerna till anskaffande av dragare och tält, i stället för att dessa, såsom förut varit brukligt, hyrdes av staten; han frantog stadskvestorerna uppsikten över skattkammaren och överlämnade den åt *ordinarie* eller f. d. pretorer; han uppdrog

* i mars, maj, juli och oktober.

åt tiomännen att sammankalla Hundramannadomstolen, vilken förut brukat sammankallas av f. d. kvestorer.

TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

På det att så många som möjligt skulle få deltaga i statens styrelse, uttänkte han nya ämbeten, såsom intendenturen över offentliga arbeten, över väg- och vattenbyggnader, över Tiberflodens upprensning, över sädesfördelningen bland folket, vidare överståthållareämbetet, ett tremannaråd för senatorsval och ett annat för granskning av riddarskvadronerna, så ofta det behövdes. Censorsposterna, som länge stått obesatta, tillsatte han ånyo och ökade antalet pretorer. Han fordrade även att få två kolleger i stället för en, så ofta som man ämnade uppdraga konsulatet åt honom; men han kunde ej genomdriva detta, emedan alla protesterade däremot och sade, att det redan var inkräkande nog på hans majestät, därigenom att han skulle dela detta höga ämbete med *en* annan.

TRETTIOATTONDE KAPITLET.

Föga mindre frikostig var han, när det gällde att belöna militära förtjänster. Han styrde om att fullständigt segertåg tillerkändes åt mer än trettio generaler och militära utmärkelseecken åt ännu flera. För att senatorernas söner tidigt skulle få vänja sig vid handläggandet av statsärenden, tillät han dem att anlägga senatorsdräkten samtidigt med att de iklädde sig den manliga togan och att bevista senatens förhandlingar. Knappt hade de inträtt

på den militära banan, förrän han gav dem icke blott överstebeställningar vid legionerna, utan även chefsplatser vid bundsförvaternas kavalleri; ja, för att så många som möjligt skulle få erfarenhet i fältlivet, gav han ganska ofta två sådana senatorssöner anställning vid varje kavalleriavdelning. Han höll ofta mönstring med riddarskvadronerna, varvid han efter långt avbrott ånyo införde seden, att de skulle defilera (inför censorn upp till Kapitolium). Dock tillät han icke att någon anklagare fick under förbimarschen tvinga en riddare att sitta av och gå ur ledet, såsom förut kunnat ske; men de, som voro ålderstigna eller kroppsligt nedbrutna, fingo skicka hästen före sig i ledet och sedan inställa sig till fots vid namnuppropet. Längre fram gav han dem, som voro äldre än trettiofem år och som icke ville fortfarande betjäna sig av hästen, dispens från att (formligt) återställa densamma till staten.

TRETTIONIONDE KAPITLET.

Sedan han av senaten fått sig tillerkända tio medhjälpare, tvang han varje romersk riddare att avlägga räkenskap för sin vandel. De, som hade låtit något komma sig till last, blevo antingen staffade med böter eller på annat sätt brännmärkta, åtskilliga fingo varningar, och det i olika grader av stränghet. Det lindrigaste slaget av varning var överlämnandet åt den skyldige personligen av en anmärkningsbok, som denne på fläcken måste genomläsa under tystnad. Mot några gjorde han anmärkning, därför att de lånat ut pengar mot betydligt högre ränta än den, de själva fått betala för egna lån.

FYRTIONDE KAPITLET.

Om vid folkförsamling för val av folktribuner inga senatorer uppträdde som sökande, uttog han sådana (tribuner) ur de romerska riddarnes led, varvid han gav dem rättighet att efter ämbetets nedläggande kvarstå inom vilketdera som helst av de båda stånden. Men som de fleste riddare, emedan deras förmögenhet smultit ihop under inbördeskrigen, icke vågade intaga sina platser på de för ståndet reserverade 14 bänkarna vid de offentliga föreställningarna av fruktan för det av lagen angående teatrar bestämda straffet, stadgade han, att sådana ej skulle vara underkastade detta straff, vilka själva eller vilkas fäder en gång ägt för ridderlig värdighet fastställd förmögenhet. Han lät upprätta en förteckning på folket i Rom gata för gata, och på det att de arbetande klasserna ej för spannmålsutdelningarnas skull måtte alltför ofta behöva hindras i sitt arbete, bestämde han, att brödkorten skulle utdelas tre gånger årligen för fyra månader åt gången. Men då han såg, att man önskade åter den gamla ordningen, medgav han, att var och en skulle erhålla sitt månatligen. Valförsamlingarnas forna rättsmyndighet återställde han även, och medan han med mångfaldiga straff sökte hämma röstköp, fördelade han ur sin egen kassa på valdagen ett tusen sestertier åt var och en av sina rotekamrater, medlemmarna av Fabiska och Skaptiska rotarna, för att de ej skulle önska sig något av de sökande. Som han dessutom ansåg det vara av stor vikt att behålla folket rent och obesmittat från beblandelse med utlänningar och trälar, utdelade han ytterst sparsamt romersk medborgarrätt och begränsade skarpt rätten att frigiva trälar. Då Tiberius en gång i detta ärende lade sig ut hos honom för en av sina grekiska skyddslingar, skrev han till svar, att han

endast under det villkoret skulle förlåna greken medborgarrätt, om denne personligen övertygade honom om rättmätigheten av sin ansökan. Livia sökte en gång utverka samma rätt för någon tributpliktig galler(furste); han vägrade då att förlåna medborgarrätt, men erbjöd honom skattefrihet, varvid han försäkrade, att han hellre ville låta skattkammaren göra en liten förlust än tillåta, att den romerska medborgarrättens anseende nedsattes.

Ej nöjd med att hava lagt många hinder i vägen för slavars frigivande och ännu flera för deras vinnande av fullständig och oinskränkt frihet, i det att han utfärdat de noggrannaste föreskrifter angående antalet av, vilkoren för och åtskillnaden mellan dem som finge frigivas, tillfogade han ytterligare den inskränkningen, att ingen träl, som suttit fängslad eller som undergått tortyr, finge genom något slag av frigivning ernå medborgarrätt.

Han bemödade sig även om att återinföra gammalromersk klädedräkt, och när han en gång vid en folkförsamling såg en stor mängd av de närvarande klädda i mörka och dåliga mantlar, utropade han harmset: Se där

»Roms världsrådande folk, det togabärande släktet!»

(Rydbergs övers.)

och gav edilerna i uppdrag att tillse, att dädanefters ingen finge uppehålla sig på forum eller på cirkus* utan att hava avlagt manteln och klätt sig i toga.

FYRTIOFÖRSTA KAPITLET.

Frikostighet utövade han ofta vid lägliga tillfällen mot alla stånd. Sedan han i sitt triumftåg efter segern över

* Enl. läsarten *circove*.

Egypten hade fört de Ptolemeiska konungarnes skatter till Rom, kom där så mycket pengar i omlopp, att räntefoten sjönk och egendomarna stego ganska betydligt i värde. Så ofta som det sedermera fanns överflöd på pengar genom försäljning av konfiskerat gods, utlånade han dem räntefritt på viss bestämd tid åt sådana, som kunde ställa dubbel säkerhet.

Förmögenhetsminimum för att kunna väljas till senaten höjde han från åttahundratusen sestertier till tolvhundra-tusen, men fyllde själv i summan åt dem, som ej ägde så mycket. Han spenderade titt och ofta pengar på folket, men nästan alltid med olika belopp: än fyra-, än trehundra, ibland blott tvåhundrafemtio sestertier per man, och därvid förbigick han ej ens minderåriga barn, ehuru desse annars först från och med det elfte året brukat komma i åtnjutande därav. Under tider av knapp livsmedelstillgång lät han även tilldela varje man spannmål, ofta till mycket lågt pris, stundom för intet samt fördubbla anvisningarna på penninghjälp.

FYRTIOANDRA KAPITLET.

Men som bevis på att han med sin frikostighet snarare avsåg folkets nytta än dess gunst, kunna de stränga ord tjäna, med vilka han en gång tillrättavisade detsamma, då det klagade över bristen och det dyra priset på vin: »Min måg Agrippa har genom flera vattenledningar tillräckligt sørjt för att ingen behöver lida törst.» En annan gång, då folket avfordrade honom en penningutdelning, som han verkligen lovat det, gav han till svar, att han var en ordhållig man; men vid ett annat tillfälle, då man poc-kade på en gåva, som han icke hade utfäst sig att giva,

förehöll han dem i en officiell skrivelse det simpla och oförskämda i deras beteende och bedyrade, att han nu ej skulle giva något, ehuru han förut haft den avsikten. Då han fått veta, att många slavar med anledning av en förestående penningutdelning blivit frigivna och införda i medborgarlistorna, tillkännagav han med samma orubbliga allvar, att *de* ej skulle erhålla något, åt vilka han ingenting lovat (d. v. s. de frigivne); samtidigt gav han de övriga mindre än han hade utlovat, på det att den bestämda summan skulle räcka. En gång vid en svår missväxt, för vilken det ej var lätt att finna bot, lät han ur Rom utvisa alla unga till salu varande slavar, även sådana som tillhörde fäktnästare för gladiatorer samt alla främlingar med undantag av läkare och lärare, vidare en del i tjänst varande slavar; och när slutligen spannmålsmarknaden förbättrades, gjorde han en ansats, säger han i sina memoarer, att för alltid avskaffa statens spannmålsutdelningar, emedan man i förlitande på dessa upphörde att odla jorden; men han hade ej fullföljt denna föresats, emedan han var säker på att traktandet efter folkgunst skulle förr eller senare efter hans död åter införa det gamla missbruket. Därför jämkade han sedermera saken så, att han tog lika stor hänsyn till jordbrukarne och köpmännen som till stadsbefolkningen.

FYRTIOTREDJE KAPITLET.

I de skådespel, som han gav för folket, överträffade han alla förutvarande både i avseende på antal, omväxling och prakt. Han berättar själv, att han för egen räkning anställt fyra spel och tjugotre för andra överhetspersoner, som antingen voro frånvarande eller ej hade råd därtill.

Stundom gav han sådana även i skilda kvarter av staden och på flera teatrar med skådespelare av alla slags tungomål. Fäktarspel gav han icke blott på forum och amfiteatern, utan även i cirkus och inom den inhägnade platsen för valförsamlingar på marsfältet (»Septa»); ibland lät han det stanna vid en gladiatorstrid med vilda djur. Även atletstrider förekommo på marsfältet, sedan han där lätit uppföra väldiga läktare av trä; desslikes en sjödrabbning i en i närheten av Tibern grävd större damm, där Caesarernas park nu ligger. På sådana dagar utkommen-derade han vaktpatruller i staden, för att denna ej skulle vara utsatt för kringstrykare av alla slag, då så få medborgare stannade hemma. Han lät kappkörare, snabblop-are och djurtämjare uppträda på cirkus; härtill tog han ofta unga män ur de förnämsta adelstamiljerna. Han lät även en utvald skara yngre och äldre gossar ganska ofta utföra den trojanska vapenleken, emedan han ansåg det för en uråldrig och vacker sed, att adliga ungdomar på så sätt ådagalade sina goda anlag. Åt Nonius Asprenas, som vid ett dylikt festspel skadat sig genom ett fall, skänkte Augustus en gyllene halskedja samt gav honom rättig-ten att för sig och sina efterkommande bära tillnamnet Torquatus (= belönad med halskedja). Han upphörde dock snart med detta slags lekar, sedan vältalaren Asinius Pollio i senaten bittert och harmset beklagat sig över att hans sonson Æserninus likaledes genom ett fall hade brutit ett ben.

Vid de sceniska föreställningarna och gladiatorsspelen lät han även stundom romerska riddare uppträda, men det var, innan det genom ett senatsbeslut blev förbjudet. Sedan dess lät han endast Lycius, en yngling av aktad fam-lij, uppträda offentligt, och det blott för att visa honom för folket, emedan han var mindre än två fot lång och icke vägde mer än sjutton skålpund (= 8,5 kg.), men

hade en ofantligt stark stämna. Det var på en sådan skådespelsdag, som han lät föra parthernas gisslan, vilken då först anlant till Rom, tvärs över arenan till beskådande och lät placera dem på andra bänkraden ovanför sin egen plats. Så ofta som något ovanligt eller märkvärdigt hade ankommit till Rom, plögade han på något för tillfället utsett ställe erbjuda det till offentligt beskådande, även på andra tider än de vanliga skådespelsdagarna. Så t. ex. fick man en gång se en noshörning på »Septa», en annan gång en tiger på teatern, vidare en femtio alnar (= 22 mtr) lång orm på forum. Vid en till följd av ett löfte givnen cirkusfest måste han på grund av en iråkad sjukdom anföra gudabildernas procession liggande i en bärstol; en annan gång hände det vid början av de fäktarspel, med vilka han firade Marcellusteaterns invigning, att hans ämbetsstol lossnade i fogningarna, så att han själv föll baklänges. När folket vid ett gladiatorspel, som hans sonsöner gåvo, greps av fruktan för att åskådareläktarna skulle störta samman, och då det med inga medel kunde fås att sitta stilla och lugna sig, lämnade han sin plats och gick och satte sig på det ställe, där faran ansågs mest hotande.

FYRTIOFJÄRDE KAPITLET.

Han rättade och bragte ordning i oredan och självsvaldet bland skådespelspubliken, därtill föranledd genom den skymf, en senator en gång blev utsatt för, då vid de mycket besökta spelen i Puteoli ingen i den talrika åskådarekretsen hade velat bereda plats för honom. Han lät därför utfärda ett senatsbeslut av innehåll, att överallt, där ett offentligt skådespel skulle ges, skulle alltid första bänkraden reserveras för senatorerna. För i Rom varande sän-

debud från fria och förbundna folk utfärdade han den förordning, att de ej finge sitta på senatorsbänkarna, emedan han erfarit, att personer av de frigivnes klass stundom använts till sådana beskickningar. Han avskilde militären från den övriga publiken. Åt de gifta männen av medelklassen och därunder anvisade han särskilda bänkar; gossar under sjutton år fingo sin egen avdelning och deras pedagoger sin näst därtill; han förordnade även, att inga i kappor klädda individer fingo sitta på parkett. Kvinnorna, som dittills brukat åse fäktarspelen sittande bland de övriga åskådarna, tillät han numera endast att från de övre raderna bevista desamma. Blott de vestaliska jungfrurna gav han en särskild plats på teatern, mitt emot pretorns loge. Men från atletföreställningarna höll han allt kvinnkøn fjärran så strängt, att han vid de fester, han gav såsom överstepräst, uppsköt en boxningskamp, som folket fordrade, till följande dags morgon med det påbud, att kvinnor först efter kl. 10 fingo komma till teatern.

FYRTIOFEMTE KAPITLET.

Själv plögade han vanligtvis åse cirkusspelen från de övre våningarna i sina vänners eller frigivnes hus; stundom sittande i den kejsrerliga logen, och i så fall tillsammans med maka och barn. Ofta var han flera timmar, stundom hela dagar frånvarande från en föreställning, men i så fall bad han alltid om ursäkt och anbefalldes lämpliga personer att i hans ställe fungera såsom tillsyningsmän. Men så ofta som han var tillstädes, sysselsatte han sig aldrig med annat, vare sig för att undvika (att drabbas av) det tadel, för vilket, enligt vad han mindes, hans fader Cæsar ofta varit utsatt, därför att han under föreställningen bru-

kade sysselsätta sig med att läsa eller besvara brev och ansökningar eller också emedan han (Augustus) fann lust och nöje i skådespel, något som han förövrigt aldrig stack under stol med, utan tvärt om ofta helt uppriktigt tillstod. Därför gav han ofta ur egen kassa rikliga skänker och belöningar även vid sådana fäktar- och skådespel, som belönades av andra; och aldrig bevisade han någon grekisk tävlingskamp utan att hedersamt belöna var och en av de uppträdande enligt förtjänst. Allra största intresset hyste han för boxare, särskilt latinska, och inte blott för de vanliga professionella, vilka han även brukade låta tävla med de grekiska, utan även för de mera amatörmässiga sammanlutningarna av boxare i staden, vilka planlöst och utan träning slogos på de trånga gatorna. Kort sagt, han bevärdigade med sitt intresse alla som på något sätt genom sina talanger bidrogo till allmänhetens förlustelse. Han bekräftade och utvidgade atletskråets privilegier. Han förbjöd gladiatorstrider på liv och död. Han fråntog ämbetsmän den rättighet de förut lagligen ägt att när och var som helst bestraffa skådespelare, och lät dem endast utöva den vid spelen och på teatern. Men icke desto mindre krävde han alltid mycket strängt, att atleterna och gladiatorerna ordentligt utförde sina tävlingar och strider. Skådespelarnes självsvald höll han inom snäva skrankor. Så t. ex. lät han premiäraktören Stefano, som, enligt vad Augustus fått veta, hade låtit en till gosse utklädd ung fru med kortklippt hår betjäna sig vid bordet, slita spö på tre teatrar, varefter han förviste honom från Rom; ballettdansören Hylas lät han på anmälan av pretorn offentligen piska i stora salen i sitt hus, ja, Pylades förviste han ej blott från Rom, utan från hela Italien, emedan han pekade finger åt en åskådare, som utvisade honom, och därigenom gjort denne till föremål för allmän uppmärksamhet.

FVRTIOSJÄTTE KAPITLET.

Sedan han sålunda ordnat (förhållandena i) staden och dess angelägenheter, befolkade han Italien genom att grunda kolonier till ett antal av tjugoåtta, till vilka han vid flera tillfällen donerade offentliga byggnadsverk och anslog tullinkomster, ja, han gav dem till en viss grad så att säga lika rättigheter och likställde dem i värdighet med Rom självt genom att uttänka ett slags valsätt, enligt vilket rådmännen i var sin stad samlade rösterna för val till statsämbetsmännen i huvudstaden och sedan skickade dem förseglade till Rom vid tiden för valen därstädes. Och på det att dessa kolonier även skulle få ett slags adel såväl som menighetens avkomma förökas, utdelade han å ena sidan riddarvärdighet åt dem, som sökte officersanställning med rekommendation var och en från sitt samhälle, samt utdelade å andra sidan under sina inspektionsresor i provinserna ett tusen sestertier åt varje familjefader för varje barn, som han uppvisade för honom, och som av honom godkändes.

FVRTIOSJUNDE KAPITLET.

Han övertog själv styrelsen över de mera betydande provinserna, vilka det var både svårt och osäkert att behärska med överhetspersoner, som årligen växlade; de övriga anförtrodde han åt prokonsuler efter lottdragning; dock turade han understundom om även med dessa, och han besökte ofta själv de flesta provinser av bägge slagen. Några av städerna, som stodo i förbundsförhållande till Rom, men som genom tygellöshet rusade i fördärvet, berövade han

deras fri- och rättigheter; andra, som nedtyngdes av stora skulder, beredde han lättnad, och dem, som förstörts av jordbävning, återuppbyggde han; sådana åter, som kunde åberopa sig på att hava gjort romerska folket några tjänster, förlänade han antingen latinsk rätt eller rent av romersk medborgarrätt. Utom Afrika och Sardinien finns det mig veterligen ingen provins, som han ej besökt. Även till dem ämnade han att fara över från Sicilien efter Sextus Pompejus' besegrande, men hindrades därifrån av långvariga och våldsamma stormar, och sedermera yppade sig varken något tillfälle eller någon anledning till en sådan resa.

FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

Vad de riken beträffar, som han med krigets rätt bemäktigade sig, så antingen gav han dem, på få undantag när, tillbaka till deras forne innehavare eller tilldelade dem åt (helt andra, för landet) främmande furstar. Med Rom förbundne härskare sökte han inbördes förena genom ömsesidiga föreningsband, varför han alltid var synnerligen ivrig att få till stånd förbindelser mellan dem av släktskap eller vänskap; ja, de lågo alla hans hjärta lika nära, som om de varit lemmar och delar av rikskroppen. Han plägade även tillsätta guvernörer för minderåriga eller förståndssvaga furstar, till dess de blivit myndiga eller återfått förståndet, och ganska många furstesöner lät han få både uppfostran och undervisning tillsammans med sina egna barn.

FYRTIONIONDE KAPITLET.

Vad krigsstyrkan angår, så fördelade han legionerna och hjälptrupperna på provinserna; en flottavdelning förlade han i Misenum och en annan i Ravenna, den förra till skydd för Tyrrhenska, den senare för Adriatiska havet. Det öriga vapenföra manskapet använde han dels till bevakning i huvudstaden, dels som egen livvakt, i stället avskedade han såväl kalagurritanernas kår, vilken ända till Antonius' besegrande, som germanernas, vilken ända till Varus' nederlag omgivit honom som drabanter. Dock tillät han aldrig mer än tre kohorter (bataljoner) att ligga i Rom och aldrig i ståndläger; de övriga brukade han förlägga i vinter- och sommarläger till de nästgränsande städerna. Men för alla militärer, var de än vistades, fastställde han en viss norm med hänsyn till tjänstetid och belöningar, i det han allt efter var och ens grad bestämde både tjänstetidens längd och förmånerna efter erhållet avsked, på det att de varken genom alltför lång tjänstetid eller genom armod skulle kunna frestas till omstörtningar. Och på det att man alltid och utan svårighet måtte kunna bestrida kostnaden för deras underhåll och belöningar, inrättade han en krigskassa, till vilken nya skatter anslogos.

För att han snabbare och under hand skulle kunna få besked och meddelande om vad som tilldrog sig i varje provins, utposterades på militärvägarna med passande avstånd från varandra först unga ilbud, men sedermera inrättades diligensturer, vilket han fann vara bekvämare, emedan han då, om det behövdes, även kunde utfråga just dem, som från ort och ställe framförde depescherna.

FEMTIONDE KAPITLET.

Såsom sigill under offentliga handlingar, petitioner och brev använde han till en början en sfinx, sedermera Alexander den stores bild, men till sist sin egen, graverad av Dioscurides; det var det sistnämnda, som även de följande kejsarne fortfarande begagnade. På alla sina brev utsatte han noggrant även den timme på dagen, ja, t. o. m. på natten, då de blivit avsända.

FEMTIOFÖRSTA KAPITLET.

På hans mildhet och helt borgerliga gemytlighet (eller folklighet) finns det många slående exempel. För att ej uppräkna alla de många av motpartiet, som han icke blott förlät och fullständigt benådade, utan även tillät innehåva de högsta statsämbeten, vill jag blott omnämna Junius Novatus och Cassius Patavinus, två plebejer, vilka han endast bestraffade, den ene med böter, den andre med en kort landsflykt; och dock hade den förre i den unge Agrippas namn offentliggjort ett för Augustus högst sårande brev, och den senare hade mitt under ett talrikt besökt gille högt yttrat, att han varken saknade lust eller mod att stöta ned Augustus. Då man vid en rannsaking bland andra brott framför allt tillvitade en viss Ælius Ælianus från Cordova, att han brukade tala illa om Augustus, vände sig denne med alla yttre tecken till retlighet mot anklagaren och sade: »Jag skulle önska, att du kunde bevisa denna anklagelse; jag skulle då låta Ælianus få höra, att även jag har en tunga; ty jag kan säga ännu värre saker om honom.» Och därmed lät han hela

undersökningen för alltid förfalla. Till Tiberius, som i ett brev i ganska häftiga ordalag beklagade sig hos honom över samma sak, skrev han till svar: »Min käre Tiberius, låt dig icke av din ungdom förledas att känna alltför livlig harm över att det finns folk, som tala illa om mig; det är oss nog, om vi veta, att ingen kan göra oss något ont.»

FEMTIOANDRA KAPITLET.

Ehuru han visste, att man plägade uppbygga tempel för att ära t. o. m. prokonsuler (provinsståthållare), så ville han ej mottaga denna utmärkelse i någon provins annat än i sitt och gudinnan Romas namn gemensamt; i huvudstaden däremot avböjde han envist varje sådan hedersbevisning; ja, han lät t. o. m. smälta ned alla de silverstatyer, som man förut rest till hans ära, och anskaffade för de pengar, som myntades av dem, gyllene trefotskäril åt den palatinske Apollo. Diktaturen, som folket envisades med att vilja påtruga honom, undanbad han sig på sina knän och med blottat bröst, i det han kastade tillbaka togan från sina skuldror.

FEMTIOTREDJE KAPITLET.

Titeln »dominus» (herre, härskare, Hans Nåd) visade han alltid med avsky ifrån sig såsom en smädelse och ett skymford. Då det i en fars på en teater, där han befann sig bland åskådarna, yttrades: »Ack, den rättvise och milde härskaren!» och därvid alla de närvarande, liksom

om uttrycket varit fällt om honom, klappade i händerna till tecken på instämmande, så icke blott nedtystade han genast detta cpassande smicker genom minspel och åtbörder, utan han klandrade det även i en sträng offentlig handskrivelse följande dag. Han tålde därefter ej att vare sig på skämt eller allvar kallas för »dominus» ens av sina barn eller barnbarn, ja, han förbjöd dem även att sinsemellan använda dylikt smickrande tilltal. Han var mycket noga med att ej i onödan fara från eller till Rom eller någon landsortsstad annat än om aftonen eller om natten, för att ej besvära någon med uppvaktningar. Då han var konsul, uppträdde han mestadels till fots på offentliga platser; när han icke var konsul, färdades han ofta i en öppen bärstol. De morgnar, då det var allmän mottagning, lämnade han även tillträde åt personer ur det lägre folket och upptog så vänligt de tillstädeskomnes önskemål, att han t. ex. en gång skämtsamt förebrådde en person, att denne räckte honom sin böneskrift med lika stor försiktighet, som om han givit en penning åt en elefant. De dagar, då senaten sammanträdde, hälsade han på var och en av senatorerna, först sedan de kommit in i salen samt utan att de behövde resa sig upp och utan att någon behövde tillviska honom deras namn. Även när han gick, tog han likaledes avsked av dem, medan de sutto på sina platser. Till många familjer stod han i ömsesidigt umgängesförhållande, och han upphörde först på äldre dagar att infinna sig vid umgängesvännernas familjefester, sedan han en gång blivit hårt ansatt i trängseln vid ett förlovningskalas. En senator, Gallus Cerrinius, som just icke hörde till hans närmaste vänkrets, hade på grund av plötsligt iråkad blindhet fattat det beslutet att svälta ihjäl. Augustus besökte honom då och lyckades genom sina tröstegrunder försona honom med livet.

FEMTIOFJÄRDE KAPITLET.

När han en gång talade i senaten, fällde någon uttrycket: »Det där fattade jag inte» och en annan: »Jag skulle uppträda emot dig, om jag hade anledning därtill.» Flera gånger, då han i vredesmod rusade ut ur rådsalen på grund av de tvistandes måttlösa ordväxlingar, lät man honom förstå, att senatorerna väl borde få resonnera om statsangelägenheterna. Vid ett senatorsval, då varje medlem av senaten skulle välja en ämbetsbroder, röstade Antistius Labeo på Marcus Lepidus, Augustus' forne fiende och för tillfället i landsflykt, och då Augustus frågade om det icke fanns andra, som vore värdigare, svarade Labeo: »Var och en har sin smak.» Dock lände en dylik frimodighet eller ett sådant trots aldrig till förfång för någon.

FEMTIOFEMTE KAPITLET.

Till och med de äreröriga pamfletter, som i senaten spriddes om honom, upprörde honom ej särdeles, ej heller gjorde han sig mycket omak för att vederlägga dem. Utan att efterspana författarna stadgade han blott, att man hädanefter skulle inskrida mot sådana, som under antaget namn (anonymt) offentliggjorde nidskrifter eller nidvisor mot vem det vara månne.

FEMTIOSJÄTTE KAPITLET.

Retad av några personers förargliga och oförskämda gäckerier, gav han svar på tal i en officiell skrivelse (=

ett edikt). Dock motsatte han sig varje beslut av senaten angående inskränkning i den ofta missbrukade yttrandefriheten i testamenten. Alltid när han deltog i valen av stats- ämbetsmän, gick han med de av honom föreslagna kandidaterna omkring till valmännen och bad enligt övlig sed om deras röster och röstade även själv i den krets han tillhörde, alldeles som en man av folket. Såsom vittne inför rätta fann han sig med största jämnmod både i att förhöras och i att vederläggas. Hans forum blev trängre än han avsett, emedan han ej vågade expropria de närmast liggande husen från deras ägare. Han rekommenderade aldrig sina söner hos folket utan att tillägga: »om de förtjäna det», och han beklagade sig mycket häftigt över att alla åskådarna på teatern en gång, då hans söner ännu voro barn, rest sig upp för att hedra dem och stående klappat i händerna åt dem. Han önskade visserligen, att hans personliga vänner skulle vara stora och mäktiga i staten, men blott under det villkor, att de voro likställda med övriga medborgare inför lag och rätt. Då en honom mycket närstående person, Asprenas Nonius, inför rätta stod till svars för ett giftmord, för vilket han åtalats av Casius Severus, bad han senaten om råd, hur han därvid borde förhålla sig. Han hyste nämligen en viss farhåga, sade han, att, om han såsom försvarsadvokat bistode den tilltalade, det skulle se ut, som om han ville rycka denne undan lagens arm; vore han däremot frånvarande, skulle det tydas, som om han sveke sin vän och dömde honom i förväg. I enlighet med en enhälligt uttalad mening, satt han några timmar på vittnenas och försvarsadvokaternas bänk, dock utan att yttra något, ej ens det sedvanliga vittnesmålet till den anklagades förmån. Han bistod även sina klienter inför rätta, t. ex. en viss Scutarius, som förut såsom i reserven kvarstående veteran tjänat under honom, och vilken nu stod anklagad för (misshandel och) äre-

kränkning. Bland massan av anklagade ryckte han blott en enda undan lagens straff och detta endast därigenom, att han medelst enträgna böner förmådde åklagaren att i sittande rätt återtaga sin stämning. Den skyldige var Castricius, som för honom yppat Murenas sammansvärjning.

FEMTIOSJUNDE KAPITLET.

Huru omtyckt han skulle bli genom dessa vinnande egenskaper, är lätt att inse. Jag förbigår senatsbesluten till hans förmån, emedan dessa kunna synas dikterade av nödtvång eller av skygg fruktan. De romerska riddarne firade alltid självmant och mangrant hans födelsedag två dagar i rad. Varje år kastade alla stånden på grund av ett heligt löfte för hans välgång en penning i Curtius brunn; likaledes förärade de honom, även då han var frånvarande, nyårsgåvor på Kapitolium, för vilkas belopp han brukade köpa dyrbara gudabilder, som han sedan lät uppställa i de skilda kvarteren, såsom Apollos på Sandalgatan, Jupiters på Sorgspelsgatan m. fl. Till återuppbyggande av hans genom en eldsvåda nedbrunna hus på Palatinen, samman-sköto veteraner, tjänstemannaskrän och gemene man i staden såväl som en och annan bland de övriga folkklasserna frivilligt, var och en efter förmåga, penningbidrag; men han mottog blott en liten del av den ausenliga summan och uppbar icke av någon mer än en denar. När han återvände från en provins, följde man honom icke blott under uttalande av välgångsönsknningar, utan man sjöng därvid även sånger till hans ära. Man iakttog även noga, att inga dödsstraffingo verkställas, när han intågade i huvudstaden.

FEMTIOÅTTONDE KAPITLET.

Hela folket ägnade honom såsom hyllningsgård till nannet fäderneslandets fäder med en lika oförmodad som stor enhällighet. Först kommo plebejerna, som skickade en deputation till Antium, och som, när han vägrade att mottaga denna hedersbevisning, sedan vid hans inträde på teatern i Rom, uppvaktade honom genom en talrikt församlad och lagerkransad skara. Strax därefter följde senaten i sin sessionssal folkets exempel, men ej genom dekret, ej heller genom acklamation, utan genom Valerius Messala såsom taleman. Denne yttrade på allas vägnar följande: »Lycka och välgång, Cæsar Augustus, ske dig och ditt hus! Ty i och med denna önskan tro vi oss tillförsäkra vår stat en stadigvarande lycka och en glädje full framtid för denna stad; senaten i överensstämmelse med romerska folket hälsar dig, Fäderneslandets Fader.» — Med tårfulla ögon svarade Augustus i följande ordalag — vilka jag nu, liksom förut Messalas, ordagrant anför: »Sedan jag, vördade fäder, sett alla mina önskningar uppfyllda, vad återstår mig väl att utbedja mig av de odödlige gudarna, annat än att det må förunnas mig att få behålla denna eder samstämmiga sympati till min levnads slut?»

FEMTIONIONDE KAPITLET.

Åt läkaren Antonius Musa, genom vars hjälp han blivit återställd från en farlig sjukdom, reste man för frivilliga bidrag en staty bredvid Åskulapius' bildstod. Några familjefäder ålade i sitt testamente arvingarna att föra offerdjur till Kapitolium med utsatt tillkännagivande av anled-

ningen, nämligen att å deras vägnar med offer tacka gudarna därför att dessa uppfyllt deras önskan, att Augustus skulle få överleva dem. Några av Italiens städer betraktade den dag, då Augustus för första gången besökt dem, såsom nyårsdag. Ganska många provinser uppförde tempel och altaren till hans ära och inrättade även i nästan alla städer festspel att hållas vart femte år.

SEXTIONDE KAPITLET.

Vänskapligt sinnade och förbundna konungar hava icke blott var och en i sitt rike byggt städer, som efter hans förnamn heta Cæsarea, utan de hava även allesamman bestämt sig för att på gemensam bekostnad fullborda den redan för länge sedan påbörjade byggnaden av den olympiske Jupiters tempel i Athen samt att helga detta åt Augustus' skyddsande (fylgja). Ofra reste de från sina stater för att icke blott i Rom, utan även när han reste i provinserna, dagligen uppvakta honom såsom vanliga klienter, varvid de voro klädda i romersk borgardräkt och utan några tecken på sin kungliga värdighet.

SEXTIOFÖRSTA KAPITLET.

Sedan jag i det föregående framställt hans egenskaper såsom fältherre och ämbetsman samt såsom styresman både i fred och krig över den världshärskande romarstaten, ämnar jag nu tala om hans enskilda och husliga liv, samt om hurudant hans uppträdande och vilket hans öde varit i hans hem och inom familjen från hans ungdom till hans dödsdag.

Sin moder förlorade han, då han första gången var konsul; systemen Oktavia dog i sin ålders femtiofjärde år. Liksom han under deras levnad visat dem båda den mest förekommande uppmärksamhet, så tilldelade han dem efter döden de största hedersbevisningar.

SEXTIOANDRA KAPITLET.

Såsom ung hade han varit förlovad med en dotter till P. Servilius Isauricus, men då han efter första oenigheten med Antonius blivit försonad med denne, hemförde han enligt de båda stridande partiernas önskan, att de båda anförarnes vänskapsförbund skulle beseglas med ett släktskapsförbund, såsom maka Antonius' knappast giftasvuxna styvdotter Claudia, som var Fulvias dotter med P. Clodius. Då han emellertid snart nog råkade i oenighet med sin svärmor Fulvia, skickade han Claudia tillbaka (till hennes hem), innan han ännu gjort sina äktenskapliga rättigheter gällande gent emot henne. Strax därpå tog han till hustru Scribonia, vilken förut varit gift två gånger med f. d. konsul, och som även hade barn med en av dem. Även från henne lät han skilja sig, emedan han, som han själv säger, blivit led vid hennes dåliga lynne,* och enleverade genast Tiberius Neros hustru, Livia Drusilla, ehuru hon var havande. Henne älskade han troget och aktade henne högt ända till sin död.

SEXTIOTREDJE KAPITLET.

Med Scribonia hade han dottern Julia, men med Livia hade han inga barn, hur livligt han än önskade det. Ett

* Jämför kap. 69.

foster, som hon en tid bar, kom för tidigt till världen. Julia gifte han först bort med Marcellus, som var son till hans syster Octavia, och som knappt trampat ut barnskorna, sedan, när denne dog, med M. Agrippa, i det att Augustus bad sin syster att åt honom avstå sin måg. Agrippa hade nämligen då den ena av Octavias döttrar, Marcella, till hustru och barn med denna. Då även Agrippa dog, såg han sig länge omkring efter lämpliga gitermålskandidater, till och med inom riddarståndet, valde slutligen sin styvson Tiberius och tvang honom att skilja sig vid sin hustru (Vipsania), med vilken han redan hade barn, och som därtill befann sig i välsignat tillstånd. Marcus Antonius säger i ett av sina brev, att han först hade förlovat Julia med hans son Antonius, därpå med geternas konung Cotys samt atthan samtidigt för sig själv hade begärt konungens dotter till äkta.

SEXTIOFJÄRDE KAPITLET.

I Agrippas och den äldre Julias äktenskap föddes åt honom tre dottersöner, Gajus, Lucius och Agrippa, samt två dotterdöttrar, den yngre Julia och Agrippina. Julia gifte han bort med L. Paulus, en censorsson, och Agrippina med Germanicus, sin systers dotterson. Gajus och Lucius adopterade han, sedan han i deras hem köpt dem av deras fader Agrippa genom ett skenköp enligt gängsed; och lät dem ännu helt unga träda i statstjänst och, sedan de blivit designerade till konsul, resa omkring i provinserna och till de olika häravdelningarna. Sin dotter och sina dotterdöttrar uppfostrade han så enkelt, att de t. o. m. fingo vänja sig att spinna och väva ull; och så strängt, att de ej fingo säga eller göra något, som ej tälde

vittnen och kunde införas i familjens dagbok. Han förbjöd dem så strängt allt umgänge med utomstående, att han en gång i brev förebrådde L. Vinicius, en förnäm ung man med gott anseende, att denne visat brist på takt genom att komma och besöka hans dotter i Bajæ. Sina dottersöner lärde han mestadels själv att läsa och skriva (förkortningsskrift, stenografera) samt andra elementära kunskaper. Allra mest vinnlade han sig, att de skulle kunna efterlikna hans handstil. Så ofta som de åto middag hos honom, sutto de alltid till höger om honom på samma soffa, och aldrig företog han en resa, utan att de antingen åkte förut eller redo på var sin sida om honom.

SEXTIOFEMTE KAPITLET.

Men just som han bäst gladdde sig åt och förtröstade på det uppväxande släktet och den goda ordningen och tukten i sitt hus, svek honom lyckan. De båda Juliorna, dottern och dotterdottern, vilka genom alla möjliga utsvävningar satt fläck på sitt rykte, förviste han från Rom. Gajus och Lucius förlorade han båda inom loppet av ett och ett halvt år, Gajus dog i Lykien, Lucius i Massilia (Marseille). Den tredje dottersonen, Agrippa, jämte styvsonen Tiberius adopterade han på forum inför representanter för de trettio kuriorna. Av dessa försköt han inom kort Agrippa för hans gemena och vilda lynne och förviste honom till Surrentum.

Men han fördrog med större undergivenhet de sinas död än deras vanära. Förlusten av Gajus och Lucius tog han jämförelsevis lugnt, men om sin dotters uppförande underrättade han senaten genom en skrivelse, som han lät kvestorn uppläsa i hans frånvaro, samt undvek länge av

blygsel umgänge med människor, ja, han funderade på att låta henne plikta med livets förlust. Säkert är, att då vid samma tid en av Julias förtrogna, en frigiven kvinna vid namn Febe, genom hängning gjort slut på sitt liv, sade han, att han hellre velat vara fader till Febe (än till Julia). Han förbjöd sin förvista dotter allt bruk av vin såväl som alla livets finare bekvämligheter och han tillät icke att hon, utan hans tillstånd, mottog besök av någon vare sig fri eller träl; sitt tillstånd gav han blott under det villkor, att man först underrättade honom om den besökandes ålder, växt och ansiktsfärg, ja, till och med om hans födelsefläckar eller ärr. Först efter fem år lät han överföra henne från ön, där hon vistats, till fastlandet och åtnjuta en något mildare behandling. Men till att fullständigt återupptaga henne kunde han icke förmås genom några böner; och då romerska medborgare ofta både honom därom, ja, envist påyrkade det, svarade han dem en gång offentligt, att han önskade dem sådana döttrar och sådana hustrur. Det barn, som hans dotterdotter Julia födde efter sin förvisning, vägrade han att erkänna och uppfostra. Agrippa, som ingalunda blev fogligare, utan dag för dag oregerligare, lät han överflytta till en ö (Planasia), och höll honom dessutom under militärbevakning. Han förordnade även genom ett senatsbeslut, att han för beständigt skulle hållas fängslad på samma ställe, och så ofta någon nämnde Agrippa eller någon av de båda [Juliorna vid namn, brukade han sucka djupt och läsa upp (den homeriska) versen:

»Bättre det varit att gift förbli och att omkomma barnlös!»
och han kallade dem aldrig annat än sina tre varbölder och sina tre kräftsår.

SEXTIOSJÄTTE KAPITLET.

Han var visserligen försiktig vid knytdandet av vänskapsförbindelser, men en gång knutna, fasthöll han orubbligt vid dem och förstod därvid icke blott att på lämpligt sätt belöna var och ens goda egenskaper och förtjänster, utan han visade även fördragsamhet mot deras fel och förseelser, blott de ej voro alltför stora. Man torde nämligen knappast bland hela raden av hans vänner kunna finna några, som fallit i onåd, med undantag av Salvidienus Rufus och Cornelius Gallus, vilka båda han upphöjt från den lägsta samhällsställning, den förre ända till konsulatet, den senare till ståthållarskapet över Egypten. Över den förstnämnde av dessa, som förehade stämplingar, lät han senaten fälla dom; den senare, som visat sig otacksam och illvillig mot honom, vägrade han tillträde till sitt palats och rätt att vistas i de kejsrerliga provinserna. Men sedan Gallus genom angivares anklagelser och senatens dom drivits till att begå självmord, prisade Augustus visserligen den hängivenhet mot honom själv, som de personer ådagalagt, vilka så livligt visat sitt tjänstenit, men han fällde även tårar och beklagade sig över sin hårda lott att mot sin vilja nödgas förfara strängt mot vänner. Hans övriga vänner åtnjöto alla ända till sin död såsom de förnämste, var och en inom sitt stånd, stort anseende genom maktställning och rikedom, ehuru de mången gång gåvo honom anledning till missnöje. Så t. ex. hade han någon gång, för att ej nämna flera, anledning att beklaga sig såväl över M. Agrippas snarstuckenhet som Mæcenas' brist på tystlåtenhet. Den förre lämnade nämligen, då han tyckte sig finna, att han på grund av köld från Augustus' sida var tillbakasatt för Marcellus, alla regeringsbestyr och begav sig till Mytilene; den senare hade för sin hustru

Terentia förrätt hemligheten, att Murenas sammansvärjning var upptäckt.

Han fordrade även själv i sin tur av sina vänner en motsvarande välvilja såväl under livet som vid döden. Ty ehuru han ingalunda eftertraktade arv genom testamente — han nedlät sig nämligen aldrig till att mottaga något legat av en obekant person — lade han dock en alldeles särskild vikt vid de omdömen, som hans vänner uttalade om honom i sin yttersta vilja, varvid han lika litet stack under stol med sin ledsnad, om någon alltför snävt eller utan några hedrande ord ihågkommit honom, som med sin glädje, om någon visat sig tacksam och vänfast. Legat eller arvslotter, som föräldrar, vilka de än voro, testamenterade till honom, plögade han antingen genast avträda till deras barn eller, om dessa ännu voro omyndiga, återställa arvet till dem med ränta den dag, då de myndigförklarades, om det var söner, eller på bröllopsdagen, om det var döttrar.

SEXTIOSJUNDE KAPITLET.

Såsom patronus för sina klienter och herre över sina slavar var han lika sträng som human och överseende, och han behandlade synnerligen aktnings- och vänskapsfullt många av sina frigivne, såsom Licinius och Celadus m. fl. Slaven Cosmus, som fällt högst sårande omdömen om honom, nöjde han sig med att till straff låta sätta i stocken. Då han en gång under en spatsertur i sällskap med sin intendent Diomedes plötsligt överraskades av ett framstörtande vildsvin, lämnades han i sticket av den förskräckte tjänaren; men Augustus tillskrev hans beteende hans rädsla snarare än någon ond avsikt och, ehuru han

66 hade löpt ej ringa fara, skämtade han över händelsen, alldenstund intet ont uppsåt förefanns. Men samme Augustus tvang en av sina mest omtyckta frigivne vid namn Polus att taga sig själv avdaga, emedan denne blivit överbepisad om att hava begått äktenskapsbrott med förnämde fruvar. Sin handsekreterare Thallus lät han rådbråka, emedan denne för femhundra denarer hade förrått innehållet i ett brev. Sonen Gajus' guvernör och tjänare, vilka dragit fördel av den unge furstens sjukdom och död för att uppträda despotiskt och vinningslystet i provinsen, lät han kasta i floden med svåra tyngder om halsen.

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

Under sina första ungdomsår ådrog han sig dåligt rykte för åtskilliga vanärande handlingar. Sextus Pompejus kallade honom hånfullt för en bortklemad jungfrupilt; Marcus Antonius beskyllde honom för att genom (prisgivande av sin kropp till) otukt hava köpt sig adoptering av sin mors morbror (= Cæsar). Marcus' broder, Lucius, påstod likaledes, att han, sedan Cæsar först skändat honom, även hade prisgivit sin kropp åt Aulus Hirtius i Spanien för trehundrausen sestertier, samt att han brukade sveda av håret på låren med glödande nötskal, för att det vid återväxten skulle bliva mjukare. Ja, även folket i gemen tolkade en gång vid en teaterföreställning såsom en nedsättande anspelning på honom och applåderade ytterst livligt följande vers, i vilken det sades om en Cybelepräst, som slog på puka:

»Se, hur denne vekling spelar på pukans (eller: styr hela världens) rund med sitt finger!»

SEXTIONIONDE KAPITLET.

Att han utövat otukt med gifta kvinnor, förneka ej ens hans vänner, men de ursäktade honom med att det ej skedde av köttslig lusta, utan av politisk beräkning: han hoppades nämligen att genom hustrurna lättare utforska sina motståndares planer. Utom för det brådskande giftermålet med Livia förebrår honom M. Antonius även för en historia, som han hade med en f. d. konsuls hustru, vilken han mitt för mannens näsa tog med sig från matsalen till sängkammaren, varefter han återvände till bordssällskapet med henne, som då hade blossande röda öron och håret i oordning; vidare för skilsmässan med Scribonia, då hon i tämligen oförtäckta ordalag beklagat sig över hans frillas alltför stora inflytande. Ja, han tillvitar honom även att hava skaffat sig älskarinnor genom vänneras mellanhand, i det att dessa skulle avkläda och besiktiga familjemödrar och vuxna jungfrur, liksom om de voro till salu hos slavhandlaren Toranius. Antonius skriver även till honom i ett förtoligt brev från den tid, då de ännu ej voro oense eller uppenbara fiender: »Vad har förändrat dig (mot mig)? Att jag sover hos drottningen (Kleopatra)? Hon är ju min hustru. Och detta förhållande är ju ej nytt, det började ju för nio år sedan. Sover du kanske endast hos din Drusilla? Jag vill slå vad om att du, när du läser detta brev, redan haft Tertulla eller Terentilla eller Rufilla eller Salvia Titisenia eller allesamman. Vad betyder det, var och hos vem man släcker sin brånad?»

SJUTTONDE KAPITLET.

Det var även mycket tal om ett hemligt bordssällskap, som allmänt kallades tolvgudalaget, i vilket gästerna lära varit utklädda till gudar och gudinnor, och Augustus själv

skall hava föreställt Apollo, något som icke blott Antonius förebrår honom i sina brev, där denne uppräknar gästernas namn med mycket skarpa biamärkningar, utan även en anonym författare i följande allbekanta verser:

»När av sin förman först till bords de fördes och gudar sex och gudinnor sex Mallia skådade där;
när Apollos rol av Cæsar hädande speltes,
och när den nya Olymp frossade nattligt och fräckt,
verkliga gudamakterna då från jorden sig vände,
och från sin gyllene tron Jupiter flyktade själv.»

Denna festmåltid lät desto mer tala om sig, som svår hunger och dyr tid samtidigt rådde i huvudstaden; och man tillropade honom följande dag på gatan, att gudarna ätit upp all brödsäd, och att Cæsar Augustus visserligen var en riktig Apollo, men en bödel-apollo. Under detta tillnamn dyrkades nämligen guden i en viss stadsdel. Man tadelade honom även därför, att han var väl mycket svag för dyrbart husgeråd och korintiska brons saker, samt därför att han var begiven på tärningsspel. Ty vid tiden för proskriptionerna skrev man på hans bildstod: »Min fader sysslade med penningsaker, jag sysslar med brons saker», emedan man trodde, att han låtit uppföra åtskilliga medborgare på proskriptionslistorna blott för att komma över deras korintiska kärll. Sedermera utspriddes under sjökriget vid Sicilien följande epigram:

»Sedan han, tvefallt slagen till sjöss, förlorat sin flotta,
spelar han flitigt tärning, på det han nå'n gång må vinna.»

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Av alla dessa brott eller kanske snarare elaka tillvitelser vederlade han utan svårighet vanryktet för sodomiteri ge-

nom sitt både dåvarande och senare i detta avseende tuktiga leverne. Likaså beskyllningen för praktlystnad, all den stund det är ett faktum, att han efter intagandet av Alexandria ingenting behöll för sig själv av konungens alla skatter utom en murinsk pokal, samt att han strax därpå nedsmälte även de i dagligt bruk använda guldkärren samt och synnerligen. Men förebråelsen att vara svag för det täcka könet lät alltjämt vid honom; även längre fram i livet lär han hava varit mycket pickhågad på unga flickor, som han förskaffade sig från alla möjliga håll, t. o. m. genom sin egen hustrus förmedling. Det utbredda talet om hans hasardspel bekymrade honom ingalunda, utan han spelade fortfarande öppet och synligt för var man för nöjes skull, även på gamla dar, icke blott under december månad, utan även på andra såväl helg- som söckendagar. Detta är också ställt utom allt tvivel genom ett egenhändigt brev från honom till Tiberius, i vilket han säger: »Mitt bordssällskap var det vanliga, fastän denna gång förstärkt genom ankomsten av Vinicius och Silius d. ä. Under måltiden spelade vi gubbar helt gemytligt tärning både i går och i dag. Vi spelade nämligen på det sättet, att den som fick ässor all eller sexor all, skulle lägga i potten en denar för var tärning, och att den, som slog venuskastet, skulle ta hem hela potten.» I ett annat brev åter heter det: »Min käre Tiberius! Vi hava tillbragt de fem dagarna för Minervas fest rätt nöjsamt; ty vi ha inte låtit spelbrädet kallna under någon av de fem dagarna. Din bror förde därvid ett fasligt oväsen; när det kom till slutuppgörelsen, hade han likväl ej förlorat mycket, utan han drog sig så småningom emot förmodan ganska helskinnad ur affären. Jag för min del förlorade tjugotusen sestertier, blott emedan jag efter min vana spelade alltför liberalt; ty om jag avfordrat var och en hans insats för dåliga slag eller behållit vad jag skänkte var

och en, så hade jag väl vunnit en femtiotusen. Men det är bäst som det är, föremålen för min givmildhet komma att höja mig till skyarna.» Till sin dotter skriver han: »Jag sänder dig härmed tvåhundra femtio denarer eller lika mycket, som jag hade givit var och en av mina gäster för att därmed spela tärning eller udda och jämnt under middagen.»

SJUTTIOANDRA KAPITLET.

I alla övriga levnadsförhållanden var han faktiskt synnerligen återhållsam och icke misstänkt för något moraliskt lyte. Han bodde först vid Forum romanum ovanför Ringtrappan i ett hus, som fordom tillhört talaren Calvus; sedan på Palatium, ehuru blott i det oansenliga hortensiska huset, som varken utmärkte sig för rymlighet eller prakt, ty portikerna voro korta med pelare av albanersten och smårummen voro varken prydda med marmor, ej heller hade de några vackra mosaikgolv. Under mer än fyrtio år använde han samma rum till sovkammare både vintér och sommar, oaktat han av erfarenhet visste, att staden om vintern var föga nyttig för hans hälsa, och ehuru han ständigt tillbragte vintrarne i densamma. När han någon gång ville arbeta i ensamhet och ostörd, hade han i översta våningen ett särskilt rum, som han kallade antingen Syrakusa eller verkstaden; det var dit som han i så fall begav sig, eller också till någon lantgård i Roms närhet, som tillhörde någon av hans frigivna. När han var sjuk, brukade han ligga i Mæcenus' hus. Såsom rekreationsorter besökte han företrädesvis dem, som lågo vid havet, samt öarna vid Campaniens kust eller också de i Roms närhet liggande stadssamhällena Lanuvium.

Præneste och Tibur. I den sistnämnda staden skipade han mycket ofta rätt under portiken till Herkules' tempel. Han hade svårt att fördraga stora och dyrbara lustslott: ett sådant, som hans dotterdotter Julia med slösande kostnad låtit uppföra, lät han t. o. m. i grund nedriva. Sina egna, så blygsamma de än voro, smyckade han icke med statyer och tavlor, utan med alléer och parker samt med antikviteter och sällsynta föremål, såsom samlingarna på hans lantgård på Capri av jättelika lämningar efter ofantliga land- och sjödjur, vilka (populärt) kallas jätteknotor och gudavapen.

SJOTTIOTREDJE KAPITLET.

Om hans sparsamhet i avseende på bohag och husgeråd vittna än i dag de sängar och bord, som finnas kvar efter honom, och vilka mestadels knappast skulle anstå en förmögen privatman i våra dagar. Det påstås, att hans vilobädd var mycket låg med särdeles enkla sängkläder. I hemmet använde han ej gärna några andra kläder än sin vardagsdräkt, som förfärdigades av hans syster, hustru, dotter eller dotterdöttrar. Hans toga var varken svept tätt omkring kroppen, ej heller hängde den löst, och purpurbården på densamma var lagom bred; han hade skor med höga sulor för att synas längre än han var. Sin ämbetsdräkt och sina skor hade han alltid inne i sovrummet, för att de genast skulle vara tillhands vid plötsliga och oförutsedda händelser.

SJUTTIOFJÄRDE KAPITLET.

Han gjorde ganska ofta middagsbjudningar och alltid på gammaldags vis; men han var därvid mycket noga med hänsyn till gästernas stånd och karaktär. Valerius Messala berättar, att han aldrig inviterade någon frigiven till sitt bord utom Menas, vilken dock fått sig tillförsäkrade alla en friboren mans rättigheter, sedan han genom förräderi åt Augustus överantvarat Sextus Pompejus' flotta. Själv säger han i ett brev, att han inbjudit en person, i vars villa han hade tagit in, och som en gång tjänstgjort såsom spion åt honom. Han anlände ofta senare till samskvämen än de andra och lämnade dem tidigare; men bordsgästerna fingo börja måltiden före hans ankomst, liksom de stannade kvar, sedan han avlägsnat sig. Måltiden bestod av tre, eller när det skulle vara riktigt ståtligt, av sex rätter; vad som brast i lyx, ersattes av världens stora vänlighet. Ty dels förmådde han dem, som sutto lysta eller som talade halvhögt med varandra, att delta i det allmänna samtalet, dels lät han till omväxling sångare och aktörer uppträda, ja, t. o. m. vanliga cirkusklauner samt mycket ofta filosofiska pratmakare (aretaloger).

SJUTTIOFEMTE KAPITLET.

Fester och årliga högtidsdagar brukade han fira med stor prakt, men stundom endast med skämt. Så plögade han t. ex. vid Saturnaliefesten, och även annars när det föll honom in, utdela presenter i kläder, guld- och silversaker eller mynt av all slags prägling, även gamla kungliga och utländska; men stundom endast gethårsfaltar,

svampar, ugnsrakor, eldtänger och dylikt med gåtlika och tvetydiga inskrifter. Även brukade han under gästabudet auktionera bort lottsedlar på de mest olika saker samt bak- och framvända tavlor, varvid den ovissa utgången än gäckade än uppfyllde köparnes förhoppning. Buden gjordes av de tre gästerna på varje bordssoffa gemensamt, varigenom dessa delade vinst och förlust.

SJUTTIOSJÄTTE KAPITLET.

I mat — för att icke förbigå ens denna lilla detalj — var han synnerligen måttlig och tyckte bäst om husmanskost. Grovt bröd, småfisk, handpressad gräddost och färska fikon av andra skörden voro hans älsklingsrätter. Men han brukade även äta före huvudmåltiden när och var som helst, då magen krävde det. Hans egna ord i ett brev lyda: »I resvagnen åto vi bröd och dadlar», och i ett annat skriver han: »På återvägen hem från pompejanska palatset åt jag i min bärstol ett uns bröd jämte några russin.» Och i ett tredje: »Ingen jude, min käre Tiberius. iakttagert så noggrant fasta om sabbaten, som jag har gjort i dag, ty först efter kl. sex på e. m. tog jag ett par munsbitar i badet, innan jag lät olja mig.» Till följd av denna oregelbundenhet i matordningen hände det ofta, att han spisade alldeles ensam antingen före eller efter gästabudet, men inte rörde vid rätterna under själva taffeln.

SJUTTIOSJUNDE KAPITLET.

Även i bruket av vin var han av naturen mycket måttlig. Cornelius Nepos berättar, att han i lägret vid Mutina

icke brukade dricka mer än tre gånger till middagen. Även när han sedermera någon gång lät förplågnaden sig väl smaka, överskred han aldrig sex glas, och om han överskred dem, plågade han kasta upp. Bäst tyckte han om rätiskt vin. Mellan måltiderna drack han ej gärna vin. För att släcka törsten tog han bröd, som var uppblött i kallt vatten, eller ett stycke gurka eller en laktukstängel eller också ny eller torkad frukt med tämligen starkt syrlig smak.

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Efter andra frukosten brukade han vila en liten stund med kläderna och skorna på och utan att hölja någonting över fötterna samt med handen för ögonen. Efter middagen drog han sig tillbaka till soffan i arbetsrummet; där dröjde han kvar till långt inpå natten, till dess han fullständigt eller till största delen genomgått de återstående göromålen för dagen. Därpå gick han till sängs, men sov aldrig mer än högst sju timmar och inte ens dessa oavbrutet, utan han vaknade tre till fyra gånger under tiden. Om han, såsom ofta hände, efter sådana avbrott icke kunde komma i sömn igen, lät han tillkalla föreläsare eller historieberättare, varefter han insomnade ånyo och sedan ofta sov ända till ljusan dag. I mörker ville han aldrig ligga vaken, utan att någon satt inne hos honom. Det var honom motbjudande att stiga tidigt upp; och om han, på grund av någon ämbetsförrättning eller offerhandling, måste låta väcka sig tidigt, så gick han för bekvämlighets skull och lade sig i ett gästrum hos vilken som helst av husets vänner, vilkens bostad låg närmast den plats, dit han skulle gå. Även då gjorde sömnbehovet, att

han ofta föll i lugn sömn, både under det att man bar honom på gatorna och under mellanpauserna, då bärstolen nedsattes på gatan.

SJUTTONIONDE KAPITLET.

Han hade en utomordentligt vacker gestalt, som under alla ålderskiften förblev ytterst behaglig, ehuru han försmådde alla toilettens skönhetsmedel och var så likgiltig för sin hårfrisyr, att han lät flera barberare samtidigt klippa sig, för att det skulle gå fort och än lät klippa, än raka skägget, medan han under tiden läste eller skrev. Hans ansiktsuttryck var, antingen han talade eller var tyst, så lugnt och fridsamt, att en gallisk hövding en gång tillstod för sitt folk, att han blott genom detta uttryck avhållits från att enligt sin avsikt vid övergången av Alperna störta honom i en avgrund, ehuru han redan under sken av att söka audiens lyckats komma i han närhet. Han hade klara och glänsande ögon och såg gärna, att man i dem tyckte sig finna uttrycket av en viss gudomlig kraft, och det gladdde honom, när någon, som han skarpt fixerade, tvangs att slå ner ögonen, liksom bländad av solglansen; men på ålderdomen såg han mindre väl på det vänstra. Hans tänder sutto glest samt voro små och maskstungna; hans hår var svagt krusigt och något blont; ögonbrynen voro hopväxta, öronen medelstora, näsan starkt framåtböjd vid övre partiet, men något inåtböjd vid det nedre. Hans hudfärg var mitt emellan mörk och ljus; till växten var han kort. — Julius Marathus, en av hans frigivne och hans sekreterare, uppger likväl, att han var fem fot och nio tum (1,7 mtr.) — något som dock doldes av de välbildade lemmarnes harmoniska mått, så att det endast

kunde märkas genom jämförelse med en bredvidstående större person.

ÅTTIONDE KAPITLET.

Hans kropp lär hava varit fullsatt med fläckar, i det att han på bröst och mage hade dels födelsemärken, vilka sutto så ordnade, att de till form, ordning och antal påminde om Stora Björnen, dels flera revormsliknande förhårdnader, vilka han ådragit sig genom ett upprepat och kraftigt bruk av badskrapan på grund av klåda i huden. I vänstra höften, låret och underbenet var han icke riktigt lika stark som i högra, vilket gjorde, att han ofta t. o. m. haltade på den sidan; men han stärkte dem med spjälning och bandage. Även högra handens pekfinger var ibland så svagt, att han, när det stelnat och sammandragits av köld, knappt med tillhjälp av en horntuta kunde begagna det vid skrivning. Han klagade även över plågor i blåsan, i vilka han först fann lindring, då några små stenar avgått med urinen.

ÅTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Han drabbades under loppet av sitt liv av flera svåra och farliga sjukdomar, isynnerhet efter Kantabriens underkuvande, vid vilken tidpunkt han nästan bragtes till förtvivlan av en leverkatarr, som tvang honom att underkasta sig en farlig, mot den vanliga stridande kurmetod: som nämligen varma omslag ej hade åsyftad verkan, måste han på Antonius Musas ordination låta behandla sig med kalla

sådana. Han plågades även av vissa sjukdomar, som brukade återkomma på bestämda tider varje år. Så led han t. ex. vid tiden för sin födelsedag mestadels av kraftnedsättning, och medan han vid vårens början brukade lida av inflammation i mellangärdet, blev han lätt utsatt för förkylning, när sunnan började blåsa. Därför förmådde hans utpinta kropp endast med svårighet uthärda vare sig köld eller värme.

ÅTTIOANDRA KAPITLET.

Om vintern skyddade han sig (mot köld) med fyrdubbla tunikor under en tjock toga, dessutom hade han skjorta och livstykke av ylle samt (ylle)bindlar för lår- och underben. Om sommaren sov han för öppna dörrar, ofta i pelarsalen med svalka från en springbrunn, eller också fick någon tjänare fläkta svalka på honom. Som han inte ens om vintern kunde fördraga solhetta, gick han aldrig ut och spatserade utan att, t. o. m. när han var hemma, bära en bredskyggig hatt på huvudet. Resor företog han mestadels om natten och i bärstol; han färdades långsamt och med täta vilostationer, så att han använde två dagar på en färd från Rom till Præneste eller Tibur; för övrigt for han helst sjövägen till en ort, om det lät sig göra. Trots sin särdeles svaga hälsa höll han sig dock uppe tack vare omsorgsfull skötsel, isynnet däri- genom att han sällan badade. Däremot gned han ofta in kroppen med olja och tog svettbad framför brasan, varpå han lät övergjuta sig med ljumt eller i stark solhetta uppvärmt vatten. Men så ofta han för nervernas skull måste använda havsvatten eller varma svavelbad, nöjde han sig med att sitta i en badbalja av trä, som han

med ett spanskt ord kallade »*dureta*», blaska omväxlande med händer och fötter.

ATTIOTREDJE KAPITLET.

Sina fältövningar i ridning och fäktning lade han bort strax efter inbördeskrigen och övergick i förstone till bollspel både med vanlig boll och fotboll. Senare skaffade han sig endast motion genom promenadurer till häst eller till fots, i vilket senare fall han svepte om sig en filt eller flanelltäcke och sprang med korta skutt under de sista slagen av promenaden. För att förströ sinnet brukade han ibland meta fisk, ibland spela tärning eller spela med kulor och nötter i sällskap med små gossar, som voro behagliga genom sitt utseende eller sin pratsamhet och vilka han lät anskaffa från alla håll, men isynnerhet från Marocko och Syrien. Ty dvärgar och vanskapade människor samt allt sådant avskydde han såsom varande vrångbilder av naturen samt medförande otur.

ÄTTIOFJÄRDE KAPITLET.

Vältalighet och övriga till en friboren mans bildning hörande konster och vetenskaper studerade han allt ifrån sin ungdom med iver och största flit. Under kriget vid Mutina (= Modena) skall han dagligen, trots de många på honom vilande statsaffärerna, hava läst, skrivit och övat sig i talarkonsten. Sedermera höll han aldrig något tal varken i senaten eller till folket eller till hären utan att hava övertänkt och skriftligen utarbetat sitt anförande,

ehuru han ingalunda saknade förmåga att uttrycka sig oförberett. För att icke utsätta sig för risken att svikas av minnet eller förlora tid med att lära sig talen utantill, tog han för vana att *läsa* upp dem. Även samtal med enskilda personer, ja, viktigare sådana, t. o. m. med sin gemål Livia, förde han endast efter skriftligt i sin notisbok avfattade anteckningar för att ej genom att vara oförberedd säga för mycket eller för litet. Hans uttal var mjukt och behagligt, och hans talorgan hade en för honom karakteristisk vacker klang, också övade han sig träget för sin lärare i föredragandets konst; men stundom, då han hade ont i halsen, lät han en härold uppläsa talet till folket.

ÄTTIOFEMTE KAPITLET.

Han författade många prosaskrifter av växlande innehåll, av vilka han uppläste några i vänkretsen liksom inför ett auditorium, såsom t. ex. »Svar till Brutus angående Cato»; han var redan en äldre man, då han en gång föreläste en stor del därav, och som han kände sig trött, lämnade han avhandlingen åt Tiberius för att slutläsas. Han har vidare skrivit »Uppmaning till (att studera) filosofi» och några »Hågkomster från sin levnad», som han berättat i tretton böcker, vilka dock icke gå längre än till Kantabriska kriget. Han snuddade blott vid poesien. Man har kvar en bok av honom, skriven på hexameter, vars innehåll och titel är »Sicilien»; det förefinnes även en annan bok av lika måttligt omfång med »Epigram», vilka han mestadels uttänkte under badtimmen. Ett sorgspel (Ajax), som han börjat under stor hänförelse, utplånade han, då han ej lyckades med framställningen; på vännernas fråga, »hur det gick med Ajax», svarade han, »att hans Ajax hade fallit på svampen (i stället för på svärdet)».

ÅTTIOSJÄTTE KAPITLET.

Han eftersträvade smakfullhet och enkelhet i framställningssättet samt undvek all affekterad periodbyggnad såväl som föråldrade och ovanliga ord, vilka, såsom han själv säger, lukta unket. Han vinnlade sig framför allt om att så klart som möjligt uttrycka sina tankar. För att desto lättare nå detta mål och för att ej förvilla eller uppehålla läsaren eller åhöraren, drog han ej i betänkande att sätta prepositioner framför stadsnamn och att ofta upprepa konjunktionerna, emedan deras utelämnande kan medföra en viss ottydlighet, om det också gör stilen angenämare. Han föraktade och avskydde, ja, angrep stundom häftigt dem, som efterhärjade andra författares manér, såväl som dem, vilka affekterat sökte efter föråldrade ord och uttryck; detta gällde isynnerhet hans vän Mæcenas, vars »parfymerade och krusiga lockar», som han bildligt benämner hans skrivsätt, han beständigt förlöjligar och med parodier förhånar. Men inte heller Tiberius skonade han, då denne stundom var på jakt efter ovanliga och föråldrade uttryck. M. Antonius kallade han en gång för förryckt, emedan han skrev så, att man snarare förundrade sig över än förstod vad han skrev. Sedan han därpå gjort narr av hans dåliga smak och hans inkonsekvens i valet av stilart, tillägger han: »Och du, du undrar, om du bör efterbilda Cimber Annius eller Veranius Flaccus och använda ord, som Crispus Sallustius har utplockat ur Catos »Origines» (Romarväldets uppkomst) eller om du hellre skall med vårt språk införliva den asiatiska talarskolans tankefattiga ordsvall.» I ett brev till sin dotterdotter Agripina, i vilket han berömmar hennes kvickhet, yttrar han: »Men du måste noga taga dig tillvara för att tala och skriva affekterat.»

ÅTTIOSJUNDE KAPITLET.

Man kan i hans egenhändigt skrivna brev se, att han i dagligt tal brukade vissa uttryckssätt ganska ofta och på ett egendomligt sätt. Så t. ex. då han för att uttrycka, att någon aldrig ämnade betala en skuld, ganska ofta använde frasen: »Han betalar nog den första april.» Uppmaningen att finna sig i det närvarande tillståndet, hurudant detta än kunde vara, uttryckte han med orden: »Låt om oss vara nöjda med den Cato (= Augustus) vi ha.» För att beteckna den snabbhet, med vilken en brådskande angelägenhet expedierades, brukade han säga: »Det gick fortare än att koka sparris.» I stället för dum (*stultus*) sätter han beständigt »korkad» (*baceolus*), för svart (*pulus*), svartaktig (*pulleiaceus*), för förryckt (*cerritus*), dårhusmässig (*vacerosus*); vidare brukade han uttrycket »vara duven» i stället för må illa; vara rödbeta (*betizare*) i stället för vara matt och slapp, på vulgärspråk: »smaka som kålrot» (*lachanizare*); han sade även *simus* (vi må vara) för *sumus* (vi äro) och använde *domos* såsom genitivus sing. för *domus* (hus); och han skriver aldrig dessa båda sistnämnda ord annorlunda, vilket jag anmärker, på det att man ej skall tro, att de snarare bero på skrifvel än äro en vana hos honom.

I hans handskrift har jag huvudsakligen lagt märke till följande egendomligheter: han avdelade icke orden, ej heller flyttade han de bokstäver, som ej fingo rum i slutet av raden, till den följande, utan satte dem omedelbart nedanför och drog ett streck kring dem.

ÅTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Vad ortografien beträffar, d. v. s. den av grammatikerna införda regelmässiga rättskrivningen, så iakttog han den ej så noga, utan han synes snarare hava lutat åt deras åsikt, som anse, att man bör skriva, som man talar. Att han för övrigt ofta förväxlar eller utelämnar icke blott bokstäver, utan även hela stavelser, är skrivfel, som alla begå. Jag hade ej heller anmärkt denna omständighet, såvida jag ej till min förvåning hos några författare funnit uppgivet, att han avsatt en ståthållare såsom grovt okunnig, emedan han i en egenhändig skrivelse från denne fått se, att han skrivit *ixi* i stället för *ipsi*. Så ofta som han använder chifferskrift, sätter han *b* för *a*, *c* för *b* o. s. v. genom hela alfabetet; men i stället för *x* skriver han två *a*.

ÅTTIONIONDE KAPITLET.

Han hyste lika stort intresse för grekiska språket och litteraturen (som för det latinska), och han var också mycket framstående i dem. Till lärare i att tala och skriva grekiska hade han Apollodorus från Pergamon, vilken redan var en äldre man, då Augustus såsom yngling tog honom med sig från Rom till Apollonia. Vidare förskaffade han sig en stor fond av mångsidigt vetande genom umgänget med filosofen Areus och dennes söner, Dionysius och Nikanor, dock talade han ej grekiska obehindrat och vågade ej heller författa något på detta språk. Om förhållandena krävde, att han skulle uttrycka sig i tal eller skrift på grekiska, så skrev han på latin och lämnade det sedan åt någon annan för översättning. Han var även ganska hemmastadd i den poetiska litteraturen

och fann behag i den gamla komedien, vars stycken han brukade låta uppföra vid de offentliga skådespelen. Vid läsning av författare på de båda språken sökte han först och främst leta ut nyttiga exempel och lärdomar för både offentligt liv och enskilt, vilka han ordagrant avskrev och ofta inflettade i breven till sitt husfolk, till befälhavarne över arméerna och provinsernas styresmän samt till ämbetsmännen i Rom, närhelst någon av dessa tycktes behöva en liten erinran. Ja, han läste t. o. m. upp hela böcker för senaten, och för folket bekantgjorde han dem genom edikter (officiella kungörelser), så t. ex. Q. Metellus' tal »Om folkökning» och Rutilius' »Om vederbörligt mått vid husbyggnad», för att desto lättare övertyga dem om att han ej var den förste, som insett vikten av den ifrågavarande saken, utan att redan deras förfäder på sin tid sysslats därmed. — Sitt tidevarvs snillen gynnade han på alla sätt. Han var en välvillig och tålmodig åhörare vid uppläsningar, vare sig dessa utgjordes av poesi eller historia, tal eller dialoger. Dock tyckte han ej om att något författades om honom själv i annat än allvarlig stil och av de förnämsta skriftställare, och han plägade anbefalla pretorerna att tillse, att hans namn ej finge neddragas vid de litterära tävlingarna.

NITTIONDE KAPITLET.

Med avseende på hans föreställningar om det övernaturliga, skildras han för oss på följande sätt. För åska och blixn hyste han en fruktan, som gränsade till sjuklighet, så att han alltid och allestädes såsom skyddsmedel medförde huden av en sjökalv samt vid minsta lilla misstänkta tecken till ett annalkande oväder genast gick och gömde sig i ett djupt underjordiskt valv. Han hade nämligen, så-

som vi förut (kap. 29) berättat, en gång under en nattlig färd blivit häftigt skrämmd därigenom att åskan slagit ned alldeles bredvid honom.

NITTIOFÖRSTA KAPITLET.

Han fäste stor vikt vid drömmar, såväl vid sina egna som vid andras om honom. Så t. ex. gick han under slaget vid Filippi ut ur sitt tält, — i följd av en varnande dröm, som en vän till honom haft — ehuru han på grund av illamående föresatt sig att icke lämna detsamma. Men det var hans lycka, ty lägret blev taget av fienderna och dessa störtade sig massvis över hans bärstol, som de genomstungo och sleto sönder, i tanke att han fortfarande låg i densamma. Självt hade han under hela våren ofta många förskräckliga drömsyner, som likväl mestadels ej slogo in, men den återstående tiden voro de sällsyntare och mindre bedrägliga. Under den tid, då han träget besökte det tempel, som han själv låtit uppbygga på Kapitolium åt Dunderguden Jupiter, drömde han, att den kapitoliniske Jupiter beklagade sig över att man lockade hans dyrkare från honom, och att han då själv svarat honom, att han blott givit honom den Dundrande till dörrvaktare. Därför omgav han strax därefter taket på den senares tempel med en krans av ringklockor, sådana som man vanligtvis upphängde vid dörrarna. Det var också på grund av en sådan nattlig drömsyn, som han varje år på en viss dag brukade tigga allmosor av folket, i det han räckte fram sin skålformigt höjda hand åt dem, som ville giva honom en slant.

NITTIOANDRA KAPITLET.

Han trodde fullt och fast på vissa varsel och järtecken: om han på morgonen fick skorna bakvänt påtagna, t. ex.

den vänstra i stället för den högra, ansåg han det som ett elakt förebud; om det, när han skulle ge sig ut på en lång land- eller sjöresa, duggade duktigt, tog han det som ett angenämt tecken till en snar och lycklig återkomst. Men även ovanliga naturföreteelser gjorde starkt intryck på honom. En palmtelning, som växt fram mellan stenfogningarna framför hans bostad, planterade han om på sina husgudars gård, där regnvattnet uppsamlas, och sörjde på allt sätt för att den skulle växa till och trivas. Han blev så glad över att en urgammal stenek på ön Capri, vars redan vissna grenar lågo och släpade på marken, vid hans ankomst dit liksom tillfrisknade, att han av staden Neapel tillbytte sig denna ö mot Ænaria (Ischia). Även för vissa dagar hade han stor respekt: så t. ex. företog han aldrig en resa dagen efter en torgdag, ej heller ville han påbörja någon viktig sak den trettonde. Skälet härtill var endast, enligt vad han skriver till Tiberius, att han ville undvika det olycksbådande i själva ordet (tretton).

NITTITREDJE KAPITLET.

Lika högt som han vördade sådana främmande religionsbruk, som hade ålder och tradition för sig, lika djupt föraktade han alla övriga. Han hade i Athen låtit inviga sig i (de Elevsinska) mysterierna, och när han sedermera en gång i Rom skulle vid en domstolssession hålla undersökning angående ett privilegium för den attiska Ceres' präster, varvid vissa hemliga punkter måste bringas på tal, lät han domare och åhörare avträda samt förhörde ensam de tvistande parterna. Men under sin resa i Egypten brydde han sig däremot ej om att taga en liten omväg för att besöka Apistempel, utan han berömde t. o. m.

uttryckligen sin dotterson Gajus, därför att denne vid sin resa förbi Judéen *icke* förrättat sin andakt i Jerusalem.

NITTIOFJÄRDE KAPITLET.

Och eftersom vi nu kommit in på detta ämne, torde det ej vara ur vägen att här inflåta berättelsen om de händelser, som inträffade före, vid och efter hans födelse, och av vilka man kunde hoppas på och sluta till hans blivande storhet och beständiga lycka. Då åskan en gång i forntiden slagit ner på något ställe av muren i (hans fädernestad) Velletri, spåddes det, att en medborgare i denna stad en dag skulle bemäktiga sig högsta makten, och i förlitande på denna tydning hade invånarne i denna stad då genast och sedermera upprepade gånger fört krig med romerska folket, krig, som hart när hade vållat deras egen undergång. Sent omsider kunde man av fakta sluta sig till att detta järtecken förebådat Augustus' makt. Julius Marathus berättar, att få månader före Augustus' födelse inträffade i Rom inför allas ögon ett under, som förkunnade, att naturen var i färd med att alstra en konung åt romerska folket, varpå den förskräckta senaten hade fattat det beslut, att inga barn, som föddes det året, finge bli vid liv, men de vilkas hustrur voro havande vid den tiden, hade, emedan var och en av dem hänförde denna förhoppning till sig själv, lagat så, att detta senatsbeslut ej vann laga kraft.

I den på grekiska författade boken »*Teologiska avhandlingar*» av Asklepiades från Mendes (i Egypten) finner jag, att då Atia mitt i natten hade begivit sig till Apollos tempel för att bevista en högtidlig gudstjänst, hon hade slumrat till i sin bärstol liksom de övriga fruarna. En orm hade då plötsligt smugit sig in i hennes bår och strax

därpå ånyo avlägsnat sig; vid sitt uppvaknande hade hon tyagit sig, alldeles som om hon haft umgänge med sin man; genast hade ett märke i form av en stor orm visat sig på hennes kropp, vilket icke kunde utplånas, så att hon sedermera aldrig ville besöka de offentliga badhusen; på tionde månaden därefter föddes Augustus och ansågs därför vara son till Apollo. Likaledes drömde Atia strax före sin nedkomst, att hennes moderssköte fördes upp till himlavalvet och där utbredde sig över hela jord- och himmelskretsen. Även Oktavius, fadern, drömde, att en strålande sol utgick från Atias sköte. Det är en allmänt bekant sak, att, medan man på Augustus' födelsedag i senalen avhandlade Catilinas sammansvärjning, varvid Oktavius i anledning av hustruns barnsäng tillstädeskom tämligen sent, P. Nigidius, som fått veta anledningen till hans dröjsmål samt födslotimmen, därvid försäkrat, att världens herre nu blivit född. Längre fram, då Oktavius förde sin krigshår genom avsides liggande trakter av Trakien, rådfrågade han i en åt Bacchus helgad lund och i enlighet med därstädes gängse religiösa bruk denne guds präster angående sin sons öde och erhöll av dem samma försäkran. Då man gjutit vin över altarena, hade nämligen offerlågan slagit upp så högt, att den först steg över tempelns tinnar och sedan ända upp i högan sky, ett under, vars make endast kommit den store Alexander till del, då han en gång offrade vid dessa altaren. Ja, även den följande natten tyckte han sig se sin son i överjordisk skepnad med blix och spira och klädd i den Olympiske Jupiters praktdräkt samt med huvudet omgivet av en strålkran, tronande på en lagerbekransad vagn, som drogs av tolv glänsande vita hästar. — Såsom helt litet barn hade han en morgon, såsom det står att läsa i en skrift av C. Drusus, plötsligt försvunnit, ehuru hans amma kvällen förut som vanligt lagt honom i vaggan i ett rum på nedre

botten; efter långt letande fann man honom slutligen lig-
gande högst upp i ett torn med ansiktet vänt mot den
uppgående solen.

Så fort som han började tala, befallde han grodorna,
som bullersamt kväkte på hans farfars gård, att vara tysta,
och det påstås, att man sedan dess ej hört några grodor
kväka där. När han en gång satt och åt frukost i en
skogsdunge vid kampanska landsvägen fyra mil från Rom,
kom plötsligt en örn flygande och ryckte brödet ur hans
hand, svingade sig ganska högt upp i luften, men sänkte
sig därefter helt sakta och återlämnade mot all förmodan
brödstycket. — Sedan Q. Catulus hade invigt den Kapito-
linske Jupiters tempel, hade han under två på varandra
följande nätter följande drömmar: första natten, att Jupiter
den Högste och Störste bland flera gossar, som lekte i
närheten av hans altare, tog en avsides och i hans sköte
lade en statyett föreställande gudinnan Roma, som han
bar i handen; andra natten, att han fann samme gosse
sittande på den Kapitolinske Jupiters knä och att man,
när han befallde, att man skulle taga ner gossen, hindra-
des därifrån av gudens varnande stämman, som sade, att
gossen uppfostrades till försvar för republiken. Då Catulus
följande dag på gatan mötte Augustus, som för övrigt var
honom alldeles obekant, betraktade han honom med för-
våning och sade, att han i högsta grad liknade den gosse,
om vilken han drömt. Några framställa Catulus' första dröm
annorlunda: för flera gossar, som bådo Jupiter att utse
en förmyndare åt dem, hade guden utpekat en bland dem,
till vilken de borde framställa alla sina önskningsar; därpå
hade han lätt klappat gossen på kinden och kysst honom.

När Marcus Cicero en gång beledsagade Julius Cæsar
till Kapitolium, berättade han tillfälligtvis för några vän-
ner en dröm, som han haft natten förut, nämligen att en
gosse med ädla anletsdrag, vilken på en gyllne kedja sänk-

tes ner från himmelen, stannat vid portarna till Kapitolium,
varest Jupiter lämnat honom ett gissel. Då Cicero strax
därefter fick se Augustus, som dittills var okänd för ho-
nom liksom för de flesta, och som av hans mormors bror
Julius Cæsar blivit ditkallad till offerhögtidligheten, försäk-
rade han, att det var samme gosse, vars bild föresvävat
honom strax efter insomnandet. — Då Augustus iklädde
sig den manliga togan, föll den bredbårdiga tunikan, som
lossnat i sömmarna på båda sidor, ned till fötterna. Detta
tydde många som ett tecken till, att det stånd, vars ut-
märkelsetecken detta (klädesplagg) var (senatorsståndet),
en gång skulle bli va honom underdånigt.

Då Julius Cæsar vid Munda lät fälla en skog för att
få plats till ett läger, befallde han, att ett palmträd, som
där anträffats, skulle skonas såsom ett förebud om seger.
Från denna palm sköt snart en telning fram, som inom
få dagar växte så hastigt, att den icke blott blev lika
stor som moderstammen utan t. o. m. större än denna;
en mängd duvor byggde även sina bon däri, ehuru dessa
fåglar annars omsorgsfullt undvika träd med hårda och
sträva blad. Det säges, att Cæsar förnämligast av detta
järtecken låtit sig påverkas att icke välja någon annan än
sin systers dotterson till sin efterträdare.

Under sin vistelse i Apollonia besökte Augustus en gång
i sällskap med Agrippa astrologen Theogenes' observato-
rium. När han fick höra, vilka stora, ja, nästan otroliga
ting, som förespåddes Agrippa, vilken var den, som först
rådfrågade astrologen, förteg han däremot själv envist ti-
den och stunden för sin födelse och ville ej yppa den av
blygsel och fruktan, att den skulle befinnas mindre bety-
delsefull (än Agrippas). Sedan man slutligen efter många
påstötningar, ehuru med största svårighet, förmått honom
att uppgiva dem, kastade sig Theogenes till hans fötter
och tillbad honom, som om han varit en gud. Sedan

dess satte Augustus så stor tillit till sin lyckliga stjärna, att han lät offentliggöra sitt horoskop och slå en silverpenning med Stenbockens bild, under vilken han var född.

NITTIOFEMTE KAPITLET.

När han efter Cæsars död återvände från Apollonia och for in i Rom, visade sig plötsligt på en ren och klar himmel en ring lik en regnbåge omkring solskivan, och omedelbart därefter slog åskan ner i Julius, Cæsars dotters, gravvård. — När han under sitt första konsulat tog auspicierna, visade sig för honom liksom för Romulus tolv gamar, och vid offrandet syntes levern på alla offerdjuren dubbelviken inåt från nedersta loben, något som alla i dessa ting erfarna endast kunde tyda såsom ett förebud till stora och lyckliga händelser.

NITTIOSJÄTTE KAPITLET.

Än mer, även utgången av alla sina krig anade han på förhand. Då triumvirerna hade sammandragit sina trupper vid Bononia (Bologna), satte sig en örn på hans tält. Denna angreps från båda sidor av tvenne korpar, men han tilltygade dem illa och slog dem till marken, varvid hela hären anmärkte, att oenighet en gång skulle uppstå mellan de tre ämbetsbröderna, såsom också skedde, samt förutspådde utgången. Vid Filippi förkunnade en tessalier för honom den förestående segern, varvid han anförde Julius Cæsar såsom sagesman, emedan dennes vålnad visat sig för honom på en avsides belägen väg. — Då han vid Perusia efter ett offer, som utföll illa, hade befallt, att nya offerdjur skulle anskaffas, företogo fienderna plötsligt

ett anfall samt bortförde alla till offerhandlingen hörande djur och redskap; genast voro offerprästerna ense därom, att de faror och motgångar, som hade förkunnats *honom* vid offrandet, skulle allesamman återfalla på dem, som hade offerinälvorna i sitt våld. Och så skedde även. — Dagen före det sjöslag, som han levererade vid Sicilien, hoppade en fisk upp ur havet och blev liggande framför hans fötter, där han gick och promenerade vid stranden. — När han vid Aktium var på väg ned till sin i slagordning uppställda flotta, mötte han en åsnedrivare med sitt ök: mannens namn var Evtychus (lyckans gunstling) och djurets Nikon (Seger). Efter segern lät Augustus förfärdiga en bronsstaty av båda, vilken han uppställde i det tempel, han lät uppföra på den plats, där hans fältläger stött.

NITTIOSJUNDE KAPITLET.

Även hans död, om vilken jag skall tala längre fram, såväl som hans därpå följande apoteos, tillkännagavs genom de tydligaste förebud. Då han på Marsfältet bland en talrik folkskara avslutade taxeringen med en reningsfest för den gångna femårsperioden, kringsvävades han flera gånger av en örn, som sedan flög till det närbelägna Panteontemplet och satte sig över första bokstaven av Agrippas namn. Så snart Augustus märkte detta, lät han sin ämbetsbroder Tiberius avgiva de heliga löften, som det är brukligt att avlägga för den följande femårsperioden, emedan han, som han sade, icke ville ådraga sig en skuld, som han dock ej skulle kunna infria, och detta ehuru löf-tesartiklarna redan lågo färdigskrivna. Vid samma tid slog åskan ner på hans staty och smälte från inskriften bort första bokstaven av hans namn (Cæsar). De rådfrågade teckentydarna gävo till svar, att han blott hade hundra

dagar kvar att leva, vilket tal bokstaven C utmärker, samt tillade, att han skulle upptagas bland gudarna, emedan æsar, d. v. s. resten av namnet Cæsar, på etruskiska språket betyder gud. Han ämnade nu avsända Tiberius till Illyrien och själv beledsaga honom ända till Benevent; men som flera personer kommo störande emellan och uppehöll honom den ene med ett den andre med ett annat lagskipningsmål, utropade han (något som också sedermera räknades till förebuden): »Nej, nu ämnar jag inte stanna i Rom längre, även om alla möjliga hinder skulle lägga sig i vägen för min avresa.» Alltså anträdde han resan och ankom till Astura; men som han på grund av gynnsam vind, mot sin vana, steg upp redan före dagbräckningen och avseglade därifrån i nattkylan, lade han därigenom grunden till sin sjukdom, i det han ådrog sig en diarré.

NITTIOÅTTONDE KAPITLET.

Sedan han därpå besökt Kampaniens kuster och de närbelägna öarna, ägnade han fyra dagar åt en vistelse i lugn och ro på Capri, vilka han tillbragte i den fullständigaste vila och det bästa humör. Då han en gång for förbi viken vid Puteoli, hyllade honom passagerare och sjömän på ett Alexandrinskt skepp, som alldeles nyss hade inlupit i hamnen, i det att de vitklädda och bekransade samt brännande rökelse önskade honom all möjlig lycka och överhopade honom med utomordentliga lovord: »det var tack vare honom som de levde och idkade sin sjöfart; honom hade de att tacka för den frihet och det välstånd de åtnjoto.» Denna hyllning beredde honom så stor glädje, att han utdelade fyrto guldmünt åt var och en i sin svit,

men tillika fordrade, att de alla skulle edligt förbinda sig att uteslutande använda den skänkta summan till inköp av alexandrinska varor. Men även alla de följande dagarna utdelade han presenter av skilda slag och bl. a. (romerska) togor och (grekiska) mantlar, under det bestämda villkor, att romarne skulle betjäna sig av det grekiska, grekerna av det romerska klädesplagget såväl som språket. — Han bevistade även träget de gymnastiska övningar, som enligt gammal sedvänja företogos av de grekiska ynglingar, vilka ännu i ganska stort antal funnos kvar på Capri. Han bjöd dem även på en festmåltid, vid vilken han själv var närvarande, varvid han tillät, ja, önskade, att de skulle fritt driva sitt skämt med att kivas om frukten och slåss om matbitarna samt om de skänker, som kejsaren kastade till dem. Kort sagt, han fann nöje i alla slags muntra upptåg.

Ön Capri kallade han »lättingarnas stad» på grund av det sysslolösa liv, som fördes av dem bland hans svit, vilka drogo sig undan dit. Men en av sina gunstlingar, vid namn Masgabas, hade han förr brukat kalla med det grekiska namnet *Klistes*, som om han varit grundläggare av den grekiska kolonien på ön. Då han en gång från sin matsal blev varse en stor mängd människor, som med facklor i händerna besökte den ett år förut avlidne Masgabas' grav, deklamerade han högljutt på grekiska följande improviserade vers:

»Grundläggarns grav jag stråla ser i fackelglans.»

Därpå vände han sig till Thrasyllus, en grek ur Tiberius' följe, som satt mitt emot honom, och frågade denne, som inte visste vad det var tal om, av vilken skald] han trodde versen vara författad; då Thrasyllus dröjde med svaret, tillfogade han genast en andra vers:

»Du ser ju, hur han hedras där med fackeldans», och

frågade honom angående författaren till denna vers också. Då Thrasyllus endast svarade, att »verserna voro utmärkta, av vem de än voro», slog Augustus till ett gapskratt och skämtade länge och mycket däröver. Strax därefter for han över till Neapel, ehuru han alltjämt mer eller mindre led av tarmkatarr. Dock bevistade han såsom åskådare ända till slutet de till hans ära instiftade vart femte år återkommande gymnastiska tävlingslekarna och uppnådde tillsammans med Tiberius den plats, dit han beslutit följa denne. Men på hemresan förvärrades det onda, och i Nola måste han slutligen lägga sig till sängs. Han lät nu återkalla Tiberius från resan och hade med honom ett långt samtal mellan fyra ögon, men därefter tog han ingen befattning med några viktigare statsgöromål.

NITTIONIONDE KAPITLET.

Sista dagen av sin levnad frågade han upprepade gånger, om det redan förspordes någon oro ute i staden över hans tillstånd, lät hämta en spegel och befallde, att man skulle kamma honom samt hjälpa upp de insjunkna kinderna. Därpå riktade han till de vänner, som han lämnat tillträde, den frågan, om de icke tyckte, att han ganska väl spelat livets komedi och tillade (på grekiska) den övliga slutformeln:

»Har spelet er behagat, klappen händer nu,
Och må oss alla glädja med sitt bifallssorl.»

Därpå lät han alla närvarande avlägsna sig, och under det han frågade några personer, som just anlant från Rom, hur det var med Drusus' sjuka dotter, dog han plötsligt i Livias armar med orden: »Livia, lev i minnet av vårt (lyckliga) äktenskap, och farväl!» Honom beskärdes en

lätt hädanfärd, sådan som han alltid önskat sig. Ty nästan alltid, när han hörde, att någon avlidit hastigt och utan plågor, utbad han sig för sig och de sina av gudarne en sådan evtanasi (lätt död); det var detta (grekiska) ord, som han vanligen använde. Blott en enda gång, innan han gav upp andan, visade han tecken till yrsel, i det han nämligen plötsligt spratt till av förskräckelse och klagade över att han bortfördes av fyrtio ynglingar. Detta var emellertid snarare en förkänsla än sinnesförvirring; ty just så många soldater av hans livvakt var det, som buro ut hans lik för att visa det för folket.

ETTHUNDRADE KAPITLET.

Han dog i samma sovrum, där hans fader Oktavius hade dött, under Sextus Pompejus' och Sextus Appulejus' konsulat (år 14 e. Kr.), den 19 augusti vid nionde timman på dagen (kl. 3 ung.) i en ålder av 76 år på 35 dagar när. Fristädernas och koloniernas senatorer buro hans lik från Nola ända till Bovillæ, men för årstidens skull blott nattetid, medan det om dagarna nedsattes i städernas rådhus eller största tempelbyggnad. Från och med Bovillæ övertog riddarståndet detta hedersuppdrag och bar liket in i staden samt nedsatte det i vestibulen till Augustus' hus. Det nit, som senatorerna tävlade i att ådagalägga för att präktigt fira hans likbegångelse och hedra hans minne, gick så långt, att bland åtskilligt annat några föreslogo, att likprocessionen skulle gå genom triumfbågen, varvid den i senatens sessionsrum stående statyetten av Segern skulle bäras i spetsen av tåget samt gossar och flickor ur de förnämsta familjerna sjunga en sorgesång; andra, att man på begravningsdagen skulle avlägga guldringar och påtaga sådana av järn; andra åter, att hans

ben skulle hopsamlas av de översta kollegiernas präster. Det fanns t. o. m. en, som ordade för, att man skulle överflytta benämningen augusti månad på september, emedan han var född i den senare, men dött i den förra; en annan föreslog, att man skulle kalla hela tiden från hans födelse till hans död Augusti tidevarv och under den benämningen införa densamma i tideböckerna. Dock iakttoogs slutligen måtta i hedersbevisningarna; griftetal höllos över honom på två ställen: vid Julius Cæsars tempel av Tiberius och vid den gamla talartribunen på Forum av Tiberius' son Drusus. Senatorerna buro liket på sina axlar till Marsfältet, där det brändes. — Det fanns därvid en man — för övrigt med pretors rang — som med ed bedyrade, att han sett den brändes gestalt fara upp i himlen. De förnämsta av riddarståndet, blott klädda i tunika, utan gördel och barfota, hopsamlade askan och bisatte den i det mausolé, som han under sitt sjätte konsulat (28 f. Kr.) uppfört mellan flaminska vägen och Tiberstranden. Kring denna byggnad hade han planterat parker och alléer och redan då gjort dessa tillgängliga för allmänheten.

ETTHUNDRAFÖRSTA KAPITLET.

Hans testamente, vilket han gjorde ett år och fyra månader före sin död, var dagtecknat den tredje april under L. Plancus' och C. Silius' konsulat (13 e. Kr. f.) och nedskrivet i två häften, dels egenhändigt, dels av tvenne frivgivne, Polybius och Hilarion. Detta dokument jämte tvenne andra, likaledes förseglade, vilka voro deponerade hos de vestaliska jungfrurna, företeddes nu av dessa samt öppnades och upplästes i senaten. Såsom arvingar insatte han först och främst Tiberius med hälften och en sjättedel

samt Livia med en tredjedel, vilka bägge även skulle bära hans namn. Till arvingar i andra hand: Tiberius' son Drusus till en tredjedel, Germanicus och hans tre söner till det övriga. Arvingar i tredje hand blevo åtskilliga av hans släktingar och vänner. Till romerska folket testamenterade han fyrtio miljoner sestertier, till stadsrotarna tre och en halv miljon, till varje soldat i livvaktens tusen, varje man i stadskohorterna femhundra och varje legionssoldat trehundra sestertier; hela denna summa skulle enligt hans förordnande genast utbetalas kontant, varför han alltid haft den reserverad på sitt privata konto. De övriga legaten voro av växlande art och några av dem uppgingo till 20,000 sest. För deras utbetalande bestämde han ett års frist, och ursäktade sig därför med obetydligheten av sin förmögenhet; han tillstod även öppet, att blott etthundrafemtio miljoner sest. skulle tillfalla hans arvingar, ehuru han under de sista tjugo åren, genom testamente av vänner och bekanta, uppburit ett tusen fyra hundra miljoner sestertier; dock hade han använt nästan hela denna summa jämte arvsbeloppen efter sin fader (Oktavius) och adoptivfader (Julius Cæsar) såväl som övriga släktafv för statens behov. Han förbjöd vederbörande att vid deras död i hans grav bisätta dottern Julia och dotterdottern med samma namn. Av de trenne (nyssnämnda) bilagorna innehöll den ena föreskrifter rörande hans likbegängelse, den andra en förteckning på vad han uträttat, vilken skulle inristas på koppartavlor och uppsättas framför hans mausolé; den tredje en statistisk översikt över hela riket: antalet av de på fältfot stående soldaterna, beloppet av de penningar, som funnos i statskassan, i kejsarliga skattkammaren och i skatterestantier. Han hade även antecknat namnen på de frivgivne och slavar, som hade att avlägga räkenskap därför.

ANMÄRKNINGAR OCH FÖRKLARINGAR

FÖRSTA KAPITLET.

Velletri, 35 km. sydost om Rom, låg i Latium, men det är ovisst, om den ursprungligen var en latinsk eller volskisk stad.

ANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Genom Julius Cæsar*. Oktavius upphöjdes troligtvis till patricier ganska snart efter slaget vid Farsalus (aug. 48 f. Kr.) Den 18 okt. s. å. fick Oktavius toga virilis och enligt Dio Cassius (45, 2) blev han samtidigt förklarad för patricier, om också den egentliga *traductio* (införlivandet, introduceringen) icke ägde rum förrän 46 eller 45, då Cæsar i enl. med lex Cassia (Tac. Ann. 11, 25) upptog nya familjer i patricierståndet (Suet. Cæsar, 41), vars släkter nedsjunkit till ett antal av 14 eller 15.

²⁾ *L. Æmilius Papus* var pretor år 205 och fick Sicilien på sin lott (Liv. 28, 38).

³⁾ *Augustus själv*, se kap. 85.

⁴⁾ *Thuri*, stad i Bruttium vid Tarentinska viken, grundlagd 443 f. Kr. av invånarna i det förstörda Sybaris.

TREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Efter preturen fick han Makedonien*. Gajus Oktavius var pretor 61 f. Kr. och for såsom propretor till Makedonien år 60 i mars.

²⁾ *Besserna* voro ett krigiskt bergsfolk i Trakien. De voro illa beryktade t. o. m. bland andra rövarstammar för sina härjningståg. Se Strabo 7, 5, 12.

FJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ Enligt Plutark (Antonius 31) fanns blott en Oktavia, dotter till Ancharia och halvsyster till Augustus. Säkert är, att man ingenstädes annars hör talas om någon äldre Oktavia.

²⁾ *Aricia* var första stationen på via Appia (Horat. sat. 1, 5, 1.) och låg ung. 24 km. sydost från Rom.

³⁾ *De kampanska markerna*, se Suet. Jul. Cæsar, kap. 20. *Juliska lagen* antogs under Cæsars första konsulat (59 f. Kr.).

⁴⁾ *Cassius från Parma* hade varit en av deltagarna i mordet på Cæsar samt flydde efter slaget vid Filippi (nov. 42 f. Kr.) från Asien till Sextus Pompejus på Sicilien. Efter dennes död slöt han sig till Antonius. Efter slaget vid Actium flydde Cassius till Athen, där han dödades på befallning av Oktavius och blev av Cæsars mördare den siste som gick under.

⁵⁾ *nerulonsk* = från staden Nerulum i Lukanien (Liv. 9, 20).

FEMTE KAPITLET.

¹⁾ *Den 23 sept.* Det är osäkert, om dateringen är gjord enligt den reformerade julianska kalendern, som började användas den 1 jan. 45 eller enligt den gamla kalendern, då Augustus' födelsedag skulle bli den 31 aug. (år 63 f. Kr.).

²⁾ »*Oxhuvudena*», en smal gata, gående från den fördjupning, i vilken Kolosseum nu står, uppför palatinerkullen till den plats, som nu intages av St. Bonaventuras klosterkyrka.

³⁾ *Den mark — berört*. Detta syftar på seden att lägga ett nyfött barn på marken vid faderns fötter dels för att taga auspicer dels för att fadern skulle få avgöra, huruvida han ville upptaga det eller icke.

SJUNDE KAPITLET.

¹⁾ *Kejsaren* är Hadrianus, vars sekreterare Suetonius var. Se inledningen till Kejsarbiografier I.

²⁾ *Sovgemak*. I Augustus' sängkammare var ett altare uppfört åt larerna, vid vilket en offergosse tjänstgjorde. Jfr Domitianus, kap. 17.

³⁾ *Tillnamnet Cæsar och därefter Augustus*. Namnet Cæsar

tog han omedelbart efter sin återkomst till Italien efter Cæsars mord och på grund av Cæsars testamente. Tillnamnet Augustus gavs honom uttryckligen den 16 jan. 27 f. Kr. omedelbart efter rekonstitutionen av romerska staten samt uppdelningen av provinserna mellan honom och senaten. Jfr. Ovid. Fasti. I, 589 och 609 ff.

ÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Kort därefter avreste.* Cæsar begav sig till Spanien i december 46 och återvände följande år i september.

²⁾ *Apollonia*, stad i Illyrien, ej långt från Joniska havet.

³⁾ *De närmaste legionerna* voro de som stodo i Makedonien, färdiga att avtåga till fälttåget mot partherna.

⁴⁾ *Marcus Filippus* hade varit konsul jämte Cornelius Lentulus år 56 f. Kr.

TIONDE KAPITLET.

¹⁾ *En avliden folktribun.* Enligt Plutark (Cæsar 68; Brutus 20) och Dio Cassius (45, 5) skall detta hava varit Helvius Cinna, som dödades av folkmassan av misstag i st. f. L. Cornelius Cinna, en av Cæsars mördare.

²⁾ *provins-anvisad.* Decimus Brutus hade fått sig anvisad Gallia cisalpina såsom provins av Cæsar, innan denne begav sig ut på fälttåget mot partherna.

³⁾ *Lönmördare.* Detta påstående bestreds redan under Augustus' livstid av folket i gemen, som påstodo, att Antonius upp-diktat det för att diskreditera Augustus. Cicero (ad fam. 12, 23) påstår, att optimaterna både trodde det och gillade det. Plutark synes ej sätta tro till det (Ant. 16).

⁴⁾ *Två drabbningar*, vid Forum Gallorum (nära Modena) den 15 och vid Modena den 17 april 43 f. Kr. I den första drabbningen deltog ej Aug. personligen, men väl i den andra.

ELFTE KAPITLET.

¹⁾ *Hirtius* — *under strid.* Hirtius föll vid stormningen av Antonius' läger vid Modena den 17 april. Pansa fick två svåra sår redan vid striden vid Forum Gallorum den 15. Glyko ar-

resterades av Pansas kvestor, L. Manlius Torquatus. Marcus Brutus i brev till Cicero (den 16 maj) ber denne utverka hans frigivande och förklarar sig ej tro på hans brottslighet (ad Brut. 1, 6). Tacitus återger ryktet (Annalerna 1, 10), men sätter som en andra möjlighet, att de dött för fiendernas svärd.

²⁾ Om *Aquilius Niger* är intet bekant, och hans påstående är av ringa värde.

TOLFTE KAPITLET.

¹⁾ *De övriga generalerna* voro Ventidius Bassus, som mot slutet av maj (Cic. ad fam. 11, 29) slutit till sig Antonius samt guvernören i Bortre Gallien, L. Munatius Plancus, och C. Asinius Pollio, vilka före slutet av augusti månad gjorde detsamma.

²⁾ *Vissa personer.* Med dessa ord åsyftas huvudsakligen Cicero, som var känd för och stolt över sin vassa tunga. Det för »störta» i latinska texten använda ordet är *tollere*, som enligt Vellejus Paterculus i Ciceros mun här skulle använts i den dubbla betydelsen av att berömma och röja ur vägen. Se Cic. ad fam. 11, 14, 20 och 21.

³⁾ *Nursia*, bergsstad i Sabinerlandet nära floden Nar vid foten av Apenninerna. Den var starkt befästad och känd för sitt kalla klimat: *frigida Nursia*, Verg. Æn. 7, 716. Nursinernas fördrivning skall enligt Dio hava skett år 41 under kriget med L. Antonius.

TRETTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Förbund.* Detta förbund, det andra triumviratet, slöts 43 f. Kr. på en liten ö i fjoden Lavinius, nu Reno, en biflod till Po, nära Bononia (Bologna).

²⁾ *Kriget vid Filippi* mot Cassius och Brutus.

³⁾ *Spela mora* bestod i att snabbt sträcka ut ett visst antal fingrar (*digitis micare*) och låta någon annan gissa antalet, som blev vinnare, om han gissade rätt. Mora är den moderna benämningen på detta spel, som ännu kvarlever i Italien.

⁴⁾ *M. Favonius* var en intransigent optimat, motståndare till både Pompejus och Cæsar. Sedan denne gått över Rubicon, slöt han sig dock till Pompejus. Efter Farsalus följde han denne på flykten. Efter slaget vid Filippi blev han avrättad, se Dio 47, 49.

FJORTONDE KAPITLET.

Perusia (= Perugia) stad i Etrurien mellan Tibern och Trasimenussjön. Här måste Antonius giva sig i mars 40 f. Kr. efter en fruktansvärd hungersnöd i den av Augustus och Agrippa belägrade staden. Se Theodor Birt, Romare, Sthlm, 1913, sid. 182.

FEMTONDE KAPITLET.

Straffade ganska många. Det stränga förfarandet riktade sig huvudsakligen mot senatsmedlemmarna, men staden nedbrändes alldeles. Den återuppbyggdes längre fram av Augustus och fick namnet Perusia Augusta.

SEXTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Drog länge ut.* Sicilianska kriget varade med korta avbrott från 43 till 35 f. Kr.

²⁾ *Sluta fred.* Denna slöts i Misenum år 39 mellan triumvirerna och Sextus Pompejus, men blev av kort varaktighet. Se Vellejus 2, 77, App. B. civ. 5, 69.

³⁾ *Bajæ*, antik badort i Kampanien vid udden Misenum, v. om Neapel. Hamnen vid Misenum var station för romerska medelhavsflottan. Jfr. Verg. Georg. 2, 161.

⁴⁾ *Mylæ* på Siciliens norra kust är det nuvarande Milazzo. Naulochus låg mellan Mylæ och Siciliens nordöstliga udde Pelorus (nu del Faro), men det exakta läget är obekant; några ange det nuv. kastellet Spadaflera såsom rätta platsen.

⁵⁾ *Locri* och *Regium* voro två städer på Kalabriens ostkust.

⁶⁾ *Circeji*, liten obetydlig stad i Latium vid den nuv. udden Circello.

SJUTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Förlikningsförsök* mellan Augustus och Antonius ägde rum ¹⁾ år 43 i november efter slaget vid Mutina; ²⁾ i Brundisium år 40 efter drabbningen vid Perusia; ³⁾ i Tarentum år 37 under medling av Oktavia, Augustus' syster och Antonius' gemål, när triumviratet återupplivades. Den fullständiga brytningen in-

träffade år 32, då en av konsulerna, G. Socius, föreslog, att senaten skulle godkänna Antonius' åtgöranden, varpå Augustus följande dag gav ett sådant svar, att båda konsulerna lämnade Rom och foro till Alexandria; Antonius hämnades genom att officiellt skilja sig från Oktavia.

²⁾ *De barn han hade med Kleopatra* voro till antalet tre: Kleopatra, Alexander och Ptolemæus. Dottern blev gift med Juba II, konung av Numidien och Mauretanien; om sönerns senare öden är intet bekant. Alla tre barnen hade fått en furstlig uppfostran av den högsinta Oktavia.

³⁾ *Gn. Domitius.* I handskrifterna står T. Domitius, men förnamnet Gnæus intygas av Fasti (hävdaböckerna) och av Cic. 2 Phil. § 27 m. fl. Denna Gn. Domitius Ahenobarbus var enl. Cicero (på nyss anförda ställe), Appianus och Dio en av Cæsars mördare; han blev konsul år 32 och dog kort före slaget vid Actium.

⁴⁾ *Kerauniska bergen*, en i Joniska havet utskjutande landtunga av landskapet Epirus.

⁵⁾ *Tvang han till självmord* är endast indirekt sant, ty Antonius dödade sig först vid underrättelsen om att Kleopatra hade lämnat honom i sticket samt tagit sig själv av daga i gravkammararen, dit han lät sina tjänare bära sig efter attentatet mot sitt eget liv samt där han dog i drottningens armar.

⁶⁾ *Betraktade hans lik.* Enligt Dio (51, 11) lät Kleop. balmåla Antonius' lik. Att betrakta en slagen fiendes lik ansågs som en ytterligare grymhet. Pompejus ville ej se Mitrادات' lik, ej heller Cæsar, Pompejus' huvud.

⁷⁾ *Psyller* voro ett mytiskt och mystiskt barbarfolk, som troddes bo mellan Syrterna. De ansågos äga förmågan att bota ormbett.

⁸⁾ *Cæsarion.* Om denne se Suetonius, Kejsarbiografier I, Gajus Julius Cæsar, kap. 52. Cæsarion var omkr. 17 år gml., då han dödades på flykt till Ætiopien, förrådd av sin pedagog. Ännu yngre var Antonius' äldste son med Fulvia, vilken son både Dio och Plutark kalla Antyllus, ej Antonius. Även han förråddes av sin pedagog Teodorus.

ADERTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Egypten* — en romersk provins. I själva verket blev Egypten ett kejserligt apanage. Det styrdes ej som de andra provin-

serna av en *proconsul* eller *legatus*, utan av en av kejsaren utnämnd och beroende *praefectus*. Kejsaren betraktade de från Egypten inhändigade skatterna såsom sin privata egendom.

²⁾ *Nikopolis* — »segerstaden» — byggdes mot Actium på den landtunga, som norrifrån begränsar Ambrakianska viken, och där Augustus hade sitt läger. Nik. låg strax norr om det moderna Prévesa.

NITTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Hans dotterdotters man*, L. Æmilius Paulus var gift med den yngre Julia, som var dotter till M. Agrippa och Augustus' dotter Julia.

²⁾ *Bastard*, ibrida, kallades av romarne den, som var född av en romersk medborgare och en slav eller utlänning.

³⁾ *Namnutropare*, »nomenklator», var en slav, vars uppgift det var att för sin husbonde känna till och uppgiva namnen på alla borgare, som de kommo i beröring med och kunde hava nytta av.

TJUGONDE KAPITLET.

¹⁾ *Yngling*, Antonius var 28 år, då det dalmatiska kriget (år 35 f. Kr.) tog sin början. Det räckte även under en del av år 34, men Aug. deltog endast under det första året i detta krig.

²⁾ *Det kantabriska kriget* började år 25 f. Kr., då Augustus själv tågade ut mot kantabrerna och asturerne (i norra Spanien), emedan de företogo härnadståg mot kringliggande stater, som voro i förbund med Rom. De kuvades fullständigt först år 19 f. Kr. av Agrippa.

TJUGOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *Akvitanien* d. v. s. sydvästra Frankrike underkuvades fullständigt först år 28 av ståthållaren M. Valerius Messala Corvinus, som tillerkändes en triumf därför.

²⁾ *Pannonien* omfattande östra delen av Österrike och Steiermark, en del av Krain, Ungern mellan Donau och Save, Slavonien och norra kanten av Bosnien. Pannonierna besegrades 35

av Augustus själv, året därpå av Fufius Geminus, men fullständigt först av Tiberius, 7 eft. Kr.

³⁾ *Dalmatien och Illyricum* lågo söder om Pannonien, vid Adriatiska havets östra kust. (Se kap. 20, 1). Först Tiberius lyckades fullständigt underkuva dessa landsändar.

⁴⁾ *Rätien*, det nuvarande Graubünden, Tyrolen, södra Bajern och östra delen av Württemberg, underkuvades av Augustus' styvsöner Tiberius och Drusus, mellan 15—13 f. Kr.

⁵⁾ *Vindelicierna* kuvades av Tiberius och Drusus 15 f. Kr.

⁶⁾ *Salasserna* bebodde det nuv. Val d'Aosta och tvungos till underkastelse, åtminstone för en tid, av Valerius Messala 34 f. Kr., men först 9 år senare besegrades de i grund av Terentius Varro Murena, som sålde 30,000 av dem som slavar.

⁷⁾ *Dakerna* bodde i det efter dem uppkallade Dakien, som var namnet på det rika landet mellan Teiss, Prut, Karpaterna och Donau. De kallades av grekerna för geter. De krigiska dakerna hörde till romarnes mest fruktade grannar. Först kejsar Trajanus lyckades göra Dakien till en romersk provins (107 eft. Kr.)

⁸⁾ *Sveber* voro ett allmänt namn för flera krigiska stammar i mellersta Tyskland. Se Tac. Germ. 38. Sthlm 1916.

⁹⁾ *Sigambbrerna* voro en germansk folkstam, som bodde vid Rhen mellan Sieg och Ruhr. De besegrades 12 f. Kr. av Drusus och ingingo längre fram förbund med frankerna. Jfr biskop Remigius' ord till frankerkonungen Klodvig vid dennes dop i Katedralen i Reims den 25 december 496: »Bøj ditt huvud, stolte sigamber, tillbed vad du bränt och bränn vad du tillbett!»

¹⁰⁾ *Kvinnor*. Detta syftar på germanerna, om vilka Tacitus i sitt arbete *Germania* (kap. 8) säger: »vilken (näml. fångenskapen) männen frukta vida mer för sina kvinnors skull än för egen del, ja, till den grad, att sinnena bäst tyglas hos de samhällen, från vilka man bland de till gisslan utsedda även uttager giftasvuxna ungmör.»

¹¹⁾ *Inder och skyter*. Det senare folkslaget hade sina boplatser mellan Donau och Dnieper. Jfr Horatius, Carm. sec. 55: »iam Scythæ responsa petunt superbi nuper et Indi.» samt od. IV, 14.

¹²⁾ *Tronpretender* om Parthien voro Frates och Tiridates, vilka Augustus höll i schack genom att spela ut dem mot varandra. Se Angoramonetet § 32. Frates utlämnade fälttecknen år 20 f. Kr.

TJUGOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Två gånger*: en gång under Numa samt andra gången efter första puniska krigets slut, 235 f. Kr. (Liv. 1, 19). De tre ggrna under Aug. voro ¹⁾ 29 f. Kr. efter Antonius' störtande; ²⁾ 25 f. Kr. efter fälttåget mot asturier och kantabrer; ³⁾ 2 f. Kr. [enl. Orosius (6, 22, 1)]. Jfr Angoramom. § 13.

²⁾ *Den mindre triumfen* (ovatio) firade en fältherre gående till fots eller (längre fram) ridande med en myrtenkrans på huvudet samt åtföljd av senaten; vid den större triumfen (triumphus) åkte triumfatorn i en fyrspänd vagn med en lagerkrans av guld (i äldre tider av lager) på huvudet och i praktdräkt samt föreföljd av ämbetsmän och liktorer och åtföljd av hären. Se Aul. Gellius, V, 6. Jfr Angoramom. § 4.

TJUGOTREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Lollius' nederlag* ägde rum år 16 f. Kr., då sigambrer, usipeter och teukterer slog det romerska kavalleriet under ståthållaren i Gallien, M. Lollius.

²⁾ *Varus' nederlag* år 9 eft. Kr. i Teutoburgerskogen (Lippescher Wald) var vida allvarligare.

³⁾ *Cimbriska och marsiska krig*en fördes, det förra 105—101, det senare 90—80 f. Kr.

TJUGOFJÄRDE KAPITLET.

Mätstång — jordtorva. Att bära mätstång vid uppmätningar av lägret eller jordtorvor till vallarna och jordhyddorna hörde till soldatens lägsta sysslor. Detta var således en tillfällig de-gradation.

TJUGOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *Kamrater*. Jfr Suet. Cæsar, kap. 6, 7.

²⁾ *Endast två gånger, ena gången* år 6 eft. Kr. vid resningen i Pannonien, *och den andra* år 9 eft. Kr. efter Varus' nederlag.

³⁾ *M. Agrippas sjöseger* över Sextus Pompejus år 36 f. Kr.

⁴⁾ *Bättre* är etc. Jfr V. Rydberg, Rom. kejsare i marmor, s. 28: ... »varhug, sade han själv, är en härförarens yppersta dygd.»

TJUGOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *Konsulatet tilltvingade han sig* i aug. 43 efter slaget vid Mutina i april s. å.

²⁾ »*Detta skall göra honom till konsul*» etc. Samma historia berättas om Cæsars utskickade 50 f. Kr. se Plutark, Pomp. 58.

³⁾ *Sitt andra konsulat* innehade Aug. år 33 f. Kr., det tredje 31. Sedan var han konsul varje år från 29 till 23, men det första och sista av dessa endast under 4 eller 6 månader.

⁴⁾ *Gajus och Lucius*, se kap. 64, not ³⁾ och 65, not ²⁾.

⁵⁾ *utsett en annan*, näml. P. Autronius Pætus, 33 f. Kr.

⁶⁾ *Han tillträdde ej alla konsulat i Rom*. Suet. anmärker detta, emedan det var ovanligt, dock ej utan precedensfall, t. ex. Flaminius år 217 (Livius 21, 63) samt Marius vid mer än ett tillfälle.

TJUGOSJUNDE KAPITLET.

¹⁾ *Under tio år*, från novemb. 43 till (våren 32?) den 31 dec. 33 f. Kr.

²⁾ *Julius* (eller Junius) *Saturnius*. Om denne är intet bekant.

³⁾ *Ämbetsbroder*. En sådan blev M. Agrippa år 18 f. Kr. År 6 f. Kr. utsåg han Tiberius likaledes för fem år, ett uppdrag, som förnyades år 4 eft. Kr. för 10 år.

⁴⁾ *Tre gånger* etc. Den första år 29 f. Kr. med Agrippa som ämbetsbroder; den andra år 8 f. Kr. ensam och den tredje år 14 eft. Kr. tillsammans med Tiberius.

TJUGOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Rikshuvudboken*, se vidare om denna kap. 101!

²⁾ *En stad av marmor*. Under sitt sjätte konsulat (28 f. Kr.) hade han, enl. sin egen uppgift i Angoramom. § 20 låtit återuppbygga 82 tempel i Rom.

TJUGONIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Ett nytt forum*. Detta kallades *forum Augusti* och låg strax sydost om *forum Julii*, (se Cæsar, kap. 26), från vilket det blott var skilt av en gata. Det var rektangulärt och omgivet av en

nära 100 fot hög mur, på insidan beklädd med polerad marmor.

²⁾ där i st. f. på marsfältet såsom förut (Liv. 3, 63) eller, längre fram, i Bellonas tempel.

³⁾ *Bibliotek*. Bibliotekarie blev grammatikern C. Julius Hyginus, en av Augustus' frigivne, vän till Ovidius; detta enl. Suetonius, de Grammaticis, XX.

⁴⁾ *Krigståget till Kantabrien*, se kap. 20, not 2.

⁵⁾ *De härligaste byggnadsverk*, däribland det ännu delvis bestående Panteon, som invigdes 27 f. Kr.

TRETTIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Indelade han*, år 7 f. Kr. Distrikten blevo 14 i st. f. de förutvarande 4 och rotarna 265. I spetsen för distrikten stodo pretorer, ediler och tribuner; under dem tjänstgjorde curatores och denuntiatores. Rotemännen eller rotemästarna (magistri vicorum) voro 4 för varje rote, buro *toga praetexta* och åtföljdes av liktorer (= poliser). De togos vanl. bland de frigivnes klass.

²⁾ *Flaminska landsvägen* gick i nordlig riktning. Den byggdes för militära ändamål av censorn Gajus Flaminius år 222 f. Kr.

³⁾ *Sextontusen marker guld*, vilket skulle i vårt mynt motsvara (ung.) tolv och halv millioner kr., anses av Mommsen vara överdrivet. *Pärlorna och ädelstenarna* kommo förmodl. från bytet efter Kleopatra.

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *Översteprästämbetet*. Lepidus dog 13 f. Kr., men Augustus blev ej vald förrän den 6 mars följande år (12). Ämbetet var på livstid och innehavaren oavsättlig. Alla följande kejsare innehade detta ämbete ända till Gratianus (382 eft. Kr.).

²⁾ *De sibyllinska böckerna* voro en samling spådomar på grek. vers samlade av den kumäiska sibyllan, som hade ett i Sveriges senare politiska historia ej aldeles obekant namn: Amalthea (hon hade även andra namn). — Sibylla motsvarar ung. vad som i nord. mytologien kallas Vala; jfr Völuspa, Valans spådom! —

³⁾ Enl. Dio (55, 6) förändrades månaden *Sextilis* till Augustus år 8 f. Kr. Både senatsbeslut och folkbeslut på förslag av folktribunen Sext. Pacuvius fattades härom. Efter Julius Cæsar hade Juli månad förut blivit uppkallad (se Suet. Cæsar, kap. 76).

⁴⁾ *De vestaliska jungfrurna* voro sex till antalet. De utsågos genom lottdragning bland 20 av pontifex maximus utnämnda, vilka måste vara mellan 6 och 10 år, förpliktades till kyskhetsamt att tjäna vid Vestas altare i 30 år. Hans båda dotterdöttrar voro Julia och Agrippina, döttrar till Julia, g. m. Agrippa.

⁵⁾ *Välfärdsauguriet*. Då de för året utsedda båda konsulerna hade tillträtt sitt ämbete, brukade de, om auspicierna visade sig gynnsamma därför, anställa ett böneoffer till *Salus* (= välfärdsgudinnan) för det romerska folkets hälsa och välgång. Ett villkor för denna ceremoni var, att fred skulle råda. Som detta förhållande inträffade år 29 f. Kr., då Janustemplet stängdes, upplivade Augustus denna ceremoni det året.

⁶⁾ *Panfesten*, se Suet. Cæsar, kap. 79, not 4. Den firades ända till år 494 eft. Kr., då påven Gelasius ersatte den med jungfru Marias kyrkogång (»kyndelsmässan»).

⁷⁾ *Sekularspelen* firades av Augustus år 17 f. Kr. Dessa voro de femte i ordningen. Förut hade sådana hållits 449, 348, 249 och 149 f. Kr. År 49 kunde inga hållas på grund av inbördes kriget men Cæsar och Pompejus. Jfr Horatius, Carm. Sæc. 5 och 21.

⁸⁾ *Korsvägsfästerna* firades omkr. den 3 eller 4 januari. De stodo under uppsikt av de i kap. 30 nämnda rotemännen.

⁹⁾ *Mönsterbilder*. Se Th. Birt. Romare, sid. 192. Han jämför dem med Segerallén i Berlin.

¹⁰⁾ *Kolonnaden* var en stor plats, prydd med rader av sykmorträd, springbrunnar och statyer samt omgiven av pelargångar.

TRETTIOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Ducenarierna* fingo sitt namn därav att de skattade för 200,000 sestertier (40,000 kr.) vilket var = hälften av census för riddarne. Ända till 122 f. Kr. hade domarne uteslutande utgjorts av senatorer, från 122 till 81 togos de ur riddarnas klass. Sistnämnda år återinsattes senatorerna såsom domare genom en lag av Sulla. Enligt den aureliska lagen av år 70 f. Kr. inrättades de 3 domarenämnderna, av vilka den första bestod av senatorer, den andra av riddare, den tredje av skattkammartribuner. Denna sista korporation upphävdes av Julius Cæsar år 46 (se Suet. Cæsar kap. 41). Men Antonius återupprättade 2 år senare en tredje domarenämnd eller domarekollegium av f. d. centurioner.

²⁾ *Tjugofem års ålder.* Handskrifterna hava trettio, men *lex Servilia* av år 104 hade fastställt lägsta åldern till 30 år, så att om Augustus »valde dem 5 år tidigare» måste han hava satt åldern till 25. Se *Geib*, Geschichte des röm. Kriminalprozesses, sid. 204.

³⁾ *Månaderna november och december* voro mycket upptagna av festspel och andra högtidligheter och den sistnämnda månaden särskilt av saturnalierna.

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Insys i säcken.* En fadermördare insyddes i en lädersäck tillsammans med en hund, en tupp, en huggorm och en apa och dränktes sedan. Se Justin. Inst. 4, 18 § 6.

²⁾ *Korneliska lagen* var stiftad av Cornelius Sulla.

³⁾ *Överståthållaren* i Rom, præfectus urbis, var en slags justieborgmästare och polischef; ämbetet inrättades av Augustus (se kap. 37) och innehades på livstid.

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *Lagar mot yppighet* framfördes redan av Cæsar, se Kejsarbiografier I, kap. 43.

²⁾ *Äktenskapslagarna* och lagarna om förhållandet mellan könen i allmänhet bestodo av en följd av stadganden, som kanske böra betraktas som skilda kapitel av samma lag: a) lagen om stävande av äktenskapsbrott, åren 18—17 f. Kr. b) lagen om sårande av anständigheten c) lagen om ökande av äktenskapsfrekvensen etc. d) en utvidgning av dessa nu nämnda lagar utfärdades år 9 e. Kr. och kallades *lex Papia Poppæa*, emedan M. *Papius Mutilus* och Q. *Poppæus Secundus* voro konsuler detta år. *Horatius* prisar effekten av dessa lagar, se Od. IV, 5, 21; IV, 15, 9; jfr *Carm. Sec. 17*.

³⁾ *Den unge furstens exempel.* Jfr V. Rydberg, Romerske kejsare i marmor, sid. 30. Med *Agrippina* (född år 12 f. Kr.) hade *Germanicus*, som var 3 år äldre, 9 barn.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *Senaten.* Ang. dess mediemsantal, se Suet. Cæsar, kap. 41, not ¹⁾

²⁾ *Cordus Cremutius*, för Crem. Cord., en ej ovanlig omkastning av namnen. C. C. var en historieskrivare, som hade författat ett arbete om Inbördeskrigen och om Augustus' tidevarv. Han blev utsatt för förföljelse under Tiberius, emedan han i detta verk hade prisat Brutus' fosterlandskärlek och kallat Cassius »den siste romaren». *Senaten* befallde, att hans arbeten skulle förstöras. Han dog hunger döden. Se Tac. Ann. 34; Suet. Tib. 61; Calig. 16. Se även V. Rydberg, Romerska dagar, sid. 54.

³⁾ *De för senatorer reserverade platserna*, se Suet. Cæsar, kap. 76, not ¹⁾.

⁴⁾ *I vars tempel.* Se Aul. Gellius, Attiska Nätter XIV, 7, 7: »M. Varro (i sitt memorandum till Cn. Pompejus) försäkrade, att om ett senatbeslut ej hade fattats på en av auguren anordnad plats, vilken bar namnet 'tempel', så hade detta ej varit lagenligt fattat. Därför hade man aktat nödigt att först genom augurerna låta till tempel inviga såväl den hostiliska och den pompejanska senatsbyggnaden ('kurian') som Julius Cæsars, emedan dessa församlingsplatser ännu voro oinvigda, på det att enligt gammal sed i dem fattade senatsbeslut skulle kunna bliva rättsgiltiga.»

⁴⁾ *September- och oktoberförhandlingarna.* Den hälsovådliga hösten, då den i Rom farliga sunnanvinden (auster) var förhärs-kande, gjorde det helt säkert svårt att tillförsäkra *senaten* nödigt antal medlemmar. Under oktober pågick dessutom vinskörden.

⁵⁾ *Beslutmässig.* Minimi-antalet senatorer för *senatens* beslutsmässighet var olika under olika tider och för olika beslut. I regel skulle en tredjedel av fulla antalet vara närvarande. Om någon ville hindra ett lagförslags antagande, kunde han begära räkning genom att säga: »numera» (räkna!), ifall han ansåg *senaten* ej vara tillräckligt mangrant samlad; men om ingen räkning begärdes, tycks det, som om *senaten* kunnat fatta beslut trots fåtaligheten.

⁶⁾ *Utskott.* Första gången ett sådant kom till stånd var år 27 f. Kr. och det bestod av 2 konsul, 1 pretor, 1 edil, 1 tribun, 1 kvestor och 15 andra senatorer. (Dio 53, 21).

TRETTIOSJÄTTE KAPITLET.

Protokoll. Denna förordning gick stick i stäv mot Julius Cæsars, se Suet. Cæsar, kap. 20.

TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

¹⁾ *Riddarskvadronerna*. Riddarne, vilka för politiska ändamål voro indelade i 18 centurier, voro för ceremoniella tillfällen organiserade i 6 *turme* (skvadr.).

²⁾ *Censorsposterna*. Från och med år 49 f. Kr., då Jul. Cæsar blev diktator för första gången, hade censorer utnämns blott en gång, näml. år 42 f. Kr. och de utövade aldrig sitt ämbete. Under Augustus sköttes censorernas åligganden av denne eller av konsulerna. Augustus vägrade att låta utnämna sig till censor för livstid och lät år 22 f. Kr., välja 2 censorer, som dock aldrig kommo att utöva sitt kall. Detta var sista gången någon privat person officiellt innehade detta urgamla ämbete. Från och med Domitianus, som antog titeln *censor perpetuus*, blev ämbetet en del av den kejsrerliga makten.

³⁾ *Ökade antalet pretorer*. Det normala antalet av dessa hade ända till Cæsar varit 8; denne ökade deras antal till ¹⁾ tio, ²⁾ fjorton och ³⁾ sexton. Augustus stannade till en början vid talet 10, men höjde det längre fram, åtminstone temporärt, till 16 enl. Dio 56, 25.

TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Frikostig*. Här motsäger Suet. sitt yttrande i kap. 25. Enligt tideböckerna (fasti) firades efter 30 f. Kr. blott 7 triumfer. Härtill kan läggas en åttonde av G. Cassius (Dio 51, 21). Augustus tycks tvärtom hava varit mycket sparsam med utdelandet av denna utmärkelse.

²⁾ *De militära utmärkelsetecknen* uppräknas hos Livius 30, 15: En krona av guld, som en bredvid triumfatorn på triumfvagnen stående slav höll över dennes med en lagerkrans smyckade huvud. Vidare en gyllne offerskål, en stol av elffenben eller åtminstone med elfbensinläggningar (*sella curulis*), en spira (kommandostav) av elffenben med gyllne eklövskrans, en guldstickad purpurtoga och slutligen en tunika med inbroderade palmkvistar.

³⁾ *Dispens*. Denna översättning är enl. Mommsen, som påpekar att *facere gratiam* här måste betyda: fritaga från, ej giva rättighet att. Hellre än att tjänstgöra i senaten, avsåg sig många riddare, som genom sin förmögenhet fyllde villkoret för att bli

senatorer, sin ridderliga rang såsom riddare. Se härom G. Ferrero, Romerska Kejsarinnor, Sthlm 1913, sid. 34 ff.

FYRTIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Straffet* drabbade dem, som utan att äga ridderlig förmögenhet på 400,000 sestertier (80,000 kr. ung.) satte sig på de 14 bänkrader, som voro reserverade för riddarståndet.

²⁾ *Förteckning på folket*. Dessa förteckningar hade intet att göra med mantalskrivningen i eg. betyd., utan gjordes för att granska behörigheten hos dem, som gjorde anspråk på sadesutdelning från statens förråd. Jfr Cæsar, kap. 41, där det berättas, att Cæsar av 320,000 aspiranter på brödsäd lät stryka omkr. 150,000.

⁴⁾ *Skattkammaren*. Suet. använder här ordet *fiscus*, som under den senare kejsartiden var detsamma som kejsarens privata kassa i motsats till *æarium*, som var statskassan, vilken åtminstone nominellt lydde under senatens kontroll. Till *fiscus* gick skatten från de kejsrerl. provinserna, varför kejsarens börs blev lidande på att en provinsbo gjordes till romersk medborgare.

⁴⁾ *Mantlar*. Att uppträda på offentliga platser utan vit ylle-toga hade länge ansetts opassande för en man av rang. Den av Aug. citerade versen är tagen ur Verg. Eneid. I, 282.

FYRTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *Frikostighet*. Författaren av bihanget till *Monumentum ancyranum* beräknar beloppet för Augustus' välgörenhet till i runt tal 2,400 miljoner sestertier, d. v. s. omkr. 400 miljonor kronor.

²⁾ *Räntefoten sjönk* från 12 % till 4 %.

³⁾ *Förmögenhetsminimum*. Se Sundén. Rom. Antikviteter, sid. 38.

⁴⁾ *Minderåriga barn*. Denna frikostighet avsåg att hjälpa och uppmuntra familjeförsörjare med många barn.

FYRTIOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Många slavar blivit frigivna*. Dylika slavar fingo före frigivningen förbinda sig att lämna statsunderstödet åt sina f. d. herrar.

- ²⁾ *En gång vid en svår missväxt.* Detta inträffade år 6 e. Kr.
- ³⁾ *Läkare och lärare* hade redan av Cæsar fått medborgarrätt, se Suet. Cæsar, kap. 42. Men Cæsars åtgärd måtte hava varit personlig för de då levande, eftersom de nu under Augustus räknades till främlingar, vilka alltid kunde utvisas ur Rom.

FYRTIOTREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Han berättar själv*, näml. i Angoramonet § 22, varifrån dessa ord äro citerade. De första spel, som Aug. själv anställde, höllos 44 f. Kr. d. 24 sept. till åminnelse och firande av Cæsars segrar. Ett annat tillfälle då festspel föranstaltades av Aug. var år 2 f. Kr. Man känner ej tidpunkten för de två övriga här antydda.

²⁾ *Alla slags tungomål.* Jfr detsamma om Cæsar, kejsarbiografier I kap. 39. Vilka tungomål? Enligt Strabo (V, 3, 6) skulle det hava varit grekiska, latin och oskiska (en latinsk munart).

³⁾ *Vilda djur.* Vid Marcellusteaterns invigning år 11 f. Kr. dödades 600 vilda djur från Afrika, bland andra en tiger, som då för första gången visades i Rom enl. Plin. Hist. nat. VIII, 17. År 2 f. Kr. dödades vid en dylik tillställning 260 lejon och 36 krokodiler (Dio 55, 10).

⁴⁾ *Sjödrabningen* hölls år 2 f. Kr. och skulle föreställa grekernas sjöstrid med perserna. Dammen var enl. Angoramonet (23) 1,800 rom. fot lång och 1,200 fot bred.

⁵⁾ *Den trojanska vapenleken*, se Suet. Cæsar, kap. 39, not ¹⁾. De yngre gossarna fingo icke vara över 14 år, de äldre ej över 18 år gamla.

⁶⁾ *Lycius.* Namnet är otydligt eller ofullständigt i handskrifterna. Andra läsa Lucius, somliga L. Icius eller Itius.

⁷⁾ *Parthernas gisslan.* År 30 f. Kr. sände Fraates sin son som gisslan till Rom enl. Dio 51, 18. Strabo påstår (16, 1, 28), att han skickade fyra söner. Jfr Angoramonet § 32.

⁸⁾ *Gudabildernas procession.* Cirkusspelen började med att gudabilder på heliga vagnar fördes i högtidligt tåg till cirkus. Se även Suet. Cæsar, kap. 76.

⁹⁾ *Marcellusteatern.* Plan att bygga en stor teater hade redan Cæsar hyst, se Suet. Cæsar, kap. 44. Men det blev Augustus, som lät utföra den, och Marcellusteatern invigdes antingen år 11 eller 13 f. Kr. till åminnelse av den unge Marcellus, son till Augus-

tus' syster Oktavia och adopterad av Aug. själv. Denne M. Claudius Marcellus dog år 23 f. Kr.

¹⁰⁾ *Sonsöner.* Dessa voro Germanicus, son av den äldre Drusus samt den yngre Drusus, son till Tiberius. Den äldre Drusus och Tiberius voro Augustus' styvsöner med sin tredje gemål, Livia. Andra kommentatorer uppgiva, att det var hans dottersöner, Gajus och Lucius.

FYRTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *Puteoli*, nu Pozzuoli, i havsviken vid Bajæ, väster om Neapel, där många rika och förnäma romare hade sina villor.

²⁾ *Medelklassen och därunder.* I texten användes ordet *plebs*, vilket av Suet. användes om alla medborgare under riddarståndet.

³⁾ *I kappar* (eller mantlar) *klädda*, d. v. s. som ej buro eller ej fingo bära toga, såsom utlänningar. Jfr kap. 40.

⁴⁾ *Pretorns loge.* Pretorn hade såsom festspelens anställare (editor) en hedersplats till vänster om scenen.

FYRTIOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *Ursäkt*, emedan folket ej tyckte om att kejsaren var frånvarande.

²⁾ *Grekisk tävlingskamp*, d. v. s. spel anordnade enl. grekiskt bruk med idrottstävlingar, kappkörning och musikaliska tävlingar. De voro mindre omtyckta än de romerska.

³⁾ *Premiäraktören*, egentl. en skådespelare i en *fabula togata*, d. v. s. ett sådant teaterstycke, som handlade om romerska ämnen och karaktärer.

⁴⁾ *Tre teatrar*, Pompejus', Balbus' och Marcellus' teatrar.

FYRTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *Officersranställning* (i texten: militia equestris). En sådan inefattade tjänstgöring som ryttmästare vid kohorten (tribunus cohortis), överste vid legionen (tribunus legionis) och general vid hjälptrupperna (præfectus alæ). När någon hade genomgått dessa tre grader, var han valbar till kvestor (generalintendent)

eller annan högre befattning och bar guldring liksom riddare. Se Suet. Cæsar, kap. 33 not.

²⁾ Tusen sest. = 200 kr. (ung.) Se Suet. Cæsar, kap. 38, not ¹⁾.

FYRTIOSJUNDE KAPITLET.

¹⁾ *Berövade* — rättigheter. Hit höra städerna Cyzicus, Tyrus och Sidon; Cyzicus, emedan dess invånare år 20 f. Kr. under ett upplopp dödat några romerska medborgare, (Dio 54, 7). Dekretet ang. Cyzicus återkallades år 15 f. Kr., men Tiberius pålade det ånyo år 25 e. Kr. samma straff som Augustus.

²⁾ *Latinsk rätt*. (Latinitas) var den i vissa avseenden inskränkta borgarrätt, som tillkom de latinska städerna såsom Tibur, Præneste, m. fl. före 89. Sistnämnda år fingo alla italienska städer söder om Po rom. borgarrätt och år 40 f. Kr. även städerna norr om Po (i Gallia transpadana). Efter denna tid sades latinsk rätt innehavas av vissa städer i de västliga provinserna, vilka hade självständig municipalförvaltning. Vespasianus gav latinsk rätt åt hela Spanien.

³⁾ *Afrika*. Enligt Nikolaus fr. Damaskus (kap. 11—12) besökte Aug. Afrika i sällskap med sin adoptivfader Cæsar år 45 f. Kr.

FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

Furstesöner, t. ex. Juba och Agrippa, Herodes' sonson, vilken senare uppfostrades i Rom tillsammans med Tiberius' son, den yngre Drusus.

FYRTIONIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Misenum* och *Ravenna* existerade såsom örlogsstationer till femte årh. e. Kr.

²⁾ *Kalagurritanerna*, Kalagurris, det nuv. Calahorra vid Ebro (i Navarra), var ett municipium, som hade rom. borgarrätt.

³⁾ *Tjänstetid*. Dio Cassius säger, att denna var 16 år för pretorianer och 20 för legionssoldater. Hjälptrupperna skulle tjäna i 25 år och flottans manskap i 26.

⁴⁾ *Ilbud* — *diligenturer*. Augustus var således det rom. postväsendets skapare.

FEMTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *Den unge Agrippa* är Augustus' dotterson, Agrippa Postumus, yngste son till Julia och M. Agrippa. † 14 e. Kr.

²⁾ *Cordova* (Corduba) i Hispania Bætica (sydligaste Spanien) var en rom. koloni, där en stor mängd patricier skall hava slagit sig ned.

FEMTIOANDRA KAPITLET.

Diktaturen etc. Enl. Angoramom. § 5 erbjödo folket och senaten honom diktaturen under M. Marcellus' och L. Arruntius' konsulat, d. v. s. 22 f. Kr. Det var folket, som under detta nödår bestormade senaten med anmodan att göra Aug. till diktator och »præfectus annonæ» (chef för spannmålskommissionen). Det senare ämbetet mottog han. (Se Dio Cassius 54, 1. Jfr Velleius 2, 89).

FEMTIOTREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Dominus* utmärkte dels »herren» i förh. till slaven, dels tyrannen i politiskt avseende. Se Cic. de republ. 2, 26. Först Caligula och Domitianus mottogo denna titel. Under Trajanus och de följ. kejsarne var det den vanliga titeln.

²⁾ *Öppen bärstol*. Det ansågs som ett tecken till högmood att hava gardinerna eller förhängena fördragna. Lik buros alltid i tillslutna bårar. (Se Cic. 2 Phil. § 106). C. Gracchus berättar på ett ställe (enl. Gellius) följande historia: Hur långt vår tids ungdom kan gå i självsvald, skall jag visa eder i följande sanna historia.

»För några år sedan skickade man en ganska ung man från Rom i ett uppdrag till Mindre Asien. Han hade vid den tiden ännu icke beklätt något överhetsämbete. I trakten av Venusia (i Apulien) färdades nu den unge mannen i en sluten bärstol, då en oxfösare råkade möta mannen i bärstolen. Som bonden icke visste, vem som forslades i stolen, frågade han på skämt, om man måne bar ut ett lik. När den unge mannen i bårerna fick höra detta, lät han bårarna stanna och befallde sina slavar att så länge tukta den högröstade bonden med den vid bårerna fästa bårremmen, till dess att denne uppgav andan.» (Gellius X, 3, 5.)

³⁾ *Elefant*. Tama elefanter voro inlärdade att tigga åt sina förare. De sträckte då naturl. ut snabeln, varvid mången, som ville ge något, bar sig tafatt åt på grund av rädsla.

⁴⁾ *Icke hörde till hans närmaste vänkrets*. Macrobius berättar (Sat. 2, 4, 13), att Augustus en gång, då han blivit bjorden på en dålig middag av en person, som ej heller hörde till hans intimaste vänner, skall hava sagt: »Jag trodde inte, att vi voro så förtroligt bekanta» (Non putabam me tibi tam familiarem).

FEMTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *Antistius Labeo* skrev en kommentar till de tolv tavlornas lag, ett arbete om de Vestaliska jungfrurna samt grammatiska och filologiska avhandlingar. Han prisas av Tacitus (Ann. 1, 75) för sin »oförskräckta frimodighet» (incorrupta libertas).

²⁾ *Marcus Lepidus'* landsflykt eller rättare förvisning (relegatio) till Circeji inträffade år 36 f. Kr. Se kap. 16.

FEMTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *Edikt*. Augustus använde sig av denna form för meddelanden till allmänheten i alla slags ämnen, stundom i rent personliga, se kap. 31 och 89. Kejsar Klaudius drev detta till absurditet, i det han utgav 20 edikter på en dag. Suet. Claud. kap. 16.

²⁾ *Testamenten*. Det förekom näml. ofta, att romarne uttalade sig särdeles skarpt om politiska förhållanden och personer i sina testamenten och därvid ingalunda skonade den härskande kejsaren. Aug. var ganska känslig för dylika uttalanden, se kap. 66.

³⁾ *Hans söner* d. v. s. adoptivsöner Gajus och Lucius, söner till Agrippa och Julia.

⁴⁾ *Asprenas Nonius* (med namnomkastning) är redan omtalad i kap. 43. Quintilianus säger, att anklagelsen saknade grund; det uppgavs, att han skulle ha förgiftat 130 gäster.

⁵⁾ *Cassius Severus* var en framstående talare, känd för sin bitterhet i stilen (acerbitas Cassii). Han förvisades för sina hätska pamfletter till Kreta och hans arbeten förbjödos.

⁶⁾ *I reserven kvarstående* etc. Med *evocati* menades soldater, som hade tjänat ut sin tid, men stodo kvar under fanorna så-

som frivilliga. Men under kejsartiden tillkom ett nytt slag av dessa, som kallades *evocati Augusti*, vilka med rang av centurioner användes för särskilda tjänster.

⁷⁾ *Murenas sammansvärjning*, se kap. 19.

FEMTIOSJUNDE KAPITLET.

¹⁾ *Senatsbesluten* av år 30 (*tribunicia potestas* på livstid); 27 (Oktavianus får titeln *Augustus*); 23 (*proconculare imperium*); 22 (kejsarliga provinser); 13 (Augustus får ökad makt genom omdaning av senaten), vilka alla fem så småningom uppbyggde principatet.

²⁾ *Födelsedag två dagar i rad*, den 23 och 24 sept.

³⁾ *Curtius' brunn* kallades ett ställe på forum, där en Marstaten genom att kasta sig i den därstädes gapande avgrunden. Förmodligen utmärktes detta ställe genom ett altare över en fördjupning, i vilken småmynt nedkastades. Jfr det hos oss ej alldeles okända bruket att på t. ex. midsommarnatten kasta ned slantar i källor och brunnar.

⁴⁾ *Nyårsgåvor*. Det lat. ordet *strena* betyder egentl. något med gott omen (förebud) och var förmodl. ursprungligen en lycköpenning. Av *strena* kommer det franska *étrenne*.

⁵⁾ *Eldsvåda*. Detta hände år 2 e. Kr. Dio Cassius säger (55, 12), att Aug. ville mottaga endast 1 denar (= 80 öre, när man sätter en sestertius = 20 öre) av enskilda personer och från varje stat (stad) 1 aureus (= 25 denarer).

⁶⁾ *Tjänstemannaskrän*, lat. *decuriæ*, eg. avdelningar av tjänstemannakorporationer såsom skrivare (notarier), liktorer (poliser), budbärare (viatores) och andra subalterner i statstjänsten.

⁷⁾ *Gemene man*, lat. *tribus*. I kejsartiden förlorar *tribus* sin gamla betydelse (av krets, distrikt för politiska och administrativa ändamål) och betecknar (i plur.) stundom stadsmenigheten, »underklassen», i motsats till de två högre stånden. Se Sundén, De rom. antikvit. § 53.

FEMTIOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Fäderneslandets fader*. Se Angoramonetet § 35! Jfr Ovid. F. 2, 127. Se även G. Boissier, *Cicéron et ses amis*, p. 403.

²⁾ *Antium*, sjöstad i Latium, 50 km. söder om Rom; det nuv. Porto d'Anzio.

FEMTIONIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Antonius Musa* var en frigiven f. d. slav, som behandlade Aug. med diet och kalla bad, medan hans husläkare, C. *Æmilius*, sånär hade tagit livet av honom genom att envist fasthålla vid gamla metoder. Se Plin. Hist. nat. 19 § 128.

²⁾ *Ganska många provinser*. Dio känner (51, 20) Pergamon och Nikomedia i Bitynien såsom platser, där tempel voro invigda åt Aug.

³⁾ *Festspel*. Sådana höllos i Athen, i Ancyra (Angora) i Galatien, i Cilicien, i Lugdunum (= Lyon) m. fl. ställen.

SEXTIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Jupiters tempel i Athen* skall hava påbörjats av Pisistratus († 527 f. Kr.) och fullbordades först under Hadrianus. Femton väldiga korintiska pelare är allt vad som återstår av denna helgedom.

²⁾ *Skyddsande*. Ett senatsbeslut av år 30 f. Kr. hade gjort Augustus' *genius* till ett föremål för vördnad och dyrkan (Dio 51, 19).

SEXTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *Sin moder*, Atia. Denna dog strax efter det att Aug. anlände till Rom från Modena (Mutina) i augusti månad år 43 f. Kr., då Aug. var konsul från den 19 aug. till bildandet av triumviratet i november. Hon begrovs på statens bekostnad.

²⁾ *System* Oktavia dog år 11 f. Kr. Hon var halvsyster till Aug. och var en högsinnad natur, som i sitt giftermål med Antonius (41) tvangs att tjäna politiska syften. Jfr Suet. Cæsar, kap. 27.

SEXTIOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Publius Servilius Isauricus* var son till Ciliciens erövrare, under vilken Cæsar en tid tjänstgjorde (se Suet. Cæsar, kap. 3); sonen var konsul jämte Cæsar år 48 f. Kr.

²⁾ *Fulvia* var karlavulen och häftig till lynnet: »hon hade intet kvinligt hos sig utom kroppen», säger Vellejus 2, 74.

³⁾ Augustus' *oenighet* med Fulvia ledde till kriget vid Perugia 41—40 f. Kr.

⁴⁾ *Scribonia* blev gift med Augustus år 40 f. Kr.; hon var betydligt äldre än Aug. och äktenskapet var av rent politisk art. De skildes åt efter ett år (vid dottern Julias födelse) och Dio påstår (48, 34), att det var, emedan han redan var kär i Livia. Scribonia följde sin dotter vid dennas förvisning år 2 f. Kr.

⁵⁾ *Livia Drusilla* var ung, vacker och högättad såsom härstammande från Appius Claudius Cæcus (omkr. 300 f. Kr., en av Roms största statsmän). Hon var född 58 eller 57 (d. 28 sept.) och dog 29 e. Kr., 86 år gml (enl. Dio 58, 2). Hon tycks hava varit en ädelsinnad, dygdig och klok kvinna. Tacitus kallar henne (Ann. 1, 10) »en sträng (gravis) moder mot staten och en sträng styvmor för Cæsarernas hus».

SEXTIOTREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Marcellus* — dog hösten 23 f. Kr. strax efter Augustus' svåra sjukdom s. å. Det är denne Marcellus, som Vergilius omtalar i *Eciden* VI, 860 ff.

²⁾ *M. Agrippa* hade förut varit gift med Pomponia, dotter till Ciceros vän Atticus, och med henne hade han dottern Vipsania, som vid 1 års ålder förlovades med Tiberius (kejsare 14—37 e. Kr.) Han dog år 12 f. Kr.

³⁾ *Hade barn*. Tiberius hade med Vipsania sonen Drusus († 23 e. Kr.).

⁴⁾ *Antonius* blev i st. gift med den från Agrippa skilda Marcella.

⁵⁾ *Cotys*. Detta var då Aug. befann sig i Pannonien (35 f. Kr.)

SEXTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *L. Paulus* var son till Paulus *Æmilius* Lepidus (brorson till triumviren), som var censor år 22 f. Kr. Sonen L. Paulus var konsul år 1 e. Kr. Han hade med Julia två barn, M. *Æmilius* Lepidus och *Æmilia* Lepida, som blev förlovad, men ej gift med kejsar Klaudius. Julia landsförvistest för äktenskapsbrott till

ön Tremerus utanför kusten av Apulien, där hon dog 29 e. Kr. Hennes förvisning varade 20 år (Tac. ann. IV, 71). Se G. Ferrero, Rom. Kejsarinnor, sid. 54 ff. L. Paulus omtalas i kap. 19 såsom upprorsmakare, men därom är intet känt.

²⁾ *Germanicus*, son till den äldre Drusus och Antonia, som var dotter av M. Antonius och Oktavia.

³⁾ *Adopterade han*, år 17 f. Kr. vid Lucius' födelse. Gajus föddes år 20 f. Kr. Om adoption se Sundén, De rom. antikv s. 400.

⁴⁾ *L. Vinicius*. En person med detta namn var *consul suffectus* (fyllnadskonsol) 33 f. Kr. och folktribun 51.

⁵⁾ *Sutto* etc. Barn och kvinnor *sutto*, män lågo till bords.

SEXTIOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *Förviste han* etc. Dottern Julia förvistes till ön Pandataria utanför Kampaniens kust, där hon vistades 5 år, varefter hon fick bo i Rhegium (Reggio). Hon överlevde sin fader blott några veckor. Se G. Ferrero, Rom. Kejsarinnor, sid. 52 ff. samt Th. Birt, Romare, sid. 194. Om den yngre Julia se föregående kap.

²⁾ *Ett och ett halvt år*. Lucius dog i Marseille d. 20 aug. 2 e. Kr. och Gajus den 21 febr. 4 e. Kr. i Limyra i Lykien.

³⁾ *Agrippa Postumus*, se kap. 19. Tacitus (Ann. 1, 3) betraktar Agrippa såsom ett offer för Livias intriger till förmån för sin son, Tiberius. Vellejus och Dio överensstämna med Suetonius i bedömandet av hans karaktär. Han mördades omedelbart efter Augustus' död. Se kap. 51, not ¹.

⁴⁾ *Agrippa adopterades* den 26 juni 4 e. Kr. Representanterna för de gamla *comitia curiata*, inför vilka adoptionen skulle äga rum, utgjordes av 30 liktorer. Mötet hölls av en pontifex.

⁵⁾ *Surrentum* (Sorrento) i neapolitanska viken. Sedermera deporterades han till Planasia, en ö mellan Korsica och Elba.

⁶⁾ *Till fastlandet*, näml. till Rhegium, se not ¹.

⁷⁾ *Militärbevakning*. Det var en centurion av denna, som dödade honom. (Tac. Ann. 1, 6).

⁸⁾ *Versen* är hämtad från Iliaden 3, 40, där Hektor ropar dessa ord till Paris.

SEXTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *Salvidienus Rufus* var en av Augustus' första och mesthängivna vänner. Han var med honom i Apollonia strax före

Cæsars död, hade fört befäl vid Rhegium mot Sextus Pompejus år 42 och 41 f. Kr., hade deltagit i belägringen av Perusia år 40 och beledsagade Aug. till Gallien och Spanien, där han erhöll överkommandot över de därvarande stridskrafterna. Hans *stämplingar* torde hava bestått däri, att han erbjudit Antonius att ställa Gallien till dennes disposition, ett förräderi, som Antonius omtalade för Augustus, då dessa återknöto vänskapsbandet vid freden i Brundisium år 40 f. Kr. Salvidienus efterskickades under en eller annan förevändning, senaten dömd honom för majestätsbrott, och Salv. behandlades som en fiende till staten.

²⁾ *Cornelius Gallus* var en elegisk skald (se Ovid. Trist. 4, 10, 53), född i Forum Julium 68 eller 69 och död 26 f. Kr. Han deltog i slaget vid Actium och förföljde den slagna flottan till Egypten. Han blev detta lands förste ståthållare (*præfectus*) år 30 f. Kr. Hans brott synes hava varit ett skrytsamt uppträdande och oförsiktigt tal.

³⁾ *Mytilene*, huvudstad på ön Lesbos vid Mindre Asiens kust.

⁴⁾ *Murenas sammansvärjning*, se kap. 19. Murena var broder till Terentia.

SEXTIOSJUNDE KAPITLET.

Femhundra denarer = 300 kr. (ung.)

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

Vekling. Cybeleprästerna voro kastrater.

SEXTIONIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Frillas*. Härmed torde avses Livia Drusilla, som sedan blev hans gemål.

²⁾ *Terentilla*, diminutivform för Terentia, som var Mæcenus' maka. *Tertulla* är diminut. för Tertia och *Rufilla* för Rufa. De två senare äro obekanta storheter.

SJUTTONDE KAPITLET.

¹⁾ Ordet *Mallia* har ej ännu blivit tillfredsställande förklarad. Kanske var det namnet på det hus, där banketten sades hava

ägt rum. Enligt Casaubon († 1614) var det namnet på »kora-gens» hustru.

²⁾ *Korintiska bronsaker* skola hava varit förfärdigade av en blandning av koppar, guld och silver.

³⁾ *Tvefalt slagen*, jfr kap. 16: »lidit tvenne skeppsbrott», näml. 2 dagar å rad år 38 f. Kr. i norra delen av Messinasundet.

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *Murrinsk pokal*. Dessa murrinska kärl, som av romarne skattades högre än guld, förfärdigades sannolikt av ett slags ädel österländsk flusspat (ett mineral). Det infördes för första gången till Rom av Pompejus år 61 f. Kr. från krigsbytet efter Mitradates och helgades åt Jupiter Capitolinus. (Se Plin. Hist. Nat. 36 § 198).

²⁾ *December månad*, då saturnaliefesten firades mellan den 17—23 och alla dylika nöjen voro tillåtna enligt gammal sed.

³⁾ *Vinicius*, se kap. 64. Gajus *Silius* (se kap. 101) var konsul år 13 f. Kr.

⁴⁾ *Venskastet*, då alla tärningar visade olika tal, var det bästa. Tärningarna voro blott på fyra sidor betecknade med numren I, VI, III och IV, de två övriga voro avrundade.

⁵⁾ *Mivervas fest* (Quinquatrus) hölls den 20—25 mars och då var allmänt skollov.

⁶⁾ *Tjugotusen sest.* = 4,000 kr. (ung.).

⁷⁾ *Tvåhundrafemtio den.* = 150 kr. (ung.).

⁸⁾ *Udda eller jämt* spelades med nötter och torde hava tillgått så, att man skulle gissa, huruvida ett visst antal nötter, som av motspelaren hölls i handen, var udda eller jämt.

SJUTTIOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Ovanför ringtrappan* eller uppe vid ringsmedernas trappstegsgränd. Kanske hade, såsom ofta synes hava varit fallit, någon guldsmed sin affär på framsidan av huset (Cic. Att. 14, 9), till vilken man kom förmedelst några trappsteg.

²⁾ C. Licinius *Calvus*, framstående talare (82—47).

³⁾ Residenset på *Palatium* anvisades åt Augustus av senaten år 36 f. Kr.

⁴⁾ *Q. Hortensius*, Ciceros vän och medtävlare om första platsen såsom talare, dog år 50 f. Kr. Prakten i hans lanthus var allmänt känd.

⁵⁾ *Albanersten* eller peperin, ett vulkaniskt konglomerat av aska, grus och stenfragment från Albanerbergen. Det var billigt på grund av närheten till staden. Se V. Rydberg, Rom. kejsare i marmor, s. 23.

⁶⁾ *Syrakusa*. När Aug. år 21 f. Kr. besökte S., var denna stad ödslig och tyst, vilket intryck kanske förmådde honom att giva sin ensliga och tysta studiekammare detta namn. Eller jämförde han sig med den lärde Arkimedes i Syrakusa?

⁷⁾ *Mæcenas'* hus på Esquilinerkullen, där luften ansågs hälsosam. Vid sin död år 8 f. Kr. insatte Mæc. Augustus såsom arvinge till denna sin egendom.

⁸⁾ *Öarna vid Kampaniens kust*: Capreae (Capri), Ænaria (Ischia), Prochyta (Procida) äro de tre största.

SJUTTITREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Vardagsdräkt* står i motsats till togan, som var militär- och middagskostymen. Det vanligaste plagget inomhus var tunikan.

²⁾ *Purpurbården*. Den breda purpurstrimman, som löpte längs främre delen av tunikan och bars av senatorer och vissa riddare med senators rang (t. ex. de som varit kvestorer), var antingen invävd i tyget (Plin. Hist. nat. 8 § 193) eller också påsydd (Digesta 34, 2, 23: *clavique qui vestibus insuuntur*). De skrytsamma buro den så bred som möjligt, medan andra affekterade att dölja den.

³⁾ *Skor* voro blott för bruk utomhus. Inomhus hade man alltid tofflor (*soleæ*).

SJUTTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *På gammaldags vis*, då gästerna (de manliga) lågo vid bordet, såsom motsats till ett senare bruk, då små korgar (sportulæ) buros kring med mat i eller skickades hem till gästerna eller då »gående bord» (cena ambulans) serverades.

²⁾ *Menas*, en av Pompejus Magnus' frigivne, tjänade under

Sextus Pompejus. År 38 f. Kr. övergick han till Oktavianus. År 36 var han ånyo hos Sextus Pomp., men senare s. å. befann han sig åter på Oktavianus' sida. Han stupade följande år under fälttåget mot Pannonien.

³⁾ *Tre rätter*: förrätt (*gustatio*), huvudrätt, stek (*cena*), efterrätt (*secunda mensa*). När sex eller fler rätter serverades, skedde detta genom att uppdelas huvudrätten i fler (*prima, altera, tertia cena* o. s. v.).

⁴⁾ *Sångare*. I texten står *acroamata*, som även betyder föreläsare, deklamator eller t. o. m. rolighetsminister.

⁵⁾ *Filosofiska pratmakare*, »aretaloger», dygdepredikare, voro ett slags lägre anhängare av de stoiska eller kyniska skolorna, som hade till yrke att disputeras i etiska frågor ofta i avsikt att förlöjliga. Seneca kallar dem gatufilosofier.

SJUTTIOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *Saturnaliefesten* (se kap. 71, not ²⁾) — *presenter*, jfr våra julklappar.

²⁾ *Tvetydiga inskrifter*, emedan de senast nämnda presenterna i folkspråket hade en obscen bibetydelse.

³⁾ *Auktionera* bort. Ett slags lotteri, där gästerna ej visste vad de fingo för sina bud.

SJUTTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *Fasta om sabbaten*. Det var en gängse föreställning bland romarna, att sabbaten var en fastedag för judarna, eftersom de den dagen ej arbetade. Se Justinus 36, 2, 14: *Moyseis septimum diem more gentis Sabbata appellatum in omne ævum ieiunio sacrauit*.

²⁾ *Kl. 6 . . . i badet*. Den vanliga badtimmen var annars mellan 2—3 e. m.

SJUTTIOSJUNDE KAPITLET.

¹⁾ *Sex glas*, eg. sex sextanter (*senos sextantes*). En »sextant» innehöll 2 mått (*cyathi*, d. v. s. össleven tog ur bålen (*crater*) och hölls 2 ggr i dryckeskärlet, 12 sådana mått blevo således vad i övers. kallas sex glas = en styv halvliter (0,647).

²⁾ *Kasta upp* d. v. s. han tog ett kräkmedel.

³⁾ *Rätiskt vin* från trakten av Verona. Enl. Plinius (*Hist. nat.* 14 § 61) var vin från trakten av Setia (vid Pontinska träskan), s. k. *Setinum*, det vin som Augustus helst drack.

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ *Andra trukosten* eller *prandium* intogs kl. 12.

²⁾ *Offerhandling*. *Auspicer* skulle tagas strax efter midnatt av den överhetsperson, som skulle leda val.

SJUTTONIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Raka skägget*. Bruket att raka skägget varade omkr. 300 f. Kr. till Hadrianus' tid. Mynt visa, att Augustus en tid bar kort skägg åtminstone till strax efter 37 f. Kr.

²⁾ *Solglansen*. I vad som här säges påminner Aug. i mycket om »Le roi soleil», Ludvig XIV, vilken också tog den förre till sin förebild i många stycken. Kejsar Julianus i sitt paskill »Cæsarerne» skämtar med denna svaghet hos Augustus: »Nu kommer Oktavianus, skiftande färg som en kameleont. Han tror sig hava lika genomträngande ögon som den stora solens strålar, på det att ingen skall kunna uthärda hans blickar» (*Conviv. Cæs.* 309). Aug. frågade en gång en soldat, varför han vände bort sina ögon. »Jag kan ej uthärda den ljungande blixten från dina ögon», svarade han. (*Plin. Hist. nat.* 11, 32).

³⁾ *Maskstungna*, *scabri* kan även betyda: betäckta med vinsten; jfr *Ovid. Metam.* 8, 802: *scabri rubigine dentes*.

ÅTTIONDE KAPITLET.

¹⁾ *Badskrapan*. En slav följde alltid med sin herre och bar en låda (*cista*) med badskrapor (*strigiles*), en flaska (*ampulla*) med olja, en dosa med salvor (*alabastrum*) och andra toalettartiklar.

²⁾ *Spjälning* och *bandage*. Jag översätter enl. Baumgarten-Crusius' läs-art *habenarum atque arundinum* i st. f. den vanl. *harenarum* etc., som skulle betyda varma sandbad eller varma

omslag och krossad vass. Se kap. 20 om de sår han erhållit, vilket kan förklara denna svaghet i benen.

ÅTTIOFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *Antonius Musa*, se kap. 59 not. ¹⁾.

²⁾ *Födelsedag*, den 23 sept.

ÅTTIOANDRA KAPITLET.

¹⁾ *Rom—Præneste* utgör 33 km. (= Malmö—Eslöv; Uppsala—Rosersberg). Sträckan Rom—Tibur är 29 km. Præneste låg sydväst om Rom och Tibur ost-nord-ost om Rom. Båda städerna voro kända för sitt hälsosamma och friska klimat. Jfr kap. 72.

²⁾ *Svavelbad*. Svavelkällor finnas ännu mellan Rom och Tibur.

ÅTTIOTREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Fotboll* får ej tagas ordagrant. Bollen var stor och uppblåst som en fotboll, men spelades med handen.

²⁾ *Spela tärning*; se kap. 71.

³⁾ *Nötter*. Lekar med nötter bestodo bl. a. i att knäcka dem med ett slag av handen, gissa udda eller jämt, rulla dem utför ett sluttande bräde ner i sina hål, m. fl. »Sedan man övergivit (leken med) nöterna» (*nucibus relictis*) är därför ett uttryck, som är likbetydande med »när man trampat ut barnskorna» eller sedan man »uppgivit det barnsligt var.»

ÅTTIOFJÄRDE KAPITLET.

Kriget vid Mutina i början av år 43 f. Kr.

ÅTTIOFEMTE KAPITLET.

Svar till Brutus etc. Ehuru den yngre Catos inflytande ingalunda var så stort som åtskilliga andra politiska ledares vid slu-

tet av republiken, var hans anseende för hederlighet och karaktärsfasthet dock så stort, att det cæsareanska partiet genom skrifter söka nedsätta hans politiska betydelse. Så t. ex. hade redan Cæsar skrivit emot Cato; se Suet. Julius Cæsar, kap. 56 not. ²⁾. M. Brutus skrev ett panegyriskt liktal över Cato år 45, och det är kanske en kritik av detta, som Aug. uppläste.

²⁾ *Det kantabriska kriget* fördes av Aug. år 25 f. Kr. Se kap. 20.

ÅTTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ *Mæcenus* — *lockar*. Denne förnämne romares yppiga och förvekligade vanor voro allmänt kända. Juvenalis talar i sina satirer (1, 66) om »Mæcenus makliga hållning.»

²⁾ *C. Annius Cimber* var en av Antonius' anhängare år 44—43 f. Kr. och angreps ss. sådan av Cicero, som anklagade honom för att hava mördat sin broder.

³⁾ *Catos Origines*. Cornelius Nepos i sin korta biografi över Cato skriver: »På sin ålderdom började han skriva en historia, av vilken finnas sju böcker. Den första innehåller de romerska konungarnas historia, den andra och tredje en framställning av varje italiensk stats ursprung, och det är otvivelaktigt därför som han givit dem det gemensamma namnet »Origines» (ursprung). . . härvid framlysa tydligen hans stora flit och noggrannhet samt hans djupa lärdom.»

⁴⁾ *Den asiatiska talar skolan* avser talarne i Mindre Asiens grekiska städer. De andra skolorna voro den attiska och den på Rhodus, som var en förmedling av de båda andra. Quintilianus anklagar själva Cicero för att hava några av den asiatiska skolans fel.

⁵⁾ *Agrippina*, dotter till Julia och M. Agrippa, hustru till Germanicus. Hon dog år 30 f. Kr. Se även kap. 64.

ÅTTIOSJUNDE KAPITLET.

¹⁾ *Cato* står här såsom synonym för det bästa tillgängliga, så att frasen betyder ungefär detsamma som: fordra inte för mycket! Jfr V. Rydberg, Rom. kejs. i marmor, s. 34.

²⁾ *Baceolus*, jfr it. *bacello*, eg. bondeböna; sed. = dumbom.

ÅTTIOÅTTONDE KAPITLET.

- ¹⁾ *Ståthållare*, i texten står: legat med konsuls rang.
²⁾ *Chifferskrift*. Detsamma om Julius Cæsar, se denne kap. 56, not. ³⁾. Detta bör ej, såsom flere kommentatorer göra, förväxlas med stenografi, där vissa tecken användas för hela ord.

ÅTTIONIONDE KAPITLET.

- ¹⁾ *Apollodorus fr. P.* var författare till en teori ang. vältalighet och stiftare av en retorisk skola, uppkallad efter honom.
²⁾ *Appolonia*, se kap. 8.
³⁾ *Areus* eller *Areius* från Alexandria skrev bl. a. en trösteskrift till Livia över hennes son Drusus' död år 9 f. Kr. För hans skull säges Augustus hava skonat Alexandrinerna vid denna stads intagande år 30 f. Kr.
⁴⁾ *Ordagrant avskrev*. Att göra excerpter ur lästa författare var mycket vanligt, så t. ex. var Brutus kvällen före slaget vid Farsalus sysselsatt med att excerpera Polybius. Se även Plin. Ep. 3, 5, 10; 6, 20, 5.
⁵⁾ *Q. Metellus*. Enl. Aulus Gellius (1, 6, 1—2) var detta Q. Cæcilius Metellus, kallad Numidicus, emedan han besegrat kon. Jugurtha av Numidien. Se Sallust. Jugurth. kriget, kap. 43 och följ. (Övers. av L. Wistén, sid. 56.) Han var konsul 109 och censor 102 f. Kr. och dog omkring 91 av gift. Enl. Livius däremot var det Metellus Macedonicus (med samma förnamn som den förre), vilken nedslog ett uppror i Makedonien (därav tillnamnet) 148 f. Kr., slog Akäerna vid Käronea 146. Dog 115 f. Kr.
⁶⁾ Publius *Rutilius Rufus* var konsul 105 f. Kr. Såsom ståthållare i Mindre Asien år 95 hade han sökt lägga band på skatteförpaktarnes utpressningar, varför han sedermera hätskt förföljdes av dessa rika och mäktiga män. Måttet gällde huvudsakligen bestämning av höjden. Augustus förordnade, att hus ej finge vara högre än 70 fot.
⁷⁾ *De litterära tävlingarna* bestodo i uppvisningar i deklamation och talekonst. En dylik tävling i Lyon skildrar Suet. Caligula, kap. 20.

NITTIONDE KAPITLET.

Sjökälv. Plin. säger (Hist. nat. 2 § 146), att »huden av de väldiga djur, som man kallar sjökälv, är den enda sjödjurshud, som blixten ej kan gå genom».

NITTIOFÖRSTA KAPITLET.

- ¹⁾ *Slaget vid Filippi*, riktigare striderna vid F. okt.—novemb. 42 f. Kr. Augustus hade angripits av sjukdom redan på vägen till Filippi, och hans läkare Antonius eller Artorius, som här kallas »en vän till honom», hade dagen före första slaget låtit avlägsna honom från lägret. Detta räddade hans liv, ty Brutus stormade och plundrade detsamma.
²⁾ *Tempel — åt Dunderguden*. (Se kap. 29!) Detta var ett litet tempel, som låg bredvid Jupiter Capitolinus' stora tempel. Det förra invigdes den 1 sept. år 22 f. Kr. Det bestod av solida marmorblock. (Plin. Hist. nat. 36, 50.)
³⁾ *Tigga allmosor*. Dio Cassius, som berättar samma historia (54, 35), tycks ej sätta tro till den, och den är bra olik Augustus' reserverade och värdiga uppträdande i övrigt. Jfr dock Caligulas bruk att stående i vestibulen till sitt palats nyårsdagen mottaga gåvor av folket (Calig. kap. 42).

NITTIOANDRA KAPITLET.

- ¹⁾ *Palmteining*. Palmen ansågs som ett förebud till seger.
²⁾ *Ænaria*, se kap. 72, not. ⁸⁾.
³⁾ *Torgdag*, på lat. nundinæ, som till härledn. sammanhänger med novendiales, de dödas fest; därav kanske det »olycksbådande» i ordet.
⁴⁾ *Trettonde*; i texten står nonæ, d. v. s. den 9 (eller i månaderna mars, maj, juli och okt. den 7) dagen i månaden. Kanske ligger det »olycksbådande» i ordet i att det börjar med non, som är den nekande partikeln i lat. (= nej) eller att det kan uppdelas i non is = (det är) ej den (rätta). Översättaren har betjänat sig av den vid talet tretton hos oss fästade vidskepliga betydelsen.

NITTITREDJE KAPITLET.

¹⁾ *Mysterierna.* Detta skedde år 31 f. Kr., sedan han hade besegrat Antonius.

²⁾ *Icke förrättat sin andakt.* Det är väl troligare, att Gajus ej ville såra judarnes kända motvilja mot att släppa in hedningar i helgedomen.

NITTIOFJÄRDE KAPITLET.

¹⁾ *Velletri*, se kap. 1, not.

²⁾ *Julius Marathus* var förmodligen en grekisktalande syrier, som är omtalad i kap. 79 såsom varande frigiven och sekreterare hos Augustus.

³⁾ *Alstra en konung.* Att åtskilliga profetior om en kommande konung över Rom och romarväldet voro gängse förefaller alldeles säkert. År 45 f. Kr. gick ett rykte, att Lucius Aurelius Cotta ämnade föreslå senaten att giva Julius Cæsar konungatitel på grund av ett uttalande i de sibyllinska böckerna (Suet. Jul. Cæsar kap. 79). Man har ställt detta i samband med judarnas förhoppningar på sin Messias, och det finns anledning tro, att de som sysslade med spådomsverser i Rom ej voro alldeles obekanta med de 70 uttolkarnas översätt. av Gamla Testamentets profetiska böcker.

⁴⁾ *Ej vann laga kraft.* I texten ordagr. = ej överfördes till (ærarium =) riksarkivet. Se Jul. Cæsar kap. 28. I äldsta tider voro senatsbesluten i konsulernas vård. Från år 446 f. Kr. skulle de av edilerna deponeras i Ceres' tempel. Men längre fram blev det brukligt att förvara dem i Saturnus' skattkammare som tillika var arkiv, vilket sedan blev ett villkor för deras validitet.

⁵⁾ *Asklepiades* lär även hava skrivit Egyptens historia. Suidas säger, att han skrivit hymner och en avhandling om »Alla religioners samstämmighet».

⁶⁾ *I senaten avhandlade* etc. Något senatssammanträde av den 23 sept ang. Catilinas sammansvärjning är ej bekant. Det första senatssammanträde för denna angelägenhet (vid vilket tillfälle Cicero höll sitt berömda första Catilinariska tal) ägde rum först den 7 novemb.

⁷⁾ *Publius Nigidius Figulus* var enl. Aulus Gellius (IV, 9)

Roms lärdeste man näst Varro. Han var senator år 63, såsom framgår av texten; pretor år 59 och sedermera ståthållare (legatus) i Mindre Asien. Han dog i landsflykt, emedan han tillhörde aristokratpartiet mot Cæsar.

⁸⁾ *Offerlågan — högan sky*, ett gynnsamt förebud.

⁹⁾ *Praktträkt*, den med lagerkvistar broderade tunikan, som hämtades från kapitolium för att begagnas av överhetspersoner (konsul eller pretor), som firade triumf. Jfr Liv. 10, 7.

¹⁰⁾ *Gajus Drusus.* Någon antik författare med detta namn är ej känd. Man har antagit, att Suet. skulle syfta på det i kap. 100 omnämnda liktalet över Augustus av Tiberius' son Drusus; men denne kallas ingenstädes annars med förnamnet Gajus. Vem var G. D.? Frågan är hitills obesvarad.

¹¹⁾ *Kampanska landsvägen* är förmodligen ett annat, ehuru sällsynt namn för via Appia, som från Rom ledde söderut längs Latium snett över Kampanien, Samnium och Apulien till Brundisium (i Kalabrien).

¹²⁾ *Q. Catulus — tempel.* Den kapitolinske Jupiters tempel brann ned den 6 juli 83 f. Kr. Q. Lutatius Catulus stod i spetsen för den kommission, som fått i uppdrag att återuppbygga det (se Jul. Cæsar, kap. 15). Han hade invigt detsamma år 68 f. Kr., men man höll på med den inre dekorationen år 62, då Cæsar var pretor. Catulus dog år 60, d. v. s. då Aug. var 3 år gml. Historien hänger ej rätt väl samman i Suetonius' framställning.

¹³⁾ *Marcus Cicero en gång.* Det var år 46 f. Kr., då Jul. Cæsar firade sina triumfer (över Gallien, Egypten och Pontus), vid vilka den unge Oktavianus var närvarande.

¹⁴⁾ *Gissel*, slaveriets symbol; romerska medborgare fingo ej gisslas.

¹⁵⁾ *Vistelse i Apollonia*, år 45—44 f. Kr. Se kap. 8!

¹⁶⁾ *Observatorium*, i texten: pergula, som betyder ¹⁾ varje utbyggnad på utsidan av ett hus, förstukvist, veranda; ²⁾ utbyggd vindskupa eller tornkammare, här tjänstgörande som observatorium; ³⁾ en skola; ⁴⁾ lövhydda av vinrankor, berså; jfr it. pergola.

NITTIOFEMTE KAPITLET.

¹⁾ *For in i Rom*, år 44 f. Kr. i början av maj,

²⁾ *Julias gravvård*, på Marsfältet, se Suet. Jul. Cæsar, kap.

84. Julia, som var gift med Pompejus Magnus, var född år 83 och dog 54 f. Kr.

³⁾ Första konsulat, år 43 f. Kr.

NITTIOSJÄTTE KAPITLET.

¹⁾ Sammandragit sina trupper, år 43 f. Kr. i november.

²⁾ Vid Perusia, år 40 f. Kr.

³⁾ Åsnedrivare med sitt ök. Samma historia berättas av Plutark, Anton. 65.

NITTIOSJUNDE KAPITLET.

¹⁾ Ämbetsbroder d. v. s. såsom censor med konsuls makt. Denna census, mantalsskrivning eller taxering, hölls år 14 e. Kr., samma år som Aug. dog (den 19 aug.).

²⁾ Illyrien. Tiberius' resa till Illyrien skall enl. Velleius (2, 163) endast hava företagits för att i fredliga värv befästa vad han genom krig underlagt sig.

³⁾ A'stura, en liten hamnstad i Latium, där Aug. liksom Cicero och flera andra hade en villa.

NITTIOÅTTONDE KAPITLET.

¹⁾ Kampaniens kuster etc. Detta var en omtyckt segeltur.

²⁾ 40 guldmynt. En *denarius aureus*, ett mynt som Jul. Cæsar skall hava låtit prägla år 48 f. Kr., var lika med 25 silverdenarer eller 100 sestertier d. v. s. mellan 17—20 kr.

³⁾ Alexandrinska varor. Handeln med Egypten var livlig under kejsartiden. Den omfattade isynnerhet säd och saltad fisk, men även lyxvaror. Se G. Ferrero, Rom. kejsarinnor, s. 34. Hamnstaderna Puteoli (i neapolitanska viken) var den regelbundna platsen för trafiken med Alexandria. Resan tog i gynnsamt fall 9 dagar.

⁴⁾ Grekiska ynglingar — Capri. Denna ö hade, såsom omtalades i kap. 92, tillhört Neapel, där grekiska sedvänjor kvarlevde längre än annorstädes i Storgrekland.

⁵⁾ Kivas — slåss — kastade. Detta egendomliga bordsskick skildras av Juvenalis (5, 25 följ.) på följande sätt:

»Första akten är gräl, men snart man bågarna kastar, och servetterna färgas med blod av såren man torkar; så går det alltid till. då med Saguntinska pokaler striden står mellan er och de friade slavarnes skara.»

⁶⁾ *Ktistes* betyder stiftare, grundläggare.

⁷⁾ *Thrasyllus* var en astrolog, se Suet. Tib. kapp. 14 och 62; Cal. kap. 19.

⁸⁾ *Den plats, dit* etc. näml. Beneventum (i Samnium) på väg till Brundisium, där Tiberius skulle inskeppa sig för att fara till Illyrien.

⁹⁾ *Nola*, stad i Kampanien, öster om Neapel. »Tiberius hade knappt hunnit fram till Illyrien, förrän han återkallades av brådskande brev från sin moder (Livia), och man vet ej, om han fann Aug. levande eller död.» Tac. Ann. 1, 5. Velleius påstår (2, 123), att Tiberius hann fram i tid. Dio Cassius säger (56, 30), att Livia misstänktes för att hava påskyndat sin gemäls död genom ett förgiftat fikon.

NITTIONIONDE KAPITLET.

Drusus' sjuka dotter, Livilla, dotter till Drusus och Antonia samt syster till Germanicus och Claudius. Hon blev sedan gift med Tiberius' son Drusus; hon dog hangersdöden år 31 e. Kr. Se G. Ferrero, Rom. Kejsarinnor, sid. 102 ff.

ETTHUNDRADE KAPITLET.

¹⁾ *Samma sovrum* — dött. Tacitus omnämner också detta sammanträffande. Ann. 1, 9.

²⁾ *Bovillæ*, stad i Latium vid Appiska vägen, omkr. 20 km. sydost från Rom.

³⁾ *Statyetter av Segern*, som Aug. själv låtit uppställa i det av Jul. Cæsar uppförda rådhuset (»kurian»). (Dio 51, 22).

⁴⁾ *Ben* — uppsamlas, näml. från bälet. Detta tillkom annars vanligtvis de närmaste släktingarna, särskilt kvinnorna.

⁵⁾ *Översta kollegiernas*. De voro fyra = överprästernas, augurernas, sjumännens och femtonmännens kollegier. Jfr Angoram. § 9.

⁶⁾ *Måtta*. Tiberius motsatte sig nämligen alltför storartade begravningsceremonier.

⁷⁾ Dessa *liktal* (laudationes) höllos före förbränningen. Processionen stannade mitt för den plats, där talet skulle hållas, förfädernas vaxbilder, som burits i tåget, uppställdes runt omkring på elfenbensstolar och någon släkting steg upp i talarstolen för att hålla griftetalet. Stundom gav senaten någon högre ämbetsman i uppdrag att hålla detta tal. (Quintil. 3, 7, 2.)

⁸⁾ *Med pretors rang.* Denne man hette (enl. Dio) Numerius Atticus. Han fick av Livia 25,000 denarier (17- till 20,000 kr.) i belöning för sin synvilla.

⁹⁾ Augustus' *mausolé* var en väldig jordhög på en grund av vit marmor 220 fot i diameter; överst stod en kolossal bronsstaty av Augustus. Det i en gränd i våra dagars Rom nära piazza del Popolo belägna s. k. palazzo Correas musikal är byggd över ingångshallen till denna Augustus' mausolé. Se G. Ferrero, Romerska Kejsarinnor, s. 167.

ETTHUNDRAFÖRSTA KAPITLET.

¹⁾ *De vestaliska jungfrurna* mottogo ofta till förvaring viktiga officiella handlingar, såsom testamenten och fredsfördrag m. m. Se Suet. Julius Cæsar, kap. 83. Så även överenskommelsen mellan Augustus och Antonius år 41 f. Kr.

²⁾ *Bära hans namn.* När Tacitus omnämner Livias död (Ann. 5, 1) kallar han henne därför *Julia Augusta*.

³⁾ *Arvingar i andra hand,* se Julius Cæsar, kap. 83, not. 2). Att utses till arvingar i andra och tredje hand var ofta blott ett uttryck för vänlighet eller artighet, med en avlägsen möjlighet att bliva verklighet.

⁴⁾ *Germanicus'* tre söner voro Nero, Drusus och Gajus (Caligula).

⁵⁾ För att förvandla de här nämnda summorna till vårt mynt, se vad som är sagt i Suet. Jul. Cæsar, kap. 38, not. ¹⁾ samt kap. 54, not. ¹⁾.

⁶⁾ *Förteckning på vad han uträttat.* Det är detta sammandrag av Augustus' historia, som bevarats åt oss i den år 1555 i Angora (i Mindre Asien) upptäckta inskriften på latin med grekisk översättning, vilken kallas Monumentum Ancyranum. Se G. Boissier, *Cicéron et ses amis*, sid. 384 och följ.